

RIKSDAGENS

PROTOKOLL

Nr 27

FÖRSTA KAMMAREN

1964

25—26 maj

Debatter m. m.

Tisdagen den 26 maj

Sid.

Svar på frågor:

av herr Isacson ang. avdrag vid beskattningen för kostnad för biträde i taxeringsmål	4
av herr Mattsson ang. en av riksdagen begärd upplysningsbroshyr rörande olika kreditformer för mindre företag	5
av herr Pettersson, Harald, om bättre möjligheter för företagare att erhålla familjebidrag och bostadsbidrag vid värnplikstjänstgöring	5
av herr Jonasson ang. trafiksvaga enskilda järnvägar	6
av herr Lager ang. taxehöjningarna å statens järnvägar	7
av herr Svanström om vissa lättnader för näringslivet på Gotland	9
av fröken Ljungberg ang. intagning av elever hösten 1964 på 4-årigt gymnasium	9
av herr Svanström ang. den kariesprofylaktiska verksamheten	11

Svar på interpellationer:

av herr Svanström ang. domänverkets markpolitik, m. m.	13
av herr Mattsson ang. pensionärsbostadsbidragen	32
Studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.	36
Höjning av vissa postavgifter	123
Uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd	128

Samtliga avgjorda ärenden

Tisdagen den 26 maj	Sid.
Statsutskottets memorial nr 141, ang. gemensam votering i fråga om anslag till bostadsrabatter	35
— nr 142, ang. gemensam votering i fråga om anslag till stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier	35
— nr 143, ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om den kommunala musikundervisningen	35
— nr 144, ang. gemensam votering i fråga om inrättande av en befattning som konsulent för vävning och hemslöjd inom skolöverstyrelsen	36
Bevillningsutskottets memorial nr 58, ang. gemensam votering i fråga om höjning av förvärvsavdragen och ortsavdragen vid beskattningen m. m.	36
Särskilda utskottets utlåtande nr 1, ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.	36
Bevillningsutskottets betänkande nr 57, ang. höjning av vissa postavgifter	123
Utrikesutskottets memorial nr 6, ang. uppskov med behandlingen av vissa till utrikesutskottet hänvisade ärenden	128
Konstitutionsutskottets memorial nr 18, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	128

Måndagen den 25 maj

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 19 innevarande månad.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet motionen nr 827.

Föredrogs och bordlades ånyo utrikesutskottets memorial nr 6, konstitutionsutskottets memorial nr 18, statsutskottets utlåtanden nr 119 och 127—133, bevillningsutskottets memorial nr 56 och betänkande nr 57, andra lagutskottets utlåtanden nr 48 och 52, jordbruksutskottets utlåtande nr 19 och memorial nr 20, allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 36—40 och memorial nr 41 samt särskilda utskottets utlåtande nr 1.

På framställning av herr talmannen beslöts att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde särskilda utskottets utlåtande nr 1 och bevillningsutskottets betänkande nr 57 skulle i nu angiven ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden ävensom att statsutskottets utlåtande nr 127 skulle sättas näst efter andra lagutskottets utlåtande nr 48.

Anmälades och bordlades

sammansatta konstitutions- och bankoutskottets utlåtande nr 1, med anledning av väckta motioner angående inrättandet av ett fast kansli hos konstitutionsutskottet;

statsutskottets utlåtanden och memorial;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statstjänstemännens löner under åren 1964 och 1965 m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa tjänster vid kommunikationsverken;

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av postverket, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 141, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1964/65 till bostadsrabatter;

nr 142, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1964/65 till stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier;

nr 143, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om motionsvis väckta förslag angående den kommunala musikundervisningen; samt

nr 144, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om inrättande av en befattning som konsulent för vävning och hemslöjd inom skolöverstyrelsen;

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

nr 55, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1964/65, m. m., jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 58, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande i anledning av väckta motioner angående höjning av förvärvsavgifterna och ortsavgifterna vid beskattningen m. m.;

bankoutskottets utlåtande nr 38, över väckt motion i anledning av Kungl. Maj:ts förslag rörande Inkomster av statens kapitalfonder: Riksbanksfonden;

andra lagutskottets memorial nr 54, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden; ävensom

tredje lagutskottets memorial nr 35, angående uppskov med behandling av vissa utskottet tilldelade ärenden.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.07.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Tisdagen den 26 maj förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 11.00.

Ang. avdrag vid beskattningen för kostnad för biträde i taxeringsmål

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Isacsons* fråga angående avdrag vid beskattningen för kostnad för biträde i taxeringsmål, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 22 maj, och anförde:

Herr talman! Herr *Isacson* har frågat mig om jag avser att föreslå sådan ändring i gällande skattelagstiftning, att kostnader för biträde i taxeringsmål blir avdragsgilla vid inkomsttaxeringen.

Denna fråga har tidigare varit föremål för motionsyrkanden. Sålunda avslog 1960 års riksdag på hemställan av ett enhälligt bevillningsutskott motioner härom. Utskottet framhöll då i sitt betänkande nr 16, att denna fråga har nära samband med spørsmålet om ersättning av statsmedel för kostnader i taxeringsmål. Allmänna bestämmelser om ersättning för parts kostnader i mål och ärenden som handläggs av förvaltningsdomstol utredes f. n. av besvärssakkunniga, vilka för övrigt inom kort väntas slutföra sitt utredningsuppdrag. Enligt utskottets mening borde resultatet av denna utredning avvaktas innan en utsträckning av möjligheterna till avdrag för deklarationsutgifter och fullföljdskostnader i taxeringsmål övervägdes.

Jag ansluter mig till de av utskottet anförda synpunkterna och är därför inte beredd att redan nu ta ställning till frågan om införande av den avdragsrätt, som herr *Isacson* åsyftar.

Herr *ISACSON* (h):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för svaret.

Jag tog upp den här frågan därför att jag sett ett praktiskt exempel på hur det kan gå om man har en alltför nitisk taxeringsintendent. Jag känner till ett par skattemål som har fört med sig ganska stora kostnader för en deklarent. Han fick så småningom restitution av skatten — han fick alltså rätt i skattemålet — men när han sedan ville göra avdrag för den juristhjälp han anlitat i målet medgavs inte detta.

Jag tycker att det här i mycket hög grad är en rättvisefråga, och det var därför som jag tog upp saken.

Nu har finansministern svarat att saken är under utredning av besvärssakkunniga, och formuleringarna i svaret som statsrådet lämnat är sådana, att man vågar förvänta att det mycket snart skall komma ett förslag till riksdagen om hur det här problemet skall lösas. Men det är väl i alla fall så, att det kan lösas på många olika sätt, och den lösning som legat närmast till hands, i varje fall tillfälligt, tycker jag är att man inför avdragsrätt vid taxeringen för sådana kostnader.

Ang. en av riksdagen begärd upplysningsbroschyr rörande olika kreditformer för mindre företag — Om bättre möjligheter för företagare att erhålla familjebidrag och bostadsbidrag vid värnpliktstjänstgöring

Jag tror att människor nu för tiden ofta känner sig osäkra och i viss mån rättslösa mot ett taxeringsväsende som utbyggs alltmer. Staten anställer allt fler kunniga experter att bevaka statens rätt när det gäller skatteväsendet. Skattelagstiftningen blir också alltmer komplicerad, och när man tvingats gå in i ett skattemål, där man sedermera fått rätt, så känns det fullkomligt orättfärdigt att kostnaden som man fått vidkännas i detta sammanhang icke ens får avdragas vid taxeringen. Detta är ett förhållande som givetvis inte kan fortgå i längden, och jag förväntar mig att den här frågan, som jag redan sagt är ett rättvisekrav och ett snygghetskrav i ett rättssamhälle, kommer att lösas mycket snart.

Jag ber, herr talman, än en gång att få tacka för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. en av riksdagen begärd upplysningsbroschyr rörande olika kreditformer för mindre företag

Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet **LANGE** erhöll ordet för att besvara herr *Mattssons* fråga till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående en av riksdagen begärd upplysningsbroschyr rörande olika kreditformer för mindre företag, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 21 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr *Mattsson* har frågat vilka åtgärder som har vidtagits i anledning av bankoutsrottens uttalande i sitt utlåtande nr 23/1962 om att en upplysningsbroschyr rörande olika kreditformer för mindre företag skall komma till stånd.

Jag får meddela, att Kungl. Maj:t uppdragit åt kommerskollegium att utarbeta broschyren. Kollegium har emellertid i samråd med handelsdepartemen-

tet låtit detta bero intill dess statsmakterna tagit ställning till den framtida lokaliseringspolitiken. Detta ställningstagande kan få betydelse också för den framtida utformningen av kreditstödet till de mindre och medelstora företagen.

Herr **MATTSSON** (cp):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack för svaret på min fråga.

Jag erinrar om att uppslaget till denna upplysningsbroschyr kom från företagskreditutredningen, vilken hade bedömt den vara av värde för de mindre och medelstora företagen. Man måste förvåna sig över att riksdagens beslut, som fattades 1962, icke har verkställts.

Enligt statsrådets svar har kommerskollegium givits i uppdrag att utarbeta broschyren, och det kan man väl finna tillfredsställande i och för sig, men då man vet att kommerskollegium förfogar över personal, som arbetat med de mindre och medelstora företagens länefrågor, borde det väl ha varit möjligt för kommerskollegium att få broschyren utarbetad tidigare. Nu får man väl i viss mån hålla med handelsministern om att det är riktigt att vänta tills man har tagit ställning till hur lokaliseringspolitiken skall utformas. Jag hoppas bara att broschyren inte kommer att dröja ytterligare två år efter det att beslutet i den frågan fattats, utan att den kan komma ut senast under 1965.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Om bättre möjligheter för företagare att erhålla familjebidrag och bostadsbidrag vid värnpliktstjänstgöring

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet **ANDERSSON** erhöll ordet för att besvara herr *Harald Pet-*

Ang. trafiksvaga enskilda järnvägar

terssons fråga om bättre möjligheter för företagare att erhålla familjebidrag och bostadsbidrag vid värnplikstjänstgöring, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 20 maj, och anförde:

Herr talman! Med anledning av en fråga av herr Harald Pettersson om jag är villig att medverka till en sådan ändring av tillämpningen av familjebidragsförordningen att företagare som fullgör värnplikstjänstgöring får bättre möjligheter till familjebidrag, får jag meddela följande.

Nu gällande bestämmelser om familjebidrag till företagare har tillämpats från och med den 1 januari 1963, således icke fullt ett och halvt år. De nya principerna för att bestämma familjepennning, bostadsbidrag och näringsbidrag till egna företagare har undanröjt tidigare orättvisor i fråga om familjebidragsgivningen. Erfarenheterna har också hittills i huvudsak varit positiva. Med hänsyn härtill och till den korta tid bestämmelserna tillämpats anser jag icke skäl föreligga att ompröva dem.

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på frågan.

Det är väl utan tvekan så att de nya bestämmelserna har inneburit en viss förbättring. De bestämmelser som har varit gällande tidigare var ju av år 1946, och har så pass lång tid förflutit, så fanns det ju anledning att företaga en omprövning. De nya bestämmelserna har, såsom statsrådet säger, inte tillämpats mer än ett och ett halvt år. Statsrådet säger även i sitt svar, att han i huvudsak är tillfredsställd med det sätt varpå bestämmelserna har tillämpats och kommit att slå ut i praktiken.

För en grupp har emellertid min fråga konkretiserats, nämligen när det gäller de företag som hänföres till grupp 2, d. v. s. typiska familjeföretag där ersättare för den inkallade inte finns att

få — det må gälla handlande, företagare inom servicebranscher av olika slag eller jordbrukare, där hustrun på ett mycket aktivt sätt har bidragit till den inkomst som blir reducerande för familjepennningen och bostadsbidraget.

En av huvudsakerna i propositionen nr 188 år 1962 var väl ändock att skapa en likställighet mellan löntagare och företagare. Det var en av de punkter, där man strävade efter att få jämställdhet. Jag anser nog att om man då hade gått in för att göra den beräkningen, att reducerande inkomst skulle likställas med hustruinkomst och således bli reducerande endast till hälften, hade de nya bestämmelserna kommit att på ett helt annat sätt uppfylla de önskemål man då hade, nämligen att uppnå jämställdhet mellan löntagare och företagare.

Jag tackar för svaret och hoppas att statsrådet, när statsrådet har fått titta litet närmare på detta, också vill medverka till att en ändring kommer till stånd så att denna jämställdhet uppnås.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. trafiksvaga enskilda järnvägar

Herr statsrådet och chefen för Kommunikationsdepartementet **SKOGLUND** erhöll ordet för att besvara herr *Jonassons* fråga angående trafiksvaga enskilda järnvägar, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 20 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr Jonasson har frågat mig om jag avser — därest nedläggande helt eller delvis av trafiken på trafiksvag enskild järnväg aktualiseras — pröva frågan om ersättning för underskott på trafiken i syfte att säkerställa trafikens upprätthållande och en god transportförsörjning för det område som beröres av järnvägen i fråga.

Spörsmål av det slag, herr Jonasson berört, får prövas i enlighet med de riktlinjer för trafikpolitiken som antagits av 1963 års höstriksdag. Som fram-

går av utskottsutlåtandet har särskilt uttalats, att ersättning till enskilda järnvägsföretag kan falla inom ramen för den av utskottet accepterade principen om ersättning för täckning av underskott i trafik, som erfordras för att säkra en tillfredsställande transportförsörjning, därest för ersättning angivna villkor visar sig vara uppfyllda. En förutsättning för att järnvägstrafik som går med underskott skall bibehållas är givetvis att trafiken icke kan tillfredsställande ombesörjas billigare på annat sätt.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag skall be att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga.

När 1963 års höstriksdag beslutade om ersättningar till förlustbringande busstrafik i enskild ägo, var det fortfarande litet oklart huruvida liknande bidrag kunde utgå till enskild järnväg under samma förhållanden. Vid diskussionen i första kammaren fick jag också ett liknande svar av tredje lagutskottets ordförande, herr Alexanderson, som sade att sådana här bidrag »borde» kunna falla inom denna ram; detta med anledning av en motion som jag har väckt.

Orsaken till min motion i denna fråga var att det bolag som upprätthåller järnvägstrafiken mellan Karlstad och Hagfors har begärt att få lägga ned person- och styckegodstrafiken och i stället ordna trafiken med bussar. Då har människorna där, liksom också jag, resonerat på det sättet att statsbidrag borde kunna utgå lika gärna till trafiksvag järnväg som till busstrafik, och nu har jag också fått belägg för att så är möjligt. Man skall väl inte behöva lägga om från järnvägstrafik till busstrafik för att få ett statsbidrag, som i övrigt är behjärtansvärt och samhällsekonomiskt riktigt. Kommunerna och människorna i de trakter som berörs — det gäller 50 000 å 60 000 invånare — har resonerat på det sättet och vill ha järnvägstrafiken kvar, allra helst som den

Ang. taxehöjningarna å statens järnvägar

är mera bekväm och kanske också mera snabb än busstrafiken är tänkt att bli i enlighet med de planeringar som har skett.

Jag tycker nog att om bolaget skulle få tillstånd att lägga ned persontrafiken på denna järnväg, så måste det bli en avsevärd försämring för denna bygd, för såväl kommunerna som människorna. En nedläggning är ej önskvärd. Jag har ställt frågan för att få klarhet beträffande statsbidraget, innan saken blir avgjord.

Jag vill också i detta sammanhang ha sagt, att det med hänsyn till de vägar vi har i detta område nog är nödvändigt att persontrafiken på järnvägen är kvar. Det är inte så lätt att åka långa sträckor och skaka i en buss.

Nu är jag mycket tacksam för kommunikationsministerns svar på denna fråga. Men i svaret säger han också att det gäller, hur man på billigaste sätt skall ha möjligheter att upprätthålla persontrafiken. Jag skulle i detta sammanhang vilja ha sagt, att man givetvis måste ta hänsyn till ekonomin, den saken är klar, men att man också får tänka på att klara trafikförsörjningen på bästa sätt.

Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. taxehöjningarna å statens järnvägar

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **SKOGLUND** erhöll ordet för att besvara herr *Lagers* fråga angående taxehöjningarna å statens järnvägar, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 21 maj, och anförde:

Herr talman! Herr Lager har frågat mig om jag anser det riktigt att kortvägstaxorna på SJ höjes med väsentligt högre procenttal än långvägstaxorna.

Ang. taxehöjningarna å statens järnvägar

Frågan synes vara föranledd av att järnvägsstyrelsen för någon tid sedan hos Kungl. Maj:t föreslagit nya järnvägstaxor, som bl. a. innebär att person-taxan för tur och retur-biljetter och enkla biljetter skulle höjas procentuellt sett mera för korta än för långa resor. Förslaget är f. n. föremål för beredning inom kommunikationsdepartementet. Innan denna beredning avslutas anser jag mig inte böra göra något uttalande i den av herr Lager aktualiserade frågan.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet för svaret på min enkla fråga.

Statsrådet gissade alldeles rätt när han trodde, att frågan var föranledd av tidningsuppgifter som varit synliga under den senaste tiden — den har nämligen föranletts av järnvägsstyrelsens publicerade förslag till taxehöjningar. Förslaget är så konstruerat att resor på de kortaste sträckorna upp till 10 km höjs med 16 procent. Sedan sker det en avtrappning, så att höjningen för de längre resorna stannar vid 6 procent.

Det rör här rätt mycket människor. Man räknar med att i Stockholms innerstad arbetar cirka 320 000. Av dem bor 60 000 ute i förorterna, och av dessa 60 000 betjänas ungefär två tredjedelar av Statens järnvägar. Höjningen gäller bara järnvägstaxorna och inte busstaxorna, men det skulle väl vara optimistiskt att tro att bussarna skulle ha kvar sina taxor när taxorna för den spårbundna trafiken höjs.

De som drabbas av höjningen i storstadsområdena — jag tänker då närmast på Stockholm — drabbas oförskyllt. Det är inte Svenssons fel att han måste bo i Täby och arbeta vid Drottninggatan, och det är inte Perssons fel att han bor i Huddinge och arbetar i Vällingby. Säkerligen skulle både Svensson och Persson gärna vilja bo närmare arbetsplatsen eller skaffa sig ett jobb

närmare hemmet, om detta vore möjligt. Men vi vet alla, att en sådan valfrihet inte existerar i våra dagars samhälle.

Stockholms stad tillämpar ju inom spårvägsbolaget en taxepolitik som har en social grundsyn, i det man subventionerar trafiken för att hålla taxorna nere. Statsmakterna är inte heller främmande för tanken att subventionera icke lönsamma handelar. Bara för några dagar sedan beviljade riksdagen 215 miljoner kronor just för detta ändamål.

Nu undrar man varför denna sociala syn på trafiken skall begränsas till de befolkningsglesa bygderna och varför man inte skall kunna lägga samma syn på tätorterna. De resor som nu framför allt drabbas av taxehöjningarna är i allra högsta grad arbetsresor. Det är inte för nöjes skull som hundratusentals yrkesverksamma medborgare i de stora tätorterna sitter på tåg eller i buss i timal varje dag. Det gör de för att de är tvingade till det, och det skall de enligt min mening inte beskattas extra för.

Jag förstår statsrådets återhållsamhet när frågan ligger under beredning, men den kommer väl tillbaka till regeringen på ett eller annat sätt, och då vore det tacknämligt om statsrådet vill ha dessa synpunkter i åtanke.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Herr Lager nämnde den proposition, som riksdagen nyligen har bifallit och som innebär att riksdagen löste en kollektivbiljett på 215 miljoner kronor åt de bygder där man har en järnvägstrafik som går med motsvarande underskott. Jag vill bara upplysningsvis nämna, att den lönerörelse som statens järnvägar haft och som i dagarna avslutats innebär en ökning av lönekostnaderna på drygt 100 miljoner kronor. Vad som är möjligt att ta in genom höjda taxor på person- och gods- trafiken ligger någonstans mellan 50 och 60 miljoner kronor.

Om vissa lättnader för näringslivet på Gotland — Ang. intagning av elever hösten 1964 på 4-årigt gymnasium

Jag tror man skall ha dessa siffror i minnet när man resonerar om denna problematik.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag vill bara fästa statsrådets uppmärksamhet på att jag här inte har diskuterat taxehöjningar i allmänhet utan endast den stora spänningen i taxehöjningen mellan kortresetaxorna och taxorna för de längre resorna.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om vissa lättnader för näringslivet på Gotland

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **SKOGLUND** erhöll ordet för att besvara herr *Svanströms* fråga till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet om vissa lättnader för näringslivet på Gotland, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 19 maj, och yttrade:

Herr talman! Detta berör en fråga om fraktkostnader, och det är rätt naturligt att svaret då skall gå över kommunikationsdepartementet. Vad herr *Svanström* frågat om är huruvida det är möjligt att åstadkomma fraktlättnader, som i sin tur skall öka möjligheterna till lokalisering på Gotland och därmed också sysselsättningsmöjligheterna. På den frågan vill jag svara följande:

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 april i år har jag tillkallat en sakkunnig för att inom kommunikationsdepartementet verkställa utredning i fråga om trafiken mellan Gotland och fastlandet. Utredningen torde komma att belysa bl. a. just frågan om fraktkostnadernas betydelse för det gotländska näringslivet.

Herr **SVANSTRÖM** (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret.

Anledningen till att jag ställde frågan till inrikesministern var att jag bedömde det som angeläget att pröva saken ur arbetsmarknads- och lokaliseringsynpunkt, men när den kommit att begränsas till resonemang om fraktkostnaderna är jag tillfreds, herr talman, med det svar som jag fått av kommunikationsministern.

Jag har från upplysningstjänsten inhämtat uppgifter om de väsentliga skillnaderna i kostnader beträffande frakter mellan Gotland och fastlandet och motsvarande avstånd på fastlandet. Jag skall inte ta upp tiden med att läsa upp alla dessa siffror. Jag hoppas att de kommer att bli beaktade i den framtida utredningen, en utredning som jag förutsätter kommer att genomföras så snabbt som möjligt.

Jag kan emellertid inte underlåta att ta ett par exempel ur högen. Fraktgods på 500 kg mellan Stockholm och Visby kostar sålunda 73 kronor, medan motsvarande sträcka på fastlandet betingar ett pris av 38 kronor 50 öre, och när det gäller vagnslaster har man för en vagnslast på 20 ton en kostnad på 7 kronor 35 öre per 100 kg mellan Stockholm och Visby medan kostnaden är 2 kronor 55 öre för motsvarande avstånd på fastlandet.

Med dessa exempel, herr talman, har jag velat peka på allvaret i att omgående pröva möjligheten att sänka kostnaderna.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. intagning av elever hösten 1964 på 4-årigt gymnasium

Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet **EDENMAN** erhöll ordet för att besvara fröken *Ljungbergs* fråga angående intagning av elever hösten 1964 på 4-årigt gymnasium, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 22 maj, och anförde:

Ang. intagning av elever hösten 1964 på 4-årigt gymnasium

Herr talman! Fröken Ljungberg har frågat om förbud blivit utfärdat mot elevintagning i höst på gymnasiernas 4-åriga linje och i så fall med vilken motivering.

I februari i år hemställde skolöverstyrelsen — efter hörande av vederbörande lokala myndigheter — att återstående fyraåriga linjer vid de allmänna gymnasierna skulle ersättas med treåriga linjer successivt fr. o. m. läsåret 1964/65. Genom beslut den 20 mars och den 17 april 1964 föreskrev Kungl. Maj:t att intagning av elever icke skall ske vid de fyraåriga linjerna läsåret 1964/65 och bemyndigade tillika skolöverstyrelsen att beluta om inrättande av treårig linje i stället för fyraårig.

I fråga om skälen för dessa beslut vill jag anföra följande. Grundskolans genomförande kräver en anpassning av gymnasiet, varvid de fyraåriga linjerna i nuvarande utformning under alla omständigheter måste försvinna. Gymnasieutredningen har föreslagit att de studievägar i det nya — till grundskolan anpassade — gymnasiet vilka närmast motsvarar nuvarande allmänna gymnasium, skall vara treåriga. Detta förslag har vunnit en i det närmaste enhällig anslutning bland remissorganen. Regeringen avser att i proposition förelägga höstrikdagen detta förslag. För att åstadkomma en beredskap inför övergången till ett till grundskolan mera slutgiltigt anpassat gymnasium måste de fyraåriga linjerna avvecklas, varvid det är nödvändigt att intagningen upphör *innan* det nya gymnasiet startar, för att undvika att detta kommer att arbeta parallellt med det gamla.

Oavsett det nu nämnda är det emellertid — som skolöverstyrelsen betonat — av resursskäl angeläget att intagningen vid de fyraåriga linjerna snarast upphör. Härigenom kan nämligen ökningen av gymnasiets lokalbehov begränsas, bättre hushållning ske med lärarkrafterna och ytterligare elevplatser vinnas.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Jag tackar herr statsrådet för det klarläggande han här gjort. Jag tror att det var viktigt att få det, ty det förhållande jag berört i min fråga har på sina håll i landet väckt en stor undran och på vissa håll en förstämning.

Av det svar jag fått har jag förstått att det förbud det här gäller utfärdats som en förberedelse till det nya gymnasiet. Det var ju redan i februari i år som skolöverstyrelsen hemställde om detta. Vid den tidpunkten övervägde kanske departementschefen ännu att följa gymnasieutredningens förslag att det nya gymnasiet skulle inrättas fr. o. m. den 1 juli 1965. Jag vet inte om det var förhållandet vid den tidpunkt, då Kungl. Maj:ts besked gavs den 20 mars och den 17 april 1964 om att eleverna inte skulle få intas på gymnasiernas fyraåriga linje.

Det förefaller, som om man kanske med denna beredskapsåtgärd inför övergången till ett till grundskolan mera slutgiltigt anpassat gymnasium har en smula i onödan gått händelserna i förväg. Man kunde ju ha dröjt ett år, eftersom herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet — enligt vad han givit till känna — nu har för avsikt att i proposition i höst föreslå det nya gymnasiet först fr. o. m. hösten 1966.

Det är här en sak, som jag skulle vilja fråga departementschefen ytterligare om. I 11 kap. 4 § skolstadgan av den 6 juni 1962 står, att allmänt gymnasium omfattar treårig eller fyraårig heltidskurs. Det innebär alltså att stadgan är ändrad, såvitt jag kan förstå. Jag har en förmodan — jag har inte kunnat kontrollera den — att just detta stadgande i 4 § måste falla tillbaka på något tidigare riksdagsbeslut om gymnasieorganisationen, men det är bara en okontrollerad förmodan, som herr statsrådet kanske kan ge mig besked om.

I svaret står att skolöverstyrelsen begärt att återstående fyraåriga linjer vid de allmänna gymnasierna skall ersät-

Ang. den kariesprofylaktiska verksamheten

tas. De måste väl vara ganska många. I varje fall förhåller det sig på det sättet att de gamla skolformerna — realskola och flickskola — på landets gymnasieorter ännu är mycket flera än grundskolan med 9 g. Det finns treårig realskola på 69 gymnasieorter, fyraårig realskola på 98 gymnasieorter, femårig på 15 orter — ännu detta år — och det finns flickskola på 44 orter, under det att det finns grundskola med 9 g endast på 45 av våra gymnasieorter. Jag frågar mig alltså, om det inte är ganska många elever här i landet som har fått sin planerade studiebana bruten på grund av detta beslut.

Det finns en motivering som jag har anledning att stryka under, eftersom jag tycker att den i rådande bristsituation på skolans område är i hög grad acceptabel, och det är den som statsrådet anger sist i svaret, nämligen resursskäl. Det är bara att beklaga — och det vill jag starkt stryka under — att en sådan nödvändig rationaliseringsåtgärd gått ut över de elever, som har räknat med det fyraåriga gymnasiet lugnare studietakt.

Herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! När regeringen fattade det definitiva beslutet i detta ärende, alltså den 17 april 1964, var den helt medveten om att gymnasiereformen skulle uppskjutas till 1966 — det var alltså inte så att vi först tog detta beslut och sedan det andra beslutet om gymnasiereformens ikraftträdande.

Naturligtvis kunde vi av tekniska skäl ha väntat med detta ännu ett år — längre hade det inte gått. Vad som emellertid för mig var det helt avgörande var skolöverstyrelsens bevisning — det vill jag påstå — att man verkligen skulle i fråga om resurser vinna på att nu gå över till ett treårigt gymnasium.

Beträffande den konstitutionella frågan vill jag säga, att det fortfarande finns treåriga och fyraåriga gymnasielinjer. Det är här bara fråga om linjeor-

ganisationen, och den bestämmes av Kungl. Maj:t. Bemyndigande härtill har givits av riksdagen i vad avser vanliga gymnasielinjer år 1953, vilket framgår av statsutskottets utlåtande nr 109 och riksdagens skrivelse 236, och i vad avser försöksgymnasielinjerna år 1960. I samband med inrättandet av nya gymnasier har riksdagen över huvud taget bemyndigat Kungl. Maj:t att fastställa linjeorganisationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. den kariesprofylaktiska verksamheten

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Svanströms fråga angående den kariesprofylaktiska verksamheten, vilken fråga intagits i kammarrens protokoll för den 19 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr Svanström har frågat mig vid vilken tidpunkt en av 1957 års folktandvårdssakkunniga föreslagen och i årets statsverksproposition omnämnd forskningsinstitution på tandsjukdomarnas område beräknas komma till stånd samt huruvida jag är villig medverka till att den kariesprofylaktiska verksamheten ytterligare intensifieras.

När det gäller frågan om en särskild institution för profylaktisk forskning vill jag efter samråd med ecklesiastikministern framhålla följande. Tillgången på forskare inom odontologiens område är mycket begränsad. Man bör därför liksom hittills koncentrera den odontologiska forskningen till tandläkarhögskolorna. En proposition om inrättande av en fjärde tandläkarhögskola förelägges riksdagen i dagarna. Om detta förslag bifalles, kommer resurserna för odontologisk forskning — däribland den profylaktiska — att förstärkas avsevärt. Frågan om inrättande av

Ang. den kariesprofylaktiska verksamheten

en särskild institution för profylaktisk odontologisk forskning synes därför inte aktuell.

Kariesförebyggande och andra profylaktiska åtgärder på tandsjukvårdens område anser jag vara av väsentlig betydelse. Bl. a. mot bakgrund härav torde Kungl. Maj:t komma att för budgetåret 1964/65 medge en viss anslagsökning för den av medicinalstyrelsen bedrivna kariesförebyggande verksamheten.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min fråga.

Det är glädjande att konstatera, att statsrådet anser att olika kariesprofylaktiska åtgärder är »av väsentlig betydelse». Jag vill i detta sammanhang framhålla, att då är det också synnerligen viktigt att väsentligt ökade resurser ställs till förfogande för ändamålet. Det kan inte anses vara tillfredsställande att ha de proportioner, som nu är rådande, mellan å ena sidan anvisade medel för förebyggande åtgärder och å andra sidan kostnader för att reparera redan uppkomna skador i form av tandröta m. m.

Vad sedan gäller den av 1957 års folk- tandvårdssakkunniga föreslagna särskilda forskningsinstitutionen på odontologiens område vill jag säga, att jag finner svaret mindre tillfredsställande. I årets statsverksproposition, femte huvudtiteln, sid. 359, har socialministern skrivit följande: »I detta sammanhang vill jag beträffande det vid 1963 års riksdag väckta spörsmålet angående tillskapandet av en statlig forskningsinstitution enligt 1957 års folktandvårdssakkunnigas förslag anmäla, att frågan om den framtida odontologiska forskningen f. n. är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.»

När man läser detta, vill man ju gärna tro, att man här har att vänta något positivt. Nu anför socialministern, att forskningen bäst bedrivs i anslutning

till de befintliga tandläkarhögskolorna, och tack vare tillkomsten av ytterligare en sådan högskola skulle resurserna komma att öka väsentligt.

Men har man inte anledning betvivla, herr statsråd, att fördelningen av resurserna mellan fyra olika enheter ger lika gott resultat som man möjligen kunde hoppas nå för forskningens del, om man i stället samlade dessa resurser på en hand? En samlad statlig forskningsinstitution på detta område skulle enligt min uppfattning sannolikt kunna ge bättre resultat än vad nuvarande — och enligt statsrådets svar även i fortsättningen bestående — anordningar kan komma att ge.

Med det sagda ber jag, herr talman, att än en gång få tacka för svaret.

Herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Vad herr Svanström yttrade i den senare delen av sitt anförande, där han ansåg sig vara besviken på svaret, föranleder mig att påpeka följande.

I svaret anmäler jag, att en proposition om några dagar är att vänta angående inrättande av en fjärde tandläkarhögskola i landet. Det betraktar jag, herr talman, ändå som någonting väsentligt och mycket positivt.

Jag skall inte ta upp en debatt med herr Svanström om forskningen på detta område. Om jag här har någon förslagsrätt skulle jag vilja föreslå, att vi spar den debatten till dess att herr Svanström haft tillfälle att läsa den proposition vi har att vänta.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag är självfallet också tacksam för vad svaret innehåller om tillkomsten av en fjärde tandläkarhögskola, och jag har heller ingenting emot att vi uppskjuter debatten om forskningen, tills jag läst propositionen.

Att det emellertid är angeläget att något göres framgår av den sammanställ-

ning, som finns rörande tillståndet inom folktandvården, där man fortfarande har alltför få tjänster besatta. Jag kan bara nämna, att ungefär en fjärdedel av samtliga tjänster är obesatta eller uppehålls av vakansvikarier. Det är inte bra att det förhåller sig på detta sätt, och jag vidhåller därför att en ökad forskning och ökad kariesprofylax kanske skulle kunna ge en bättre tingens ordning även på lång sikt.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Justerades protokollen för den 20 in-
nevarande månad.

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **HOLMQVIST**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Svanströms* den 20 maj framställda interpellation angående domänverkets markpolitik, m. m., erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Svanström har frågat *dels* om jag anser att domänverkets ökade markinnehav i södra och mellersta Sverige överensstämmer med riksdagens uttalande om en i huvudsak oförändrad ägarebalans för nämnda områdens vidkommande, *dels* om jag avser att vidta åtgärder i syfte att hindra ökning av domänverkets markinnehav särskilt i södra och mellersta Sverige, *dels* om jag ämnar ta sådana initiativ att domänverkets markfond i ökad utsträckning kan användas för anordnande av fritidsområden.

Frågan om domänverkets markförvärv behandlades av riksdagen senast den 22 april i år. Då lämnade riksdagen utan bifall en av herr Svanström väckt motion om utredning i syfte att begränsa domänverkets markinköp. Sedan dess har enligt min mening knap-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.
past inträffat något som motiverar en ny debatt i denna fråga.

Det av herr Svanström åsyftade uttalandet av riksdagen avser endast att någon förskjutning i stort sett inte bör äga rum i den huvudsakliga fördelningen av jordbruks- och skogsmark mellan staten, bolag och enskilda. Detta uttalande måste enligt min mening avse fördelningen i hela landet. De av herr Svanström angivna ökningarna inom vissa områden anser jag för övrigt i allt fall inte vara av den storleksordning att de strider mot riksdagens uttalande.

Beträffande användningen av domänverkets markfond för att anordna fritidsområden uttalade fjolårets riksdag att domänverket i samband med sin allmänna inköpsverksamhet bör eftersträva att så långt som möjligt också tillgodose det allmänna naturvårdsintresset. Med hänsyn härtill och då därjämte särskilda medel anvisas för statliga förvärv av naturvårdsområden avser jag inte att ta något sådant initiativ, som herr Svanström åsyftar.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för det snabba svaret på min interpellation. Jag är inte tacksam för svarets innehåll men knappast heller överraskad över det.

Jordbruksministern säger att det inte har hänt någonting sedan den tidpunkt, den 22 april i år, då med anledning av en motion från min sida motsvarande problem diskuterades här i riksdagen.

Jo, herr jordbruksminister, det har visst hänt en hel del sedan dess! Bland annat har representanter för över 40 000 skogsägare varit samlade till en stämma i Växjö, där deras verkställande direktör har tagit upp dessa problem till allvarlig behandling. Det var utan tvekan på det sättet, att man där såg mycket allvarligt på den pågående utvecklingen på detta område.

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

Dessutom har det, herr jordbruksminister, hänt att herr jordbruksministern själv har lagt ut texten inför ett kvalificerat forum och därvid enligt tillgängliga referat haft vissa bestämda synpunkter på dessa problem.

Jag har i min interpellation anfört siffror som visar att domänverket i södra och mellersta Sverige under den senaste tiden — sedan slutet av 1950-talet — ökat sitt markinnehav i betydande utsträckning. Riksdagen har uttalat, att någon förskjutning i stort sett icke bör äga rum mellan staten, bolag och enskilda i den huvudsakliga fördelning av jordbruks- och skogsmark, och detta uttalande står såvitt jag kan förstå helt fast. Nu svarar jordbruksministern att de ökningar som jag har angivit inom södra, östra och västra distrikten inte skulle vara av den storleksordning, att de strider mot riksdagsuttalandet.

Den meningen kan jag inte dela. Domänverkets markinnehav har, såsom jag framhöll i interpellationen, ökats kraftigt i södra och mellersta Sverige. Av nettoökningen i fjol på 5 960 hektar kom inte mindre än 4 638 hektar, d. v. s. i det närmaste 78 procent, på östra, västra och södra distrikten. Domänverkets skogsmarksareal ökades i fjol med 4,4 procent i östra distriktet, med 1,4 i västra distriktet och med 1,6 procent i södra distriktet. Från 1957 fram till och med 1963 har ökningen i de tre distrikten varit respektive 7,5 procent, 11 procent och 5,6 procent.

Jordbruksministern tycks vilja anse att en ökning av domänverkets markinnehav med några procent om året inte skulle spela någon större roll. Men på den vägen kan man ju ganska snart förstatliga en väsentlig del av jorden och skogen i vårt land. Det är såvitt jag kan förstå just det, som man håller på med i södra och mellersta Sverige, och det kan enligt mening inte förenas med riksdagsuttalandet.

Jordbruksministern får förmodligen anses vara socialist. Då är det natur-

ligtvis inte egendomligt om jordbruksministern vill socialisera jord och skog. Men då bör det enligt min mening vara ett renlighetskrav att jordbruksministern ger ett klart besked om att den socialdemokratiska regeringen vill socialisera jorden och skogen i stället för att som nu sker smygsocialisera — med anspråk på att allt skulle vara i överensstämmelse med riksdagens intentioner.

Nu håller ju jordbruksministern på med en översyn av jordförvärvs- och bolagsförbudslagarna inom departementet. Är avsikten härmed att skapa möjligheter för ökat statligt ägande inom jordbruket och skogsbruket?

Det går nog inte att säga att staten är någon effektiv skogsbrukare. År 1962 hade domänverket en avkastning på 19,7 miljoner kronor. Om man räknar med att domänverket skall förränta ett kapital på över 2 miljarder kronor, så blir förräntningen mindre än 1 procent. Det bör kanske också framhållas, att domänverket subventionerades via arbetsmarknadsstyrelsen med 11,3 miljoner kronor till välbyggnader och vägunderhåll. Det kan vara svårt att göra jämförelser, men så mycket kan väl sägas, att om bondeskogsbruket skulle förränta sitt kapital på samma sätt som domänverket skulle det givetvis inte kunna existera.

Något sakskalet att förstatliga jorden och skogen kan inte gärna finnas. Bottnar hela den nuvarande markpolitiken i en trosfråga för jordbruksministern och regeringen, så är det inte bara beklagligt utan också mycket äventyrligt.

Det är min mening att staten inte bör lägga under sig jord och skog i någon ökad utsträckning. Markfondsmedlen bör i stället kunna användas till andra ändamål. Jag nämnde i min interpellation särskilt anordnandet av fritidsområden. Jordbruksministern är enligt svaret inte beredd att ta ytterligare initiativ i detta syfte. Jag beklagar det. Det är en mycket angelägen uppgift att

ordna fritidsområden för särskilt tät-
orternas befolkning. Domänverket bör
ha goda förutsättningar att medverka
härtill.

Jag skulle också till sist kunna an-
knyta ytterligare någon reflektion till
hela det samlade problemet om ägande
i statens hand av skog i särskilt de
södra och mellersta delarna av landet.

Det är ju så att över 80 procent av
statens innehav är förlagt till Norr-
land. Där har verkligen statsskogarna
en dominerande andel av marken, och
där borde arronderingsarbetena sättas
in så att man kunde skapa stora enhe-
ter av för stordrift välbelägna områden.
Genom den markpolitik som nu föres i
södra Sverige från domänverkets sida
splittras i stället ägofiguerna ytterli-
gare och man underlättar inte, utan
tvärtom försvårar möjligheterna till en
rationell stordrift. Det är nämligen så
att de enskilda skogsägarna, genom
lämpligt anordnande av skogsområden
och på annat sätt, allvarligt och fram-
gångsrikt eftersträvat att uppnå stor-
skogsbrukets fördelar utan att lämna
ifrån sig den enskilda äganderätten.
Man är på väg att lyckas. Men det kom-
mer att bli försvårat av att man finner,
att domänverket plötsligt kommer in i
ett skogsområde och ligger där som en
ö, som i stället borde kunna uppdelas i
för rationellt skogsbruk lämpliga enhe-
ter.

Detta är utan tvekan, herr jordbruks-
minister, en allvarlig fråga ur närings-
politisk synpunkt. Jordbruksministern
och jag är väl ändå överens om att sko-
gen är den allra väsentligaste av de na-
turtillgångar vårt land har att bjuda.
Det gäller att få ut största möjliga av-
kastning ur skogen och bereda så
många medborgare som möjligt en till-
räcklig och tryggad inkomst. Dessutom
bör vi hos så många människor som
möjligt bibehålla känslan av att ha an-
svar för och äga ett stycke svensk jord.

Med det anförda, herr talman, ber
jag än en gång att få tacka för svaret.

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! När herr Svanström ta-
lar om domänverkets markförvärv, gör
han det i sådana ordalag, att han åt-
minstone skrämmer upp sig själv, men
jag tror inte folk i allmänhet tar så
mycket intryck av vad han säger.

Jag vet inte för ögonblicket hur länge
domänverket har verkat, men jag har
statistik från de senaste hundra åren,
som visar hur markförvärven under
denna period fluktuerat mycket starkt.

Jag kan erinra herr Svanström om
att man på 1890-talet kunde komma upp
i förvärv av 25 000 hektar om året
ibland. Strax före sekelskiftet noterades
några av de högsta förvärven; då för-
värvades under tre år i följd mellan
30 000 och 50 000 hektar per år. Först
1924 gör man på nytt ett stort förvärv,
nämligen av 30 000 hektar. Och så har
vi den verkligt stora toppen i den hund-
raårsperiod, som jag här har beskrivit
— domänverket gjorde verkligt stora
förvärv 1934, när en del skogsföretag
gick över styr — framför allt företag
med utländska intressen. Där måste sta-
ten gripa in och köpa upp, och då kom
vi på ett år upp i ett förvärv av 70 000
hektar.

Detta har kunnat ske, herr Svanström,
utan att någon människa talat om so-
cialisering eller känt sig särskilt oroad
för framtiden. Men herr Svanström kan
inte vara med på att det skulle vara möj-
ligt för domänverket att i södra Sverige
under dessa senaste år förvärva mellan
4 000 och 5 000 hektar skog, utan att
man bör känna sig oroad!

Jag tror att de siffror jag anförde
sätter herr Svanströms resonemang i
sitt rätta sammanhang. Det är helt en-
kelt fråga om våldsamma överdrifter.
Jag har en känsla av att herr Svanström
är just »den inringade bonde», som
man ibland har hört talas om. Jag har
gått och frågat mig: Vem är det som går
och känner sig så ängslig och hotad av
staten och av de enskilda bolagen, lik-
som av en okunnig opinion? Jag har en
känsla av att den som fällt dessa yttran-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

den hade herr Svanström i åtanke, ty han ger faktiskt intryck av att känna sig som den inringade och hårt pressade bonden.

Jag vill också säga att de riksdagens uttalanden som herr Svanström nu gör så stor affär av och som går ut på att domänverket inte skulle få öka sitt skogsinnehav, bara kan föras tillbaka till 1960. Tidigare har riksdagen aldrig uttalat någonting om i vilken mån domänverket skulle äga rätt att förvärva mark. Det har ansetts självklart — eftersom det inte anvisats några särskilda medel till domänverket — att domänverket har haft rätt att som ett skogligt företag disponera pengar, som det får in vid försäljningar, för att på nytt förvärva produktiv skogsmark som ersättning för den del som förloras. Det har egentligen aldrig ifrågasatts, att det skulle behöva göras något speciellt uttalande om domänverkets handlingsfrihet. Domänverket har helt enkelt fått röra sig inom ramen av tillgängliga medel.

Så sent som 1960 gör alltså riksdagen uttalandet om statens skogsförvärv. Tidigare uttalanden har alltid avsett relationen mellan de enskilda och bolagen; det var uttalanden som kom till i anslutning till bolagsförbudslagen, och i det sammanhanget ville man markera, att bolagens möjligheter till expansion skulle stoppas. Det har alltså inte tidigare varit tal om att på något sätt hindra domänverket att göra köp, som verket anser som förnuftig ersättning för det man avstår ifrån.

Jag har velat erinra om detta också därför att ingen av kammarens ledamöter skall ha den föreställningen, att herr Svanström bygger på några sedan gammalt uttalade principer om domänverkets rätt att förvärva skog.

Jag skall inte ingå på herr Svanströms statistiska uppgifter. De står såvitt jag kan se i överensstämmelse med domänverkets beräkningar. Det är endast interpellantens påstående att skogsmarksarealen år 1963 ökat med 4,4 procent i

östra distriktet som skiljer sig från domänstyrelsens beräkningar. Enligt domänstyrelsen, som hittills endast har preliminära siffror, inköptes år 1963 inte mer än 1 353 hektar i östra distriktet, vilket skulle utgöra 0,9 procent av den totala arealen, som uppgår till 144 000 hektar. I övrigt har jag dock som sagt ingen anledning att kommentera herr Svanströms siffror.

Till sist vill jag säga, att när herr Svanström med sådan rörelse talar om fritidsverksamheten framstår han nästan som en smula hycklande i detta sammanhang. Vad rör det sig nämligen om? Tydligen vill herr Svanström inte att vi skall anvisa mer pengar för att samhället skall kunna säkra mer mark för fritidsändamål. Han vill tvärtom begränsa möjligheterna för samhället att kunna förvärva sådan mark; det är detta det rör sig om när han säger, att domänverket skall »inom sin ram» tillgodose dessa intressen.

Det gör domänverket. Riksdagen har uttalat att när man kan göra skogsförvärv, som samtidigt tillgodoser fritidsintressena, skall detta också ske. Det är även vad som händer. Man kan nog kosta på sig det erkännandet, att ingen har betytt så mycket för en aktiv naturvård i vårt land som chefen för domänverket, som på detta område tagit åtskilliga initiativ. Inte minst naturvårdsfolk i vårt land förstår nog att rätt uppskatta detta.

Men därifrån till att säga, att alla förvärv av mark för fritidsändamål skall belasta domänverkets markfond, kan inte vara rimligt. Domänverket har väl rätt att hävda, att vad verket köper skall vara produktiv skogsmark. Inte skall vi uttala att domänverket skall ge ut sina pengar för att köpa öar i skärgården, om vi nu vill förvärva sådana, eller för att köpa grusåsar som är värda att skydda ur naturvårdssynpunkt om det inte växer skog på dem. Jag skulle kunna anföra ännu fler exempel när det gäller naturskyddsändamål och förvärv av mark siktande till att antingen skydda

naturen eller till att bereda rekreationsmöjligheter, där man inte utan vidare kan säga att ett sådant förvärv är förenligt med den skogliga politik som domänverket bör föra.

Riksdagen skall självfallet anvisa särskilda medel för förvärv av sådan mark, som vi vill köpa för att skydda naturen eller av andra orsaker. Om sedan domänverket, vilket verket hittills visat, när det förvärvar skog också beaktar att skogen kan användas för fritidsändamål, så är det en annan sak. Vi skall självfallet med glädje notera att domänverket även beaktar den sidan av saken. Att som herr Svanström gör använda det resonemanget för att begränsa verkets möjligheter att förvärva mark är nästan en smula ohederligt, tycker jag.

Herr SVANSTRÖM (cp) kort genmäle:

Herr talman! När jordbruksministern i slutet av sitt anförande ifrågasätter min hederlighet ligger det, förmodar jag, väl inom ramen för vad man brukar kalla en hyfsad debatt. Jag skall i varje fall inte ta upp det uttalandet till närmare skärskådande. Men nog är det ganska egendomligt att man på detta sätt behöver ta till storsläggan i en debatt, som jag åtminstone hade hoppats skulle kunna föras lidelsefritt.

Jordbruksministern undrade vem den där bonden är, som känner sig hotad från alla håll. Han kan fråga sin partikamrat, den gamle riksdagsmannen Hermansson från Östergötland, så kan han få veta det. Herr Hermansson har i varje fall i ett anförande som åhördes av flera hundra personer i Ronneby bruks-hotell sagt, att hans uppfattning är att det är bättre med enskilt skogsägarande och enskilda skogsägare, som betalar skatt till stat och kommun, än att skogen lägges under staten. Fråga honom, herr jordbruksminister, det är en mycket lämplig åtgärd innan jordbruksministern frågar mig.

Vad sedan gäller de uttalanden som

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

gjorts här konstaterar jag, att jordbruksministern inte har påstått att jag har fel, inte heller i fråga om mina siffror. Möjligheten att använda mera av markfondens medel för inköp av för fritidsändamål lämpliga områden tror jag bör ställas i relation till det kända förhållandet, att en del av de medel som markfonden tillförts utgör den köpeskilling som man fått vid försäljning av tomtmark, som sannerligen inte sålts till lågt pris, i närheten av städer och tätorter. Denna mark har sålts till bostadsändamål och liknande. De höga hyrorna i fastigheter på sådan mark kan åtminstone delvis ledas tillbaka till de höga tomtpriserna. Jag påstår inte att staten är ensam att uppträda på detta sättet, men det är ett fakum att en del av markfondens pengar har erhållits genom försäljning av tomtmark till höga priser. Då menar jag att det är rimligt att man i motsvarande grad delar med sig av det till fritidsintressena.

Jag skall, herr talman, under de få minuter som står till mitt förfogande inte uppta något ytterligare resonemang på de här punkterna. Jag vidhåller dock mitt påstående att det enskilda ägandet är att föredra. Jag har inte heller av jordbruksministerns långa replik fått något intryck av att han motsäger min uppfattning.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Jag vill inte på något sätt bestrida att herr Svanström har den uppfattningen, att enskilt ägande är att föredra — jag tror han har den föreställningen när han säger det. Däremot är det inte säkert att han får andra människor att känna sig särskilt oroade i det här sammanhanget.

Herr Svanström kan gärna stå här och åberopa vem som helst. Visst finns det människor som kan tycka det är bättre att enskilda äger skogen än att stat och bolag gör det. Var och en må ha sin uppfattning om den saken, och det är

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

inget fel att ge sin uppfattning till känna. En annan sak är att sätta i gång en kampanj av den sort som herr Svanström medverkar i.

Sedan måste jag säga att det vore bra underligt om domänverket inte skulle ta ut marknadspris när det säljer mark till en expanderande stad. Jag undrar vad riksdagens revisorer skulle säga om de kom underfund med att domänverket avstod från att tillgodose statens intressen i det sammanhanget. Det är väl alldeles självklart att en stad som vill köpa mark inte skall bli speciellt gynnad därför att staten råkar ha ett skogsinnehav i anknytning till staden. Inte skall den staden få köpa mark billigare än av enskilda ägare! Inte är det väl så att en enskild jordbrukare, som skall sälja mark vars värde har stigit därför att det ligger en tätort i grannskapet, känner sig förpliktad att offra pengar på naturvård eller andra sådana ändamål av denna anledning.

Nej, det är alldeles tvärtom. Jordbrukarna i närheten av Stockholm och andra tätorter klagar, kanske med viss rätt ibland, över att fritidsfolket håller på att fördärva deras skogar och övriga naturtillgångar, som blir utsatta för en hård påfrestning. När man ömmar för de jordbrukarna bör man tänka på att när staden har expanderat så har också markvärdena stigit. Vi skulle kunna finna många exempel på att egendomar i närheten av Stockholm stigit i pris till det 15- eller 20-dubbla mot hur det var en gång i tiden. Om ägarna får vara med om en så betydande värdestegring, är det kanske inte så synd om dem att de samtidigt får tåla en del intrång från den tätbebyggelse som dock i sista hand förorsakat värdestegringen.

Men vi behöver inte gå så mycket in på den diskussionen. Jag tror att herr Svanström vid närmare eftertanke finner det fullständigt orimligt att det förhållandet, att domänverket säljer mark i sådana här fall, skulle föranleda speciella förpliktelser att det tar sig an naturvårdsintressen.

Herr SVANSTRÖM (cp) kort genmäle:

Herr talman! Vad den sista detaljen beträffar vill jag säga, att det såvitt jag kan bedöma saken är samhället som har ansvar för att ge människorna möjligheter till fritidsvistelse. Det kan ändå inte vara rimligt att det skulle ankomma på enskilda, utan det måste inordnas i den allmänna service som vårt samhälle ger. Jag vidhåller att staten i det fallet har andra förpliktelser än de enskilda och att staten, när pengar genom försäljningar av t. ex. tomtmark kommer in i större omfattning än om försäljningarna skulle avse vanlig skogsmark, bör medverka till att de sålunda inkomna pengarna används för andra ändamål än direkt förvärv av skogsmark.

Om herr jordbruksministern vidhåller sin uppfattning i det fallet, så är våra synpunkter helt oförenliga, såvitt jag kan förstå.

Jämförelserna mellan enskilda och samhället i övrigt skall jag inte gå in på i detta sammanhang. Jag konstaterar att jag fortfarande inte har fått något svar på de frågor, som jag ställde till jordbruksministern i mitt första anförande beträffande hans synpunkter på den framtida socialiseringen av landets skogar.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Det kommer att finnas folk här efter herr Svanström och mig, som diskuterar de här frågorna, och jag kan självfallet inte avge några deklamationer om framtiden. Det har inte skett någon anvisning av pengar till markförvärv, regeringen har inte tagit upp denna fråga till diskussion, och jag kan inte heller säga att den är aktuell. Jag försäkrar därför att herr Svanström inte har anledning att känna någon oro.

Här gäller frågan, om domänverket skall ha lov att sköta sina affärer på samma sätt som det har gjort under hundra år eller om riksdagen nu plötsligt skall stäcka dess verksamhet och

hindra verket att handla utifrån vad det finner vara affärsmässigt riktigt och ekonomiskt försvarligt. Något annat gäller frågan inte.

Jag kan som sagt inte avge några deklarationer för framtiden, men jag har för min del inte för avsikt att yrka på någon speciell medelsanvisning för markförvärv i detta sammanhang.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp):

Herr talman! Må det tillåtas mig såsom icke bonde och sålunda icke heller »kringränd» att säga ett par ord i denna fråga.

Jag hade förmånen att få framleva mina barna- och ungdomsår på ett småbruk någonstans i Sjuhäradsbygden. Där mötte man ofta talesättet, att skogen är fattigmans tröja. Med åren fick man lära sig att det bokstavligen låg en hel del bakom detta tal. Man fick lära sig att skogen byggde husen. Hade inte skogen funnits i småbruket, skulle beståndet av byggnader på småbruket varit oändligt mycket sämre än det i dag är. När gubbarna satt och kalkylerade över sina möjligheter spelade det som jordbruket gav en mycket liten roll, och hade man något speciellt behov att skaffa fram kontanter, skulle alltid skogen ge dem.

Nu har det hänt mycket sedan den tiden, men faktum är, herr talman, att problemet inte bara är lika aktuellt utan sedan dess ännu mer utrerats. Genom den sjunkande lönsamheten inom småbruket har det blivit alltmer angeläget att ha tillgång till några skogspinnar som kan fylla ut budgeten.

Jag tycker inte det skall föranleda någon förvåning att man inom skogsägar-kretsar, framför allt inom småbrukar-kretsar, med betänksamhet ser den utveckling som håller på att ske. Det är ändå ostridigt att takten i domänverkets markförvärv har ökat. Låt även mig bidra med några siffror, som kanske i någon mån skulle kunna belysa den saken.

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

Under femårsperioden 1951—1955 förvärvade domänverket 7 092 hektar skog, jord och impediment. Under femårsperioden 1956—1960 förvärvade verket 22 247 hektar. Om vi tar den kortare perioden 1961—1962, alltså bara en tvåårsperiod, förvärvade verket under den tiden 22 754 hektar. Ser vi på investeringsbeloppet under dessa år, finner vi att den första femårsperioden — med 7 000 hektar — krävde 9,5 miljoner kronor, den andra perioden — med 22 000 hektar — 25,5 miljoner kronor och tvåårsperioden 1961—1962 med 22 750 hektar 35 å 36 miljoner kronor.

Jag skulle i detta sammanhang vilja tillägga en synpunkt som jag tror är ytterligt angelägen i sammanhanget. När man diskuterat aktuella motiv för statens förvärv av skogsmark, har det anförts en rad olika skäl. Man kan gå till domänverkets skrift år 1959 »Sveriges skogar under 100 år» och även till den år 1957 utgivna skriften av domänverkets chef Erik Höjer »Varför stats-skogar?». Där har anförts ett flertal motiv, men låt mig stanna vid ett enda. Sålunda har det sagts: »Även små, friliggande skogsfastigheter inom egentlig jordbruksbygd bör inköpas av staten därför att de i allmänhet ligger väl till, har mycket god skogsmark med ett värdefullt virkesförråd och verkar stimulerande på förvaltningens insatser för hög skogsavkastning.» Om ett sådant program skulle fullföljas — och varför skulle det inte det när det nu en gång har skrivits ned och när det finns ett allmänt intresse från vissa kretsar att stödja ett ökat skogsinnehav av staten — är det klart att man på småbrukarhåll måste se detta med en viss rädsla. Småbrukarna behöver inte vara »kringrända» för att hysa den rädslan, ty till syvende og sist är det ändå alltid fråga om möjligheten att existera på den jordtorva och den skogsbit som en gång har blivit dem tilldelade.

Detta är, herr talman, ett problem

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

som har mycket vida aspekter, inte minst ur lokaliseringspolitisk synpunkt. Betydande krafter i vårt land, även på statssidan, har engagerat sig för en aktiv lokaliseringspolitik, som ju skall innebära att man försöker bevara en fördelning av befolkningen över landet som kan anses vara ur många synpunkter förnuftig och riktig. Men det är alldeles klart att problemen får en helt annan aspekt, om man i bilden tar in den förändring som här kan förutses, alltså att staten skulle lägga under sig ett betydande antal även små brukningsdelar som enklaver ute i bygderna. Det skulle kunna betyda rätt stora förändringar; framför allt skulle möjligheterna att hålla människor kvar i bygderna väsentligt försämrats.

Det är alldeles uppenbart att man i en diskussion om lokaliseringspolitiken i stort aldrig helt och hållet kan lämna jordbruket utanför. De förändringar som där sker i form av yttre rationalisering och, som i detta fall, ändrade ägarförhållanden är ju faktorer som ytterst alltid påverkar det slutliga resultatet. Jag kan, herr talman, inte se annat än att resultatet ur lokaliseringspolitisk synpunkt måste försämrats, ty ju mindre antal brukningsdelar, desto färre människor. Det innebär också att trycket på tätorter och samhällen i samma ögonblick måste ökas högst väsentligt. Lokaliseringspolitiken har inte ett ensidigt syfte att kvarhålla folk i bygderna, utan den är i minst lika hög grad ägnad att minska trycket på de stora tätorterna, en politik som jag skulle tro omfattas av de flesta här i huset.

I diskussionen förs ofta in frågan om vem som sköter sina skogsbitar bäst, den ena eller den andra ägarkategorien. Jag skall inte närmare ge mig in på det problemet, det är väl egenligen olösligt därför att påstående står mot påstående.

Den som haft tillfälle att praktiskt följa arbetet i en bygd bland skogsägarna får ett obetvingligt intryck av att den lilla bit skog vederbörande en

gång har fått ligga honom allra närmast om hjärtat. Inga ansträngningar anses vara för stora för att sköta skogen på bästa möjliga sätt. Mest intressant är det kanske att lyssna på diskussioner bland småbrukarfolket om i vilken grad man skall våga sig på att ta ut av skogen vad som ligger inom ramen för det lagliga och riktiga. Man diskuterar också ingående hur de skador skall botas som har åstadkommit genom uttagen. Jag vill nog hävda att den skogsvård som på det hållet utföres är av allra högsta och bästa märke.

När man vill hävda en mer omfattande statsägo av skog, som i och för sig också går ut över småbruket, tror jag att man skall ha klart för sig att man därmed även tar ställning i frågan om det över huvud taget skall finnas kvar småbruk i någon utsträckning eller inte. Jag tycker att det vore riktigt att man då sade direkt ut, att i den politik man vill föra ingår att småbruket så fort som möjligt skall försvinna; det betraktas inte, vad jag kan förstå, som en nutidens form för verksamhet. Men man måste då ha klart för sig att det resonemanget inte kan föras utan hänsyn till att de människor, som i dag med skogens hjälp får sin utkomst av småbruket, också skall beredas möjligheter att existera i fortsättningen. Ur samhällets synpunkt kan det inte vara riktigt att betrakta problemet så, att småbrukarna är en grupp som skall försvinna utan att man på något sätt bekymrar sig om konsekvenserna. Och för mig står det alldeles klart att dagens och framtidens skogspolitik på detta område spelar en utomordentligt avgörande roll.

Herr RISBERG (h):

Herr talman! Det är kanske märkligt att även andra än skogsägare tar till orda i denna debatt — jag skulle med mina 10 hektar skog kanske närmast vilja beteckna mig själv som småbrukare.

Med anledning av jordbruksministerns svar till herr Svanström vill jag tillåta mig att relatera ett exempel på domänverkets inköpspolitik. I Jönköpings län pågår diskussion mellan två bruk om samarbete bl. a. på skogsbrukets område. Mellan brukens skogar ligger några gårdar med en sammanlagd areal av 151 hektar, varav produktiv skogsmark utgör 116 hektar. För att åstadkomma ett välarronderat skogsbruksområde sökte företagen förvärva de ifrågavarande gårdarna men möttes då av beskedet att domänverket hade varit där och bjudit 350 000 kronor för dessa — jag upprepar det — 116 hektar produktiv skogsmark. Till saken hör att skogsområdet beräknas vara värt cirka 200 000 kronor om man utgår från en förräntning av fem procent; men som vi tidigare hört räknar tydligen inte domänverket med en så hög procentsats. Frånsett det synnerligen höga pris som domänverket erbjudit — och som väl knappast kan kallas ett ekonomiskt riktigt bud — finner man det emelertid ännu mera förvånansvärt att domänverket i stället för att medverka till uppkomsten av ett välarronderat skogsbruk söker spräcka planer på att skapa ett sådant. Därest statsrådet önskar mera preciserade uppgifter kan jag under hand stå till tjänst med sådana.

För en stund sedan var herr Sköld inne i denna kammare. Tyvärr har han gått, men jag skulle litet grand vilja anknyta till herr Anderssons anförande och nämna att mina förfäder på 1600- och 1700-talen satt på en skogsgård i Norra Rörum, herr Skölds nuvarande hemort. De måste ofta svälta på sin gård där skogen väl knappt gav sin ägare mer än bränslet. Naturligtvis har situationen sedan dess avsevärt förändrats genom att vi använder skogsprodukter i huvudsak till helt andra ändamål än bränsle, men jag skulle tro att vad de mindre skogsägarna framför allt ser som sin chans att kunna fortleva är sambruksidén på välarrondera-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m. de skogsbruksområden. I detta sammanhang finner man det upprörande, att ett statligt verk motarbetar tillkomsten av sådana områden.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Att jag begärde ordet i denna debatt sammanhänger med att jordbruksministern berörde de tre ägarkategorierna och det historiska sambandet därvidlag. Jag har — och delvis på statligt uppdrag — sysslat med sådana frågor under en avsevärd tid, och jag får säga att den uppfattning om läget, som vi då hade, inte riktigt överensstämmer med den som jordbruksministern troligen har skaffat sig senare.

Först och främst vill jag erinra om att domänverket egentligen inte varit speciellt avsett för sådan verksamhet som det nu tycks vilja inrikta sig på, d. v. s. att bli ett statligt företag för skogsbruk. Domänverket var helt enkelt ett arv från det gamla naturahushållet, när man avvecklade boställena och vad därmed sammanhängde och avsåg förvaltningen av statens stora domäner. Statens betydande skogsinnehav i Norrland är ett arv från Gustav Vasa, som självsvåldigt lade under sig dessa marker. Sedan gjorde ju riksdagen vad den kunde — genom avvittringen överfördes så småningom väsentliga delar av Norrlands skogar i enskild ägo. Jag menar att vi också här har att räkna med ett arv från fordom.

Det var i samband med Norrlandsutredningen och 1936 års skogsutredning som tredelningen i fråga om skogsägarkategorier uppmärksammades och ordentligt diskuterades, och vi fick inom skogsrationeringsutredningen den problemställningen i arv från dessa utredningar. En given förutsättning blev också att uppdelningen i ägarkategorier skulle bevaras ungefär oförändrad.

Nu säger jordbruksministern att denna fördelning var en fråga som egent-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

ligen gällde bolagen och deras förhållanden. Nåja, men bolag och enskilda skogsägare — således i betydelsen icke-bolag — utgör endast två faktorer, och den tredje var given förut. Den statliga faktorn får vi inte glömma bort.

Vad är det då som har aktualiserat det förändrade läget? Vad är det som gör att statens förvärv nu står så att säga i brännpunkten? Det sammanhänger givetvis med jordlagstiftningen och med att man fick en ganska effektiv spärr för bolagens och jobbarnas förvärv, medan däremot domänverket fick gå löst, om jag så får uttrycka mig. Därför kom riskerna för att de enskilda brukarnas hemman skulle hamna på annat håll att överflyttas till att särskilt gälla staten. Jag antar att jordbruksministern och jag är överens om detta. Vad som har hänt under den tid 1951 års rationaliseringsutredning har suttit var en omsvängning som är rätt så väsentlig. Utredningen startade under för skogskompletteringskravet ganska gynnsamma auspicer men slutade i ett annat maktläge.

Det fortskridande socialdemokratiska maktinnehavet gör att man känner vissa farhågor för att de resurser som domänverket förfogar över skall användas för genomförandet av en utveckling efter linjer som kan bli menliga för den enskilda och privata företagsamheten. Det är bra att saken har blivit påtalad, ty lika väl som soten kom genom den tidigare valutgången, bör man genom en ökad vaksamhet från de enskildas sida kunna tillse att en fortskridande förändring här inte får ske alldeles i tyshet. Det var en andlig väckelserörelse, som bars upp bl. a. av en dikt, som hette Fenixbålet och där det accentuerades ganska hårt: »Låt oss blöda förrän vi falla.» Låt oss realistiskt se hur utvecklingen går. Låt oss skönja hur linjerna utvecklas. Då blir det lättare också för de enskilda människorna att inför valen inta sin ståndpunkt.

Den omläggning som har skett inom

domänverket genom att man mer och mer går in för att avveckla jordbruket och lägga ned pengarna på skogen har givetvis medfört att skogsinnehaven har kommit så att säga i brännpunkten. De flesta försäljningar som genom domänverket har kommit till stånd kan man inte säga har varit förenade med någon oskälighetsprissättning när det gäller jord och byggnader. Det är inte rättvist att påstå det. Däremot är det märkvärdigt vilket pris man sätter på sina skogsinnehav.

Jag skall sedan beröra en annan sak, som vi inom rationaliseringsutredningen särskilt har fäst uppmärksamheten på, nämligen allt detta som har talats om storskogsbruk kontra småskogsbruk. I själva verket var det så att enskilda skogsfastigheter insprängda bland bondeskog ansågs vara storskogsbruk, därför att ägaren kände sig stor, antingen det var fråga om staten eller ett bolag. Jag anser att det vore rimligt med en återgång så att man inte av de fastigheter som av naturen är lämpade som bondeskogsbruk inriktar sig på att skapa nya latifundiekomplex. Den utveckling som man skulle önska sig vore att det blev en sådan förskjutning som även herr Svanström var inne på och som medförde att de stora skogsinnehaven — de må vara i statens eller i bolagens hand — skulle kunna arronderas eller utvecklas där de ligger och staten och även bolagen samtidigt vore beredda att återföra till de enskilda de insprängda fastigheterna och skogsskiftena i jordbruksbygder som har råkat i händerna på staten eller bolagen. I andra områden där utvecklingen klart pekar på att jordbruket försvinner skulle man kunna tänka sig att de stora erhöill en motsvarande kompensation för vad som där avträdades. Jag tror att man på det sättet skulle kunna nå fram till en lösning, som i det långa loppet skulle föra till någonting bättre än denna tendens, som är så påtaglig inom domänverket. Domänverket bör inte utveck-

las så ensidigt skadligt att man t. o. m. blir indignerad när det påstås att staten och dess jordinnehav skulle kunna ha särskilda förpliktelser att fylla.

Det är dock så att staten, det allmänna, har förpliktelser både när det gäller kompletteringen av de enskilda jordbruken och när det gäller att se till att tätortsbefolkningen får sina möjligheter till fritidsmarker o. s. v. Är det så märkvärdigt att man ser saken på det viset? Jag tycker det borde vara naturligt, fastän jag medger att jordbruksministern kanske tycker att det mera »hör till marinen», d. v. s. till ett annat departement.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Herr Torsten Andersson talade om att förvärven hade ökat. Nu vill jag inte läsa upp nya siffror, herr Andersson, ty vi kan lätt bedra varandra. Jag vill säga att det förefaller mig som om de siffror herr Andersson läste upp inte beaktade motsvarande försäljningar under de olika perioderna. Annars är det emellertid ett riktigt påpekande som herr Andersson gör, att det finns en tendens till ökning, som emellertid är helt förklarlig. Jag har redan erinrat om det i mitt interpellationsvar, men jag har kanske anledning att upprepa det och understryka det ännu kraftigare.

Till följd av inköpsverksamhetens ringa omfattning på 1950-talet — nettoökningen av produktiv skogsmark i statens ägo uppgick då till endast 1 000 hektar per år — ökade den markfond som förvaltades av domänverket år från år, och från att ha varit nere i 30 miljoner kronor steg den till 50 miljoner. Riksdagens revisorer observerade denna utveckling, och detta föranledde dem 1958 att göra ett uttalande som riksdagen sedan har anslutit sig till. Där har vi alltså förklaringen till att det efter riksdagens uttalande har blivit en något snabbare takt i förvärven, ty det står helt i överensstämmelse med det

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

uttalande som gjordes. Jag tillåter mig citera vad som står i riksdagens revisorers berättelse:

»Såsom tidigare nämnts ha statsmakterna i fråga om markfondens ianspråktagande fastställt, att medel som inflyta vid försäljning och annan överlåtelse av på domänfonden redovisad mark skola användas för återköp av skogsmark. Med hänsyn härtill kan det enligt revisorernas mening icke anses tillfredsställande, att mycket betydande belopp samlas på denna fond utan att återförvärv kommer till stånd. Revisorerna äro medvetna om att stora svårigheter föreligga att finna för markfondens medel lämpliga placeringsobjekt, helst som även andra allmänna institutioner uppträda som konkurrerande köpare. Mot bakgrunden av den utveckling som skildrats i det föregående vilja emellertid revisorerna framhålla önskvärdheten av att det allmännas markpolitik bedrives efter sådana linjer, att det beträffande markfondens handhavande fattade riksdagsbeslutet kan praktiskt fullföljas.»

Det är ett klart uttalande, som riksdagen har anslutit sig till, nämligen att man skall ta de inflytande medlen i anspråk för att förvärva annan mark, så att inte samhällets reelltillgångar skall minskas. Visserligen har detta sedan lett till att domänverkets marktillgångar har kunnat öka i någon mån, men jag måste konstatera att det alltså finns 46 miljoner kronor i fonden, och man har således inte lyckats — trots riksdagens uttalande — att nedbringa fonden väsentligt. Jag vill ansluta mig till förhoppningen att det uttalande som riksdagen gjort skall kunna beaktas, så att domänverket skall ha möjlighet att göra ytterligare förvärv, självfallet inom den ram som står till buds.

När domänverket klandras för att det uppträder som köpare i en bygd, är motiven olika. Människor har kommit upp till mig ochbett att jag skulle medge att domänverket fick köpa deras mark. De har sagt att de har bjudit ut sin

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

mark till grannarna, men dessa har struntat i erbjudandet. I vissa fall har grannarna sagt: Du behöver inte oroa dig, ty vill du sälja kommer lantbruksnämnden att ta hand om marken, och då kommer vi säkerligen att få köpa den! Grannarna har helt enkelt varit ovilliga att gå in på en diskussion om köp eller pris. Jag har låtit beveka mig av sådana ord och sagt att de självfallet skall ta upp förhandlingar med domänverket. Det får inte uppfattas så att vi har en förvärvslagstiftning som skall sikta till att omöjliggöra för den som skall sälja att få ut ett pris som står i överensstämmelse med marknadsvärdet på hans fastighet.

Är det rätt mot människor som kanske med mycket stor möda under årtionden försökt bygga upp ett hemman men som upptäcker att det inte går att klara sig i den hårdnande konkurrensen, att de inte skall ha rätt att få ut ett skäligt pris för sin egendom? Jag tar därför inte stort intryck av sådana argument som framförts av en talare här i debatten, nämligen att för en egendom som är värd 200 000 kronor rusar domänverket i väg och betalar 300 000 bara för att komma över den. Jag känner tjänstemännen i domänverket så väl att jag vet att de inte handlar så huvudlöst. De har ett vettigt underlag för de bud som ges, och de har nog räknat igenom vilket pris de kan betala.

Jag måste säga — och jag upprepar vad jag sagt — att vi inte skall ha en lagstiftning som hindrar säljarna att få ut ett skäligt pris för sin egendom. Sedan kan man ju lägga till att skulle domänverket handla så huvudlöst att det betalar 50 procent mer än det verkliga värdet för en fastighet, skulle ju möjligheterna för domänverket att uppträda som köpare på andra håll reduceras ganska kraftigt. Det borde för dem som ivrar för att domänverket inte skall få lov att köpa så mycket snarast vara en utveckling som man hälsat med tillfredsställelse, eftersom det skulle leda

till att de bönder som avträdde mark skulle få goda ersättningar, medan domänverket skulle få litet mark i utbyte. Det skulle väl stå i överensstämmelse med de tankegångar som är förhärskande på visst håll.

Domänverket uppträder emellertid inte på det sättet. Jag tror det var herr Ferdinand Nilsson som höll ett litet valtal. Han talade om valurnorna och sade att folk borde få veta sanningen innan valet. Parollen att man borde rösta på centerpartiet var inte med, annars var det en fullständig valparoll. Visst förstår jag det. Ni syftar till att skrämma upp folk på landsbygden och få nya röster. Det är uppenbart, herr Nilsson, att detta är syftet, och därför måste ni göra mycket stor affär av de mycket små saker som man har att utgå ifrån.

Någon stor förskjutning i fråga om ägarfördelningen har inte skett. Det kan vi alla bli överens om när vi ser på de faktiska förhållandena. De borde inte ge anledning till någon skrämselkampanj av den sort som man kör fram med. Men herr Nilssons inlägg var mycket talande i så måtto att det ganska tydligt visade syftet med denna kampanj.

För egen del vill jag säga att jag inte har någonting emot att en sådan diskussion kommer till stånd. Det är högt på tiden att vi får diskutera dessa frågor, och jag tror också att en sådan diskussion skall kunna leda fram till en omvärdering i vissa avseenden. Det är på tiden att vi ändrar vår uppfattning i fråga om bolagen. De skall inte vara svartfötter överallt där de uppträder i skogliga sammanhang. Det bör vara möjligt att konstatera att i vissa fall är det bättre om skogen får tillföras ett bolag som har kapital, som har möjlighet att köpa marken och att göra investeringar i de maskiner som behövs för att driva skogsbruk med ett gott utbyte. Det är mycket bättre att bolaget får skogen än att vi försöker konstruera låt oss säga speciella små skogsbruksföretag av familjemodell, där vi kanske löper ris-

ken att få ett nytt småbrukarproblem att brottas med. Det är inte av intresse för någon i vårt land att medverka till en sådan utveckling. Därför finns det en hel del i denna debatt som är mycket värdefullt och kan leda fram till en nyttig omvärdering av ståndpunkterna när det gäller rätten att förvärva skog och vem som bäst kan ta sig an skogen.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det var bara en liten detalj i jordbruksministrernas anförande som jag ville kommentera. Hans goda hjärta förbjöd ju honom att hindra att folk som hade fått höga bud på sina fastigheter skulle få ta ut de där priserna.

När vi behandlade denna sak i jordbruksrationaliseringsutredningen arbetade vi efter den principen att rationaliseringsbehovet skulle vara avgörande. Vi ville försöka åstadkomma att den som väl behövde jord för att göra sitt företag bärigt, bevara sin utkomstmöjlighet och hindra att hans hem rationaliseras bort, han borde få köpa skog. Plånboken fick inte där vara det avgörande. Lantbruksnämnderna, där de sköts ordentligt, har försökt tillämpa denna princip att hjälpa de ekonomiskt svagare. Alldeles särskilt avskräckande ter det sig ju, om det finns en lämplig skogsmark som kanske skulle kunna förstärka och göra ett ganska stort antal jordbruk bäriga, om höga Kronan själv skulle beröva människorna den möjligheten därför att domänverket med sina stora resurser kan ge ett bud som ligger långt över det belopp för vilket en enskild vågar skuldsätta sig för att förstärka bärigheten av sitt jordbruk.

Herr Andersson i Brämhult var inne på lokaliseringsfrågan. Jag tror att just sådana statsinköp på håll där rationaliseringen är brännande för många småbrukare föder irritationen. Det är detta som gör att man gärna vill försöka få en hämsko på en utveckling som jordbruksministern inte anser va-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m. ra så farlig än. Skall vi vänta tills faran har blivit aktuell? Man måste stämma i bäcken, så slipper man stämma i ån.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara säga till jordbruksministern att det problem som han drar upp — att hjälpa dem som slitit ett långt liv — är ytterst angeläget. Men jag vill peka på att förhållandet är att man i dag är ganska restriktiv när det gäller förvärvslån och driftlån. Jag vill gärna tala om för jordbruksministern att jag har ett litet ärende i min bank, i vilket jag kommer att begära tid för uppvaktning så småningom. Dte gäller att underlätta för en ny ägare att träda till och betala det belopp som anses vara skäligt med hänsyn till insatsen under den avgående ägarens livstid. Man kan inte diskutera det ena skilt från det andra. Det var detta som jag ville peka på.

Vidare vill jag, herr statsråd, för min del alldeles bestämt avvisa påståendet att detta skulle vara något valfläsk. Det är väl märkvärdigt om en så betydande fråga inte kan diskuteras, utan att man skall misstänka dåliga bevekelsegrunder. Jag tar helt avstånd från statsrådets påstående.

Herr SVANSTRÖM (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har bara konstaterat att det är förvånansvärt, herr jordbruksminister, hur olika herr ministern bedömer dem som kommer och bönar. Här kommer vi ganska snällt och beskedligt och ber om större förståelse. Vi som är unga och som tänker driva jordbruk och skogsbruk i framtiden, vi får kalla handen. Nej, det skall bolagen ha! Det skall staten ha! Sedan får ni ta det som ni till äventyrs kan konkurrera er till! Så kommer människor och vill sälja, och det är tydligt att de möter större förståelse hos jord-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

bruksministern. Jag undrar när den socialdemokratiska jordbruksministern blev företrädare för säljarna i detta samhälle. Och jag undrar en sak till: När blev han en särskild företrädare för bolagsintressena?

Liksom herr Torsten Andersson bestrider jag att denna fråga har lagts upp inför valrörelsen. Även om jag så småningom fått fram ett besked av jordbruksministern beträffande skogs-socialisering och även om det är självklart att frågan inte kommer att gå spårlöst förbi i den allmänna debatten inför valet, har den inte i första hand dragits upp som en s. k. valfråga.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Det är först att beklaga att denna fråga inte kommit upp i samband med jordbruksutskottets utlåtande nr 19. Jag är rädd att vi får en ny debatt framåt dagen eller mot natten.

När man sitter och lyssnar på denna debatt får man en bestämd känsla av att vissa saker kommer att sätta spår efter sig. Jag erinrar mig den tidigare debatten i andra kammaren, när jordbruksministern besvarade en fråga av liknande slag. Där uttalade han bl. a. att det inte kan vara rätt att den minskande jordbruksbefolkningen fortfarande skall förfoga över hälften av den svenska skogen, precis samma motivering som vi hört vid tidigare tillfälle i jordbruksutskottet av en talesman där. Jag frågar mig: Är det inte den s. k. socialdemokratiska studiegruppen i jord- och skogsfrågor som börjar sätta spår efter sig i formuleringar och tankeverksamhet? Jag tyckte att det var så pass likartade formuleringar att man nästan måste spåra något sammanhang i det avseendet.

Men vi vet en sak. Vi vet att vi inom domänverket har en markfond som skall användas för att köpa skogsmark åt domänverket. Vi vet att den f. n. utgör 46 miljoner kronor. Men det är inte

det som vi opponerar emot. Vi är väl allesammans medvetna om att den fonden finns och skall användas för visst ändamål. Ännu så länge har riksdagen inte fattat något annat beslut.

Men till jordbruksutskottets utlåtande nr 19 finns fogad en reservation i vilken vi begär att det skall utredas om det finns möjlighet att disponera dessa pengar just för inköp av mark för naturvårdsändamål, fritidsändamål o. s. v.

När man ser detta ur jordbrukssynpunkt, när man ser domänverkets egen framfart då det gäller att köpa nya egendomar, kan man inte låta bli att förvåna sig över det sätt på vilket inköpsverksamheten bedrivs. Här har man under mycket lång tid talat om nödvändigheten av rationalisering — storleksrationalisering, strukturrationalisering. Vi är väl överens om att detta är nödvändigt i vårt samhälle. Men när man sitter och försöker pricka in på en karta var domänverket köper sina gårdar och därvid använder domänverkets årsredogörelse, kommer man underfund med att staten handlar precis tvärt emot vad som i andra sammanhang har godtagits som vettigt och rationellt. Den gör ett punktköp här och ett punktköp där. Man köper in jordbruksdomäner och skogsdomäner. Man har framför allt vänt sig mot södra Sverige. Av de 17 miljoner kronor som man köpte för år 1962 redovisas kallt och klart i denna domänverkets redogörelse att man norr om Dalälven köpte för endast drygt en halv miljon kronor, medan 16,5 miljoner disponerats i södra Sverige.

Orsaken kan man fråga efter. Den ligger kanske i att det blir allt mindre rotnetto på skogsdomänerna i Norrland, medan vi fortfarande har ett ganska positivt netto i södra Sverige.

Men det kan ändå inte vara hela orsaken. Varför gör man då ett punktköp här och ett där? Då hör jag jordbruksministern säga, att det kommer människor till honom och beklagar sig

över att de inte får sälja till domänverket. Här kommer alltså ganska egendomliga sociala hänsyn in i bilden. På grund av sitt goda hjärta tycker jordbruksministern att detta skall få köpas, och så får domänverket en liten gård här och en större gård där. Det är, tycker jag, ganska egendomligt i sammanhanget.

Vad händer sedan? Jo, då man gjort ett punktköp, så säger man: Nu har vi en egendom här som vi måste storleksrationalisera. Så kommer det en granne och säger till jordbruksministern: »Det är för galet att jag inte kan få ut av domänverket vad han fått!» Då kommer sociala hänsyn in i bilden igen. Nog är väl detta ett ganska omöjligt förfarande. Om jag tolkat detta resonemang rätt så undrar jag om det är på det sättet vi skall driva det hela.

Jag tror att om domänverket använde sina pengar att rationalisera sina egna domäner, så skulle det finnas mycket som borde rationaliseras och säljas bort för att man skulle kunna köpa annat i stället i rationaliseringssyfte, men på det sätt som man i dag förfar handlar man fullständigt i strid mot de intentioner som man annars försöker lägga detta resonemang på. Jag tror det är mycket väsentligt att dessa saker kommer upp till debatt.

Herr jordbruksminister! Jag skulle vilja fråga: Vad finns det för planer för köpen? Det borde finnas två planer — en plan när det gäller naturvårdsändamål och fritidsändamål och en plan när det gäller rationaliseringsändamål, vilka man borde kunna handla efter, men det som nu sker är punktköp som verkar förvirrande, irriterande och egendomliga och som inte har något vettigt ändamål om man ser det ur strukturrationaliseringssynpunkt.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Jag vill bara rekommendera herr Svanström att ta en liten titt på vad som hänt under de senaste åren.

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

Herr Svanström säger att det inte gjorts någonting från regeringens sida för att hjälpa de unga som vill sätta i gång som jordbrukare och vill förvärva ett jordbruk. Han borde ändå kunna ha i minnet att riksdagen ganska nyligen beslutat betydande förstärkningar när det gäller jordfonden. Anslaget för ändamålet har för budgetåret 1963/64 uppräknats med inte mindre än 61 miljoner kronor. Han torde också ha observerat vad som skett i form av vidgade kreditramar, ökade anslag och ökade lånemöjligheter när det gäller rationaliseringsverksamheten. Gör han sig den mödan att kontrollera vad som hänt, skall han finna att det gjorts betydligt mera under senare år än under någon tidigare period.

Jag har i övrigt inte någon anledning att fortsätta polemiken mot de många som yttrat sig i denna fråga. Det finns emellertid anledning att säga ett par ord till herr Isacson. Han vill skapa den föreställningen att vi har någon form av ministervälde, innebärande att folk kan komma upp till jordbruksministern och få missförhållanden rättade. Vi skulle därvid handla planlöst, beroende på den besökandes vackra ögon eller sätt att argumentera. Det är emellertid här i verkligheten fråga om att väga två intressen mot varandra.

Jag vill först och främst erinra om att i fråga om domänverkets markinköp inhämtas regelmässigt yttrande från vederbörande lantbruksnämnd och att köpet fullföljes endast undantagsvis när nämnden avstyrkt. Jag tror att vi kan räkna på båda händernas fingrar de fall under de senaste åren där köpet fullföljts trots att vederbörande lantbruksnämnd och lantbruksstyrelsen avstyrkt. Någon konkurrens mellan domänverket och lantbruksorganisationen vid inköp skall således inte förekomma, men dock inträffar det — jag har nämnt ett av dessa fall som jag varit ute för — att domänverket dragit sig ur en affär, eftersom lantbruksnämnden inte velat tillstyrka. När vi i departementet se-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

dan fått ytterligare fakta i ärendet har det kunnat hända att jag så att säga ställt mig på domänverkets sida och sagt: »Jag tycker att domänverket bör fullfölja detta köp.» Jag har ju inte något annat att göra än att ta ställning till överklagandet i de ärenden som underställes mig, och de måste till sist avgöras. Då kan det bli på det sättet att jag går emot ibland domänverket, ibland lantbruksorganisationen vid ställningstagandet i sådana här förvärvsfrågor. Det är enskilda människors intressen det gäller och därför menar jag att man inte kan undgå att också tänka på den enskilde individen-säljaren. Jag beskrev en viss situation och jag ansåg — och jag tror att många av kammarens ledamöter skulle ge mig rätt i detta — att vår lagstiftning inte borde få användas på detta sätt. Den som hindras sälja kan få känslan av rättslöshet och alltför starkt beroende av lagstiftning på detta sätt. Jag tycker att det skall finnas möjligheter i ett sådant fall att göra korrigeringar.

Jag har velat ange ett sådant exempel, men jag vill samtidigt säga att det självfallet inte är så ofta som sådant förekommer, utan jag föreställer mig att de skäl jag här anförde blir beaktade, och jag är övertygad om att man inom lantbruksorganisationen också tar hänsyn i sådana fall. Jag vill således inte att detta yttrande skall ge sken av att vare sig lantbruksnämnderna eller domänverket vid markförvärven bortser från de enskilda människornas berättigade intressen.

Det är här inte fråga om att åstadkomma punktköp för att sedan använda dem för att gå vidare. Jag tycker att det i denna diskussion över huvud taget finns mycket av misstänkliggörande mot domänverket och dess ledning, precis som om de skulle handla av orena motiv. Jag vet att man från domänverkets sida — som man klart ger till känna — faktiskt vill att inköpsremisserna skall användas för att förstärka markinnehavet i södra och mel-

lersta Sverige. Det borde inte vara överraskande för någon att så sker, och jag kan inte förstå att det är orätt mot oss som bor i södra och mellersta Sverige att domänverket uppträder som markägare på vissa platser — det kan inte vara något fel i detta. Jag föreställer mig att det med tanke på de relativt begränsade resurser som står till verkets förfogande — som jag tidigare sagt — inte kan bli tal om så många inköp att de nämnvärt kan ändra nu rådande ordning.

Det finns ett fel i det resonemang som här förts, när det talas om enhetligheten i fråga om äganderätt i södra och mellersta Sverige. Det finns ingen enhetlighet. Det kan talas om att det råder enhetlighet om ett bolag äger ett mycket stort sammanhängande område. I detta fall har man möjlighet att disponera hela området, inrikta skogsvård och avverkning på ett sådant sätt att man har fördel av att det är ett enhetligt ägande. Men när vi kommer till södra och mellersta Sverige är inte det förhärskande enskilda ägandet liktydigt med att det går att disponera marken där eller att organisera eller planera det hela på samma förnuftiga sätt som ett stort skogsbolag kan göra. Vem är det som äger marken? I det ena fallet kan det vara en jordbrukare och i det andra fallet en person som ärvt en skogslott och som bor i staden och i det tredje fallet någon annan — det är ingen enhetlighet alls. Det finns kanske inte något gemensamt intresse. Efter hand som man inom skogsägarföreningarna kan få en hundraprocentig anslutning kan vi kanske så småningom börja tala om en viss enhetlighet, men det kan dröja lång tid ännu innan vi kommer dithän. Vi får vara på vår vakt när vi resonerar om ägostruktur så att inte det förhållandet att det finns övervägande enskilt ägande i södra och mellersta Sverige skulle anses betyda att det råder likformighet eller att det finns möjligheter att agera på samma sätt som de stora skogsbola-

gen. Det är felaktigt att tro någonting sådant.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag skall glädja kamraren med att här inte hålla något valal.

I diskussionen har riksdagens revisorer nämnts vid ett par tillfällen, och det är detta som har gett mig anledning att begära ordet. Jag tillhörde inte revisionen år 1958, men jag minns mycket väl vad som behandlades då. För riksdagens revisorers verksamhet år 1964 är jag däremot i någon mån medansvarig.

För en månad sedan hade vi förmånen att få en ingående föredragning av domänverkets chef, generaldirektören Höjer, beträffande verksamheten inom domänverket. Vi fick se med hjälp av kartor och annat material de olika markområden, där domänverket framför allt under de senaste åren har anlagt fritidsområden, strövområden, fiskevattensområden o. s. v. Jag vill framhålla att riksdagens revisorer ju är en parlamentariskt sammansatt institution. Ingen av revisorerna hade någonting att erinra mot vad domänverket har utträtt under de senare åren, vilket jag anser vara nödvändigt att framhålla i detta sammanhang. Vi blev tvärtom mycket imponerade av de anläggningar som domänverket har lyckats åstadkomma under de senaste åren. Jag får kanske inom parentes tillägga att vi i nästa vecka skall åka ner till Kalmar län och se på en del anläggningar som domänverket har utfört på Öland.

Vid den nämnda överläggningen ställde vi många detaljfrågor till generaldirektör Höjer, som besvarade dem alla. Vi ville ha upplysningar om hela verksamhetsområdet, om inköp, försäljningar, rationaliseringsåtgärder m. m. Jag vill, herr talman, här bara framhålla att om man får döma av riksdagens revisorers inställning till den redogörelse som herr Höjer lämnade, kan man nog säga att vi ansåg att domänverket har

Ang. domänverkets markpolitik, m. m. bedrivit denna verksamhet på ett bra sätt.

I övrigt vill jag, herr talman, tillägga att jag aldrig har tillhört de människor som anser att det är en grupp som skall ha rättigheterna och en annan grupp som skall ha skyldigheterna.

Herr NILSSON, HJALMAR, (s):

Herr talman! Det är ganska egendomligt vad domänverkets markfond ändå kan få sinnena i svallning! Det är inte första gången i denna kammar som denna fråga diskuteras, och det är inte heller första gången som herr Svanström interpellerar i ämnet. Jag har här framför mig en interpellation som herr Svanström framställde år 1962. Då rörde det sig om domänverkets markpolitik och prispolitik. Vi hade ju ett val år 1962, och vi har också val 1964. Det ser ut som en tanke att herr Svanström och hans kollegers interpellationer i dessa frågor praktiskt taget sammanfaller med valperioderna. Jag vet inte om det möjligen förhåller sig så att de behöver någon förstärkning ute på fältet för att försöka liva upp andarna fram emot hösten, eftersom de anser att dessa frågor behöver diskuteras så grundligt. De har till och med dragit fram berättelser från sin egen barndom, men jag skall faktiskt underlåta att här tala om hur besvärligt man tidigare hade det också på andra håll här i landet. Jag kan kanske göra det vid ett annat tillfälle.

Eftersom man här talat om markfonden och domänverkets principer vid inköpen vill jag framhålla att domänverket dock inte köper all den mark som blir erbjuden verket. Under den sista femårsperioden har verket bara inköpt en tredjedel av den mark som erbjudits och tackat nej till resten. Det senare beror på bl. a. att domänverket inte varit intresserat av objektet i fråga. Detta kan ibland vara avsett som familjejordbruk, eller också har priset varit alltför högt. Verket har inte heller gjort något inköp om detta avstyrkts av lantbruks-

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

nämnden eller om lantbruksstyrelsen inte heller har velat tillstyrka inköpet. Av dessa anledningar har domänverket inte gjort så stora inköp.

Jag har här ganska färska siffror framför mig — jag har fått dem i dag — varav framgår att under den senaste femårsperioden, 1959—1963, har domänverkets markinköp med anlåtande av markfonden och efter avdrag för gjorda försäljningar uppgått till 24 000 hektar produktiv skogsmark inklusive inägojord. Jag vet inte om jordbruksministern drog dessa siffror. Detta innebär en nettoökning i medeltal per år av statens markinnehav med 0,1 procent. Det är den väldiga ökning, herr Svanström, som skett på detta område!

Om man ser enbart till verkets inköp av skogsmark i södra och mellersta Sverige finner man att dessa medfört en obetydlig omflyttning av skogsmark mellan kronan och enskilda. Det rör sig under hela femårsperioden om 0,3 procent av skogsarealen för samtliga skogsägare inom detta område.

Om man granskar Kalmar län, som herr Svanström är så orolig för, visar det sig att ifall man gör det verklighetsfrämmande antagandet att man använder hela markfonden om cirka 48 miljoner för inköp enbart i Kalmar län, skulle domänverkets andel av den totala skogsmarksarealen i detta län maximalt öka från 8 till 13 procent, medan motsvarande andel för gruppen enskilda skogar skulle minska från 82 till 77 procent. Om man alltså, herr Svanström, använder hela markfonden, skulle ändå domänverkets markinnehav inte stiga mer än från 8 till 13 procent. Det är all den socialisering som skulle ske i Kalmar län.

Jag skulle sedan, herr talman, vilja ta upp ett par frågor som berörts här. Herr Isacson talade om den socialdemokratiska studiegruppen som nu börjar ge resultat. Förvånar det herr Isacson att vi har en studiegrupp om framtidens mark- och jordbruksproblem? Vi försöker följa med i utvecklingen här i

landet, ty vi är medvetna om att vi i någon mån måste dirigera denna utveckling, när vi sitter i den svenska riksdagen.

Det här kan vara en rekommendation till de andra partierna att göra likadant och tänka sig igenom dessa frågor. Då kanske vi sluppe undan en del av dessa debatter, och då kanske man inte heller behövde höra ett sådant påstående som jag tror herr Ferdinand Nilsson fällde, att det socialdemokratiska maktinnehavet är så oroande även på detta område. Vilket maktinnehav? Att det sitter en majoritet i riksdagen och stöder en regering? Det är naturligtvis ett maktinnehav, men, herr Nilsson, det är den svenska valmanskåren som givit det förtroendet åt det socialdemokratiska partiet, och det förtroendet kommer partiet att fullfölja.

Vi skall se till att vi även i fortsättningen har vårt väljarunderlag bakom vår politik. Inte ens herr Ferdinand Nilsson eller hans parti har lyckats rubba detta underlag för en socialdemokratisk politik, och det vittnar gott, vill jag säga, om den svenska valmanskårens förmåga att följa med i den politiska diskussionen och utvecklingen här i landet.

Liksom herr Nilsson satt jag med i en jordlagsutredning, som lämnade ett förslag vilket ännu inte givit något resultat från regeringens sida. När vi då studerade de befintliga jordlagarna, bolagsförbudslagen och allra mest kanske jordförvärvslagen, måste jag säga att jag blev litet fundersam över att det stiftas en lag som säger att en person, bara därför att han är jordbrukare eller född av jordbrukare eller av dotter, son eller adoptivbarn till jordbrukare, skall äga företräde före alla andra människor vid köp av mark i detta land. Endast då äger han rätt att köpa utan att fråga lantbruksnämnden.

Jag reagerar personligen emot detta. Det är ändå en liten grupp av landets befolkning som äger denna fördel, medan alla andra, t. ex. hela arbetargrupp-

pen här i landet, inte skall kunna förvärva ens en skogspinne, därför att vederbörande inte är född jordbrukare. Det är att diskriminera en stor del av arbetarkåren i detta land, när man har sådana lagar.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få hälsa herr Hjalmar Nilsson välkommen i valdebatten. Jag måste säga att han lyckades prestera åtskilligt i den. Han hade suttit och utrett frågor som hade med jordlagsstiftningen att göra, men inte kunde han då jordförvärvslagen, inte! Den förbjuder ingen att förvärva svensk jord — bara han vill åta sig att bruka den! Det är vad det gäller. Sedan finns det förstås vissa begränsningar, som t. ex. skall »mota ekorrar», d. v. s. hindra dem som samlar på sig den ena fastigheten efter den andra. Men är detta något fel, herr Hjalmar Nilsson?

Vidare sade herr Nilsson det där om att man måste vara son eller dotter till jordbrukare o. s. v. Men så står det inte, herr Nilsson. Det står om förvärv av en fastighet, oavsett vem som äger den, att ägarens barn har rätt att slippa en jordpolitisk prövning då de har arvsrätt, då de vid vederbörandes död skulle kunna tänkas ärva fastigheten. Så är den saken konstruerad. Herr Hjalmar Nilssons framställning att en svensk industriarbetare, som vill bli jordbrukare, skulle vara förhindrad att köpa ett jordbruk, den är — hur skall jag lämpligast uttrycka det? — det är lögn och (ett ord till) dikt! Bara industriarbetaren vill ägna sig åt att bli jordbrukare, är det inget hinder.

Men när man skall vara expert på dessa frågor och kan så här mycket, då blir jag imponerad!

Herr SVANSTRÖM (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt vidare deltaga i denna debatt, men då

Ang. domänverkets markpolitik, m. m.

herr Hjalmar Nilsson var vänlig nog att särskilt vända sig till mig och påstå att domänverksköpen är en fråga som bara återkommer varje valår, så måste jag säga, herr Hjalmar Nilsson, att jag inte kan — jag erkänner mitt handikapp — nå upp till den propagandistiska nivå som herr Hjalmar Nilsson alltid når upp till i sina inlägg här. Det är självklart en fördel att kunna argumentera så att man får allting till politiska och valtaktiska frågor, även sådant som är av livsavgörande betydelse för landets framtid såsom den fråga vi här i dag diskuterar, ty, herr Hjalmar Nilsson, jag kan inte tänka mig att jordbruksutskottets vice ordförande helt kan bortse från detta förhållande.

Frågan gäller här att låta det enskilda skogsbruket med utgångspunkt från de rationaliseringssträvanden genom samarbete som man nu håller på att skapa få möjlighet till en verkligt rationell drift, och det går inte om domänverket kommer in med sina punktköp. Dessa hindrar en strukturellt sett riktig fördelning av innehavet.

Herr NILSSON, HJALMAR, (s):

Herr talman! Eftersom herr Ferdinand Nilsson och jag tillhörde jordlagsutredningen kanske vi inte skall tvista om vad vårt förslag gick ut på, men ett faktum är under alla förhållanden att barn eller adoptivbarn till en jordbrukare får köpa jorden och skogen utan lantbruksnämndens hörande. Man kan inte neka dem, men om jag vill köpa så skall ärendet prövas i vanlig ordning av ett antal ledamöter. Det är däri skillnaden ligger.

De fall där jordbruksnämnderna har bifallit ansökan från industriarbetare om förvärv av jord eller skog är mycket få. Frågan är om man inte borde ompröva denna sak, särskilt med hänsyn till den utveckling som äger rum här i landet för närvarande.

Ang. pensionärsbostadsbidragen

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Det är så ledsamt med herr Hjalmar Nilsson; man måste ta om sakerna ett par gånger för att han riktigt skall förstå.

Det är inte så, herr Hjalmar Nilsson att det endast är jordbrukare som äger jordbruksfastigheter i detta land. Det finns också andra ägare, och deras arvingar har precis samma rätt som jordbrukarnas barn i detta fall. Den som inte är son eller dotter till en jordägare kan inte rimligtvis ärva jorden, och det är på arvsprincipen som dessa undantag är uppbyggda. Det är denna norm man följer.

Vidare vill jag säga att det i princip inte möter hinder för någon att förvärva jord och skog om man förklarar sig villig att bruka den och om detta accepteras som troligt vid lantbruksnämndens prövning. Vet inte herr Hjalmar Nilsson det har han följt med dåligt.

Herr NILSSON, HJALMAR, (s):

Herr talman! Jag är lika ledsen över att herr Ferdinand Nilsson inte förstår mig eller över huvud taget vill förstå denna fråga.

Jag skall ta ett annat exempel. Om jag får ärva ett jordbruk genom testamente så skall det efter ett visst antal år, två år, prövas av lantbruksnämnden huruvida jag får behålla jordbruket eller inte eller om det måste försäljas. Det är då inte så fritt som herr Ferdinand Nilsson vill göra gällande.

Man kan ta fram fall där personer blivit nekade att köpa trots att de varit utbildade på jordbruksområdet. Jag anser inte att vi bör hålla fast vid detta system så fruktansvärt hårt, ty man måste ändå ge andra människor här i landet samma demokratiska rättigheter som nu tillkommer en viss grupp.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Herr Hjalmar Nilsson införde testamentet såsom en avledande manöver för att komma ifrån blods-

bandet, och det förlåter jag honom därför att han stod i den situationen.

Jag vill tillägga att det är riktigt att man kan bli vägrad att förvärva en fastighet, exempelvis när den behövs för rationalisering för visst ändamål. Då kan lantbruksnämnden säga nej. Även i några andra fall kan lantbruksnämnden neka, exempelvis om det kan befaras att köparen far illa med fastigheten o. s. v. Jag behöver inte i detalj redogöra för dessa regler. I stort sett är det på det viset att envar som vill förvärva ett jordbruk och förklarar sig villig att ägna sig åt det och sköta det har i princip rätt att förvärva det efter prövning enligt de fyra punkter som finns angivna i jordförvärvslagen. Bland dessa punkter är som nämnts vanhävd en, och vanhävderna vill väl herr Hjalmar Nilsson inte slå vakt om. Jordbruksrationaliseringen är en annan punkt. Den syftar till att skapa bärighet för en fastighet genom tillskott från andra fastigheter. Vill inte herr Hjalmar Nilsson verkligen slå vakt om att försvåra rationaliseringen, så gärna för mig.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. pensionärsbostadsbidragen

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet ASPLING, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Mattssons* den 11 februari framställda interpellation angående pensionärsbostadsbidragen, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Mattsson har frågat om jag överväger en sådan ändring av gällande bestämmelser, att pensionärsbostadsbidrag skall kunna utgå för lägenhet, som uppfyller gällande krav i fråga om godtagbar bostadsstandard, även om statliga lån eller räntebidrag inte beviljats för lägenheten, och om jag är beredd att vidta sådana åtgärder i fråga om bidragsbestämmelserna att

en kostnadsförskjutning till nackdel för kommunerna kan undvikas.

Spörsmålet angående utformningen av det särskilda standardfrämjande stödet till pensionärernas bostadskonsumtion utreds av bostadsförbättringsutredningen. Utredningen har anmält att resultatet av dess arbete kommer att redovisas i år. Enligt vad jag har inhämtat från utredningen överväger den en lösning, som skulle innebära att pensionärsbostadsbidragen får ett väsentligt vidgat tillämpningsområde. För egen del är jag inte beredd att ta ställning till frågan om bidragens tillämpningsområde förrän utredningens förslag i ämnet har redovisats och remissbehandlats. Det blir då också tillfälle att ta ståndpunkt till bidragens framtida utformning i olika avseenden.

Slutligen vill jag erinra om att de av interpellanten ställda frågorna har berörts i motioner till riksdagen, väckta i januari innevarande år. Riksdagen har numera avslagit motionerna i dessa delar i avvaktan på resultatet av bostadsförbättringsutredningens arbete.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att till chefen för socialdepartementet herr Aspling få framföra mitt tack för svaret på interpellationen.

Pensionärsbostadsbidragen har uppenbarligen inte det värde som avsågs vid införandet. Tillämpningsområdet har visat sig alltför kringskuret. Det fordras kommunal hyresupplåtelse eller möjligen i en del fall av kommunen godkänd hyresupplåtelse. Vidare skall lägenheten vara färdigställd efter den 1 juli 1946. Genom dessa regler bortfaller möjligheten till pensionärsbostadsbidrag i fall där det skulle vara berättigat med hänsyn till pensionärens ekonomiska situation.

Bidragets värde har också sjunkit i kronor räknat i alla kommuner. Det utgår efter en skatteunderlagsskala som numera är starkt föråldrad. Lägsta bidraget, 175 kronor per år, utgår vid ett

Ang. pensionärsbostadsbidragen

skatteunderlag av 40 skattekronor per innevanare eller mer — eftersom skatteersättningarna i anledning av ortsavdragsreformerna medräknas blir det fråga endast om lägsta bidragsbelopp i större delen av landet, befolkningsmässigt sett. Högsta bidragsbelopp, 625 kronor per år, utgår endast vid skatteunderlag som är mindre än 24 skattekronor per innevanare. Det är väl fråga om det bidragsbeloppet över huvud taget förekommer numera. Härtill kommer givetvis att värdet av de olika bidragsbeloppen urholkats till följd av penningvärdets fall.

Eftersom avsikten är att pensionärsbostadsbidrag och kommunalt bostadstillägg tillsammans skall täcka bostadskostnaden, har följden naturligtvis blivit att en allt större andel fatt täckas av bostadstilläggen. Villkoren för de kommunala bostadstilläggen har på grund av den ekonomiska utvecklingen försämrats ur kommunernas synpunkt. Statens bidrag till de kommunala bostadstilläggen är i princip skatteunderlagsgraderat. Statens andel skall vara lägst 20 och högst 75 procent, men till följd av den starkt föråldrade underlagsskalan har statens sammanlagda andel av de kommunala bostadstilläggen minskat undan för undan. Den överstiger f. n. högst obetydligt minimigränsen 20 procent, och ligger någonstans mellan 20 och 21 procent.

Kostnaderna för bostadsstödet till pensionärerna har alltså mer och mer lagts på kommunerna både till följd av pensionärsbostadsbidragets konstruktion och till följd av grunderna för kostnadsfördelningen mellan stat och kommun i fråga om bostadstilläggen. Det är således inte underligt om man i kommuner med svag skattekraft och lågt skatteunderlag har svårigheter att hålla bostadsstödet på en önskvärd hög nivå och att pensionärerna får sitta emellan på grund av detta.

Man bör också uppmärksamma att antalet pensionärer i kommunen spelar en stor roll i sammanhanget. I en del

Ang. pensionärsbostadsbidragen

kommuner utgör pensionärerna inemot en fjärdedel av befolkningen. I kommuner med gynnsam åldersfördelning kanske pensionärerna uppgår till 6 å 7 procent av befolkningen. När kommuner med stor andel pensionärer därtill regelmässigt har svagt skatteunderlag, förstår man att möjligheterna i dessa kommuner att ge ett hyggligt bostadsstöd är starkt begränsade. Den nuvarande ordningen är helt enkelt inte rimlig, om man som målsättning har att *alla* pensionärer skall få likvärdiga möjligheter att bo i en bostad av ordentlig standard.

Statsrådet erinrade om att frågan om pensionärsbostadsbidraget varit föremål för motioner vid årets riksdag. Ja, det är riktigt, men inte bara vid årets riksdag utan också tidigare. Från centerhåll har vi nämligen ansett det angeläget att beträffande pensionärsbostadsbidragen få till stånd sådana förbättringar som jag berört i interpellationen i avvaktan på en mera genomgripande reform. Vi har också ansett att man borde ha rättat till de mest uppenbara svagheterna i grunderna för de kommunala bostadstilläggen, när dessa var uppe till behandling vid 1962 års riksdag. Men vid varje tillfälle har förslagen avvisats av riksdagens majoritet. Man har tagit det hela rätt förstrött. Det har verkat som om man inte haft kännedom om hur pensionärernas bostadsfråga verkligen ligger till. Man får hoppas att det skall bli en annan inställning, när nu socialpolitiska kommittén genom sin utredning klarlagt vilka stora brister som finns på detta område.

Med hänsyn till den hållning som riksdagsmajoriteten intagit år efter år har jag en viss förståelse för att statsrådet nu vill avvakta bostadsförbättringsutredningens förslag. Utredningens förslag skall ju komma i år — mot bakgrunden av det jag här berört kan det faktiskt frambringas ett försvar för att statsrådet inte vill vidtaga några åtgärder så att säga i elfte timmen. Däremot

vill jag beklaga att majoritetens inställning varit sådan som den varit. Men i det avseendet är statsrådet uppenbarligen av en annan mening. Han har mig veterligt inte gjort något för att påverka inställningen i dessa frågor hos den politiska meningsriktning han tillhör.

Statsrådet framhöll att bostadsförbättringsutredningen överväger en lösning, som innebär att pensionärsbostadsbidragens tillämpningsområde väsentligt vidgas. Enligt min mening är en sådan lösning ett visst framsteg. Det är vad centerpartiet velat få till stånd i avvaktan på utredningen. Men jag ställer mig ändå frågande till om enbart åtgärder för vidgning av tillämpningsområdet är tillräckligt för att man skall få en tillfredsställande lösning på frågan om pensionärernas bostadsförsörjning. Jag skall sammanfattningsvis söka ange orsakerna till denna min tveksamhet.

För det första — kan det ur administrativa och andra synpunkter vara rationellt med två jämnlöpande stödformer, varav staten bekostar den ena och lämnar bidrag till den andra? Bör man inte i stället söka sammanföra pensionärsbostadsbidragen och bostadstilläggen till en stödform, där staten svarar för en del och kommunerna för en annan del av kostnaden?

För det andra — måste inte hänsynstagandet till skattekraften i kommunerna grundas på aktuella skatteunderlag, så att man kommer ifrån den nuvarande förlegade ordningen, som är orättvis både mot många pensionärer och mot många skattebetalare?

För det tredje — måste man inte också ta hänsyn till hur stor andel av befolkningen i en kommun som är pensionärer? Den omständigheten är ju av mycket stor betydelse för möjligheterna för den övriga delen av befolkningen att ge ett tillräckligt bostadsstöd till pensionärerna — följaktligen bör den inverka på kostnadsfördelningen stat och kommun emellan, om ett rättmätigt resultat skall kunna nås.

Sådana avgränsningar och spärregler som gäller i fråga om pensionärsbostadsbidraget bör inte finnas. Pensionärens ekonomiska situation och bostadens standard bör vara de avgörande kriterierna. Förutsättningen härför är att det finns lämplig stödform för bostadsförbättring och dylikt.

Det bör också betonas att kommunerna måste engagera sig på detta område. Ett lokalt engagemang och lokal kännedom om förhållandena är nödvändiga — och detta kan man få endast på det kommunala planet. Desto angelägnare är det ju med en kostnadsfördelningsgrund som ger olika kommuner lika möjligheter.

Låt mig slutligen uttala förhoppningen, att en reform av den innebörd jag här skisserat skall bli resultatet av det pågående utredningsarbetet. Jag hoppas också — eftersom utredningen skall bli färdig i år — att en sådan reform kan beslutas nästkommande vårriksdag.

Jag ber att än en gång få framföra mitt tack för svaret på interpellationen.

Herr statsrådet ASPLING:

Herr Mattsson beklagade att jag inte hade påverkat opinionen inom mitt eget parti i riktning mot en reformering av det bidrag vi här diskuterar. Jag vill svara herr Mattsson, att när vi har en sittande utredning, som har till uppgift att göra en översyn av hela bidragsformen, tycker jag nog att den kan få arbeta i lugn och ro. Den är också så sammansatt, att jag är övertygad om att hela problemet blir penetrerat.

Därtill vill jag slutligen bara hänvisa till vad jag sagt i mitt interpellations-svar, att det, när utredningens förslag föreligger, blir tillfälle att ta ståndpunkt till bidragens framtida utformning i olika avseenden.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. pensionärsbostadsbidragen

Föredrogs och bordlades ånyo sammansatta konstitutions- och bankoutskottets utlåtande nr 1 och statsutskottets utlåtanden nr 134—136.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 141, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1964/65 till bostadsrabatter.

Beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

På sedermera gjord proposition godkändes den i memorialet föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 142, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1964/65 till stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier.

Utskottet hade beträffande detta memorial hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

På härefter gjord proposition godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 143, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om motionsvis väckta förslag angående den kommunala musikundervisningen.

Sedan kammaren bifallit utskottets hemställan om ärendets företagande till avgörande efter allenast en bordläggning, lades utskottets i memorialet gjorda anmälan till handlingarna.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 144, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om inrättande av en befattning som konsulent för vävning och hemslöjd inom skolöverstyrelsen.

Även beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Därefter godkändes på gjord proposition den i memorialet föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs och bordlades ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 55.

Föredrogs bevillningsutskottets memorial nr 58, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande i anledning av väckta motioner angående höjning av förvärvsavdragen och Ortsavdragen vid beskattningen m. m.

Beträffande detta memorial hade utskottet hemställt, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

På sedermera gjord proposition godkändes den i memorialet föreslagna voteringspropositionen.

Herr talmannen yttrade, att, under förutsättning att de nu godkända voteringspropositionerna bleve godkända även av andra kammaren, enligt överenskommelse med nämnda kammars talman gemensamma omröstningar över dessa voteringspropositioner komme att anställas vid kamrarnas sammanträden under morgondagen.

Föredrogs och bordlades ånyo bankoutskottets utlåtande nr 38, andra lagutskottets memorial nr 54 och tredje lagutskottets memorial nr 35.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Föredrogs ånyo särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, dels Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen angående anslag till kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti, dels ock i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1964/65 beräkna

till Studiesociala åtgärder m. m. ett förslagsanslag av 356 000 000 kronor och

till Lånefonderna för studiesociala ändamål ett investeringsanslag av 128 000 000 kronor.

Sedermera hade Kungl. Maj:t genom en den 3 april 1964 dagtecknad proposition, nr 138, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden föreslagit riksdagen att

I. antaga vid propositionen fogade förslag till

- a) studiehjälpsreglemente,
- b) förordning om förlängt barnbidrag samt
- c) studiemedelsförordning;

II. a) besluta, att studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden skulle upphöra med utgången av juni 1964,

b) besluta att från och med den 1 juli 1964 inrätta en central myndighet för studiesociala åtgärder, benämnd centrala studiehjälpsnämnden;

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

III. a) fastställa personalförteckning för centrala studiehjälpnsnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65 i enlighet med vad departementschefen förordat i propositionen,

b) godkänna i propositionen införd avlöningsstat för centrala studiehjälpnsnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

c) till Centrala studiehjälpnsnämnden m. m.: Avlöningar för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 784 000 kronor;

d) till Centrala studiehjälpnsnämnden m. m.: Omkostnader för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 195 000 kronor;

IV. till Studiebidrag m. m. för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 349 000 000 kronor;

V. till Naturastipendier till studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor;

VI. till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kronor;

VII. till Allmänna studielånefonden för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 34 000 000 kronor;

VIII. till Studiemedelsfonden för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor;

IX. bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångsanordningar och vidtaga de åtgärder i övrigt, som erfordrades för förslagets genomförande.

I propositionen nr 138 hade framlagts förslag om ett nytt studiesocialt system för studerande inom olika skol-

former ovanför grundskolan. Även vissa elever i grundskolan berördes av förslagen.

Förslagen inneburo, att de studiesociala stödåtgärderna skulle förstärkas och utvidgas att omfatta väsentligt fler studerande än nu. Tyngdpunkten i förbättringarna låg på de gymnasiala skolformerna. För de postgymnasiala utbildningslinjerna hade föreslagits en ny stödform, som utgjorde en kombination av bidrag och av medel som skulle återbetalas efter avslutade studier. Återbetalningsskyldigheten var så utformad, att ingen vid någon tidpunkt skulle riskera en mer än rimlig ekonomisk påfrestning.

Den nya studiehjälpen för studerande inom de gymnasiala skolformerna innefattade ett begränsat antal typer av förmåner, vilka skulle utgå efter enkla och schablonmässiga regler. Grundförmånen var ett studiebidrag å 75 kronor i månaden, vartill i vissa fall kommo inackorderingstillägg med 100 kronor i månaden och resettillägg med 30—75 kronor i månaden. Utöver dessa generella förmåner skulle utgå inkomstprövade tillägg med 25—75 kronor i månaden och undantagsvis även behovsprövade tillägg med högst 75 kronor i månaden.

En grupp av studerande — de som börjat sin högre utbildning det år under vilket de fyllde 21 år eller senare — skulle behandlas såsom ekonomiskt fristående från sina föräldrar. I stället för studiebidrag jämte tillägg skulle de erhålla ett förhöjt studiebidrag å 175 kronor i månaden.

Samtliga bidrag skulle utgå under hela studietiden.

Bidragen kunde kompletteras med lån ur allmänna studielånefonden. Högsta lånebeloppet var 5 000 kronor om året. Lånen voro i princip icke subventionerade.

Elever i grundskolan, som uppnått sådan ålder, att de icke längre kunde komma i åtnjutande av allmänt barnbidrag, skulle enligt förslaget erhålla

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

studiehjälp i form av förlängt barnbidrag med 60 kronor i månaden.

Den nya stödformen för studerande vid universitet och högskolor och andra postgymnasiala utbildningslinjer gjorde icke skillnad mellan olika ålderskategorier. Alla nyinskrivna studerande och alla andra, som uppfyllde vissa krav på studielämplighet, skulle under hela studietiden kunna få studiemedel för sitt uppehälle med högst 6 720 kronor om året jämte barntillägg med 1 200 kronor om året för varje barn. I dessa studiemedel ingick ett bidrag å 1 750 kronor om året.

Inom studiemedelssystemet skulle de studerande betraktas såsom ekonomiskt fristående från sina föräldrar, och rätten till studiemedel påverkades alltså icke av föräldrarnas ekonomiska situation. Däremot reducerades studiemedlen på visst sätt med hänsyn till den studerandes egen och hans makes inkomst och förmögenhet.

Reglerna om den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen hade utformats så, att återbetalningsskyldigheten vid varje tidpunkt komme att vara anpassad till betalningsförmågan, mätt i beskattningsbar inkomst och förmögenhet. I allmänhet behövde någon återbetalning ej ske under ett år, då den återbetalningsskyldiges inkomst ej överstege i dagens penningvärde 14 000—21 000 kronor.

Återbetalningstiden skulle normalt komma att bli 20—25 år. I syfte att åstadkomma en jämn belastning över hela återbetalningstiden hade de avgifter, med vilka återbetalningsskyldigheten skulle fullgöras, indexreglerats. Ränta skulle ej utgå. Skulle likväl indexregleringen göra att återbetalningsskyldigheten bleve ofördelaktigare för den återbetalningsskyldige än ett vanligt lån, ägde denne rätt till återbäring av för mycket inbetalda avgifter.

Vore betalningsskyldigheten ej fullgjord det år, då den återbetalningsskyldige fyllde 65 år, skulle den del av skulden bortfalla som ännu utestode. Åter-

betalningsskyldigheten skulle upphöra automatiskt, om den återbetalningsskyldige avled.

Kungl. Maj:ts förslag till *studiehjälpsreglemente* var i nedan angivna delar så lydande:

11 §.

Är den studerande bosatt på ett avstånd från skolan av minst sju kilometer fågelvägen eller tolv kilometer färdvägen, utgår *resetillägg* efter de grunder och med de belopp, som fastställas av Konungen.

Konungen äger för vissa fall föreskriva, att resetillägg ej skola utgå ändock att de i första stycket angivna förutsättningarna äro uppfyllda.

Resetillägg utgår ej till studerande, som åtnjuter inackorderingstillägg.

12 §.

Till studiebidrag utgår *inkomstprövat tillägg*, såframt den studerandes och hans föräldrars sammanlagda beskattningsbara inkomst vid senaste taxering till statlig inkomstskatt ej överstiger tjugotusen kronor.

Överstiger den studerandes och hans föräldrars sammanlagda förmögenhet tjugotusen kronor, skall en femtedel av det överskjutande beloppet, avrundat till närmaste lägre fulla hundratal kronor, jämsställas med beskattningsbar inkomst.

Är den studerande gift, skall vid tillämpning av första och andra styckena makens inkomst och förmögenhet beaktas i stället för föräldrarnas.

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med ett-hundrasjuttiofem kronor i månaden.

22 §.

Studielån löper vid varje tidpunkt med ränta som motsvarar normalräntan för lån från statens utlåningsfonder.

Ränta, som belöper på amorteringsfri tid, lägges till kapitalskulden.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom. m. m.

23 §.

Studielån beviljas utan borgen eller annan säkerhet.

Studielån skall återbetalas genom årliga amorteringar. Vid fastställande av amorteringsplan skall iakttas, att den första amorteringen icke bör äga rum förrän under tredje året efter det, då utbildningen avslutats, och att lånet skall hava återbetalats före utgången av tjugonde året efter den första amorteringen.

26 §.

Vad i detta reglemente är stadgat om föräldrar skall, när fråga är om fosterbarn eller adoptivbarn, i stället gälla fosterföräldrarna eller adoptivföräldrarna.

Har make under sin vårdnad barn i tidigare gifte eller utom äktenskap, skall vid prövning av fråga om barnets rätt till studiehjälp andra makens inkomst och förmögenhet beaktas i stället för inkomst och förmögenhet hos den av barnets föräldrar som är skild från vårdnaden.

29 §.

Har någon uppburit studiehjälp obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Avbryter någon sina studier, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning beträffande uppburin studiehjälp, som är avsedd för tiden efter avbrottet.

I förslaget till *förordning om förlängt barnbidrag* var punkten 2 i övergångsbestämmelserna av följande lydelse:

»Elev i folkskola, fortsättningsskola, statlig realskola, högre kommunal skola, enskild under statlig tillsyn ställd flickskola och realskollinje inbyggd i folkskolan skall, om ej annat följer av 3., i fråga om rätt till studiehjälp jämnställas med elev vid grundskolan.»

Det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till *studiemedelsförordning* var i nedan angivna delar så lydande:

11 §.

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makens inkomst för terminen, som överstiger etthundafyrtio procent av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler, som fastställas av Konungen. Studiemedel och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Vad i andra stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning vid beräkning av makes inkomst.

12 §.

Har den studerande förmögenhet, skall det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas, förutom med inkomst enligt vad därom stadgas i 11 §, även med en femtedel av den del av förmögenheten, som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Är den studerande gift och sammanbo makarna, skall vad i första stycket sägs gälla jämväl beträffande makes förmögenhet.

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med följande belopp, nämligen,

a) om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, åttahundrasjuttiofem kronor eller,

b) om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av åttahundrasjuttiofem kronor, som sva-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

rar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel utgöra i första hand studiebidrag.

20 §.

Avgiftsunderlaget utgör summan av *dels* den återbetalningsskyldiges inkomst eller, om denna ej uppgår till ett basbelopp, detta belopp,

dels den del av hans förmögenhet som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Är den återbetalningsskyldige gift, förhöjes den i första stycket nämnda summan med hälften av

dels makens inkomst,

dels den del av makens förmögenhet som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Har den återbetalningsskyldige vid årets ingång vårdnaden om barn, som är under tio år, minskas den summa som följer av första och andra styckena med femtio procent av basbeloppet.

Avgiftsunderlag avrundas nedåt till närmaste hela hundratal kronor.

27 §.

Återbetalningsskyldigheten upphör, när de avgifter som den återbetalningsskyldige erlagt tillhopa uppgå till lika många basbelopp som de i 23 § första och andra styckena omförmälda summorna sammanlagt utgöra. Omvandlingen av avgift i basbelopp skall för varje år ske med tillämpning av basbeloppet vid ingången av det år avgiften gäller.

Även om så ej följer av första stycket, skall återbetalningsskyldigheten upphöra, när avgift erlagts för åren till och med det, under vilket den återbetalningsskyldige fyller sextiofem år.

Avlider återbetalningsskyldig, bortfaller återbetalningsskyldigheten. Dödsboet efter den avlidne skall dock erläggas ogulden avgift, som påförts den avlidne för år före det, under vilket dödsfallet inträffat.

30 §.

Finnes någon, när hans återbetalningsskyldighet upphör, hava betalat

mer än han skulle hava gjort, därest de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett lån, som vid varje tidpunkt löpt med ränta motsvarande sextio hundradelar av normalräntan för lån från statens utlåningsfonder, skall det överskjutande beloppet återbäras till honom.

Vid jämförelsen enligt första stycket med ett lån skall antagas, att lånet skolat återbetalas med lika stora annuiter fördelade på den tid under vilken återbetalningen av studiemedlen ägt rum.

Propositionen hade ursprungligen hänvisats, såvitt anginge de därvid fögade författningsförslagen, till lagutskott, och, såvitt anginge övriga delar, till statsutskottet. Sedan kamrarna beslutat tillsätta ett särskilt utskott, hade propositionen i sin helhet överlämnats till detta.

Till särskilda utskottet hade vidare överlämnats Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 1 att riksdagen måtte till Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 10 500 000 kronor.

I samband med propositionen nr 138 och nämnda förslag i propositionen nr 1 hade utskottet behandlat följande i ämnet väckta motioner, nämligen

A. vid riksdagens början väckta motioner:

1) de likalydande motionerna I: 556, av herr *Hilding* och herr *Hanson, Per-Olof*, samt II: 689, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården, om rätt till avdrag vid beskattningen för studiekostnader,

2) de likalydande motionerna I: 566, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, och II: 670, av herr *Antonsson m. fl.*, om skattelättnader för periodiskt understöd åt studerande,

3) motionen II: 569, av herr *Björkman* och fru *Kristensson*, om upphävande av gällande grunder för generell avskrivning av vissa studielån, samt

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

4) motionen II:672, av herr *Björkman* och fru *Kristensson*, om rätt till avdrag vid beskattningen för studiekostnader;

B. i anledning av propositionen nr 138 väckta motioner:

5) de likalydande motionerna I:749, av herrar *Larfors* och *Augustsson*, samt II:911, av herr *Forsberg m. fl.*,

6) de likalydande motionerna I:798, av herr *Dahlberg m. fl.*, och II:983, av herr *Svanberg m. fl.*,

7) de likalydande motionerna I:799, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, och II:982, av herr *Nelander m. fl.*,

8) de likalydande motionerna I:800, av herr *Wirmark m. fl.*, och II:985, av herr *Svensson i Ljungskile m. fl.*,

9) de likalydande motionerna I:801, av herr *Åkesson m. fl.*, och II:984, av herr *Svensson i Kungälv m. fl.*,

10) de likalydande motionerna I:807, av herr *Andersson, Torsten, m. fl.*, och II:1003, av herr *Svensson i Stenkyrka m. fl.*,

11) de likalydande motionerna I:808, av herr *Dahlén*, och II:994, av fröken *Elmén*,

12) de likalydande motionerna I:809, av herr *Hanson, Per-Olof*, och II:996, av herr *Hamrin i Kalmar m. fl.*,

13) de likalydande motionerna I:810, av herr *Lundström m. fl.*, och II:1002, av herr *Ohlin m. fl.*,

14) de likalydande motionerna I:811, av fröken *Mattson*, och II:995, av fru *Eriksson i Stockholm m. fl.*,

15) de likalydande motionerna I:812, av herrar *Nyman* och *Dahlén*, samt II:1004, av herr *Westberg* och fröken *Elmén*,

16) de likalydande motionerna I:813, av herr *Virgin m. fl.*, och II:997, av herr *Heckscher m. fl.*,

17) motionen II:998, av herr *Hermansson m. fl.*,

18) motionen II:999, av herr *Kellgren*,

19) motionen II:1000, av herr *Kellgren*, samt

20) motionen II:1001, av fru *Kristensson*.

I motionerna I:556 och II:689 hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsam utredning och förslag om skattereformer, innebärande avdragsrätt för amortering av studieskuld samt för periodiskt understöd åt studerande.

I motionerna I:566 och II:670 hade anhållits, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam utredning angående rätt till skatteavdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp för periodiskt understöd till studerande enligt de riktlinjer, som i motionerna angivits, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, som kunde föranledas av utredningen.

I motionen II:672 hade yrkats, att riksdagen skulle för sin del besluta sådana ändringar i kommunalskattelagen, att avdragsrätt medgavs för studiekostnader enligt i motionen uppdragna riktlinjer.

I motionerna I:749 och II:911 hade föreslagits, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning samt förslag om införande av fria läroböcker och fri studiemateriel i gymnasier m. fl. skolformer med upp till motsvarande utbildningsnivå.

I motionerna I:798 och II:983 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att de elever, som åtnjöt inackorderingstillägg och inkomstprövat tillägg till studiebidraget, skulle erhålla 6 fria hemresor mellan hemorten och skolan per läsår;

att de studerande, som vore bosatta på ett avstånd från skolan av minst fem kilometer fågelvägen eller tio kilometer färdvägen, skulle erhålla resetillägg efter de grunder och med de belopp, som fastställdes av Konungen — i nuläget 30 kronor per månad; samt

att studerande, som genom aftonkurser eller genom studier på fritid avlade

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

examen på gymnasial nivå, skulle erhålla ett studiestipendium på 2 000 kronor.

I motionerna I: 799 och II: 982 hade anhängits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte som sin mening uttala, att elever vid landets diakonissanstalter för hela sin studietid borde inneslutas i det studiesociala stöd som föreslagits i propositionen 138.

I motionerna I: 800 och II: 985 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta,

att studiebidrag jämte tillägg skulle utgå till kurser om minst fem veckors längd,

att ett inackorderingsbidrag å 65 kronor per vecka skulle utgå vid kurser av minst en och högst fyra veckors längd, att särskilt resebidrag skulle utgå enligt nu gällande regler till elever vid kurser om minst fem veckors längd, samt

att det förhöjda studiebidraget till elever vid folkhögskolorna skulle utgå med ett belopp, som låge nära det genomsnittliga för yngre folkhögskoleelever, 250 kronor per månad.

I motionerna I: 801 och II: 984 hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening skulle ge till känna, att elever vid institut för ungdomsledarutbildning, teologiska seminarier etc. måtte erhålla rätt till studiemedel i enlighet med bestämmelserna för universitet och högskolor m. fl. läroanstalter.

I motionerna I: 807 och II: 1003 hade hemställts, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 138 måtte besluta,

I. att det förhöjda studiebidraget inom studiehjälpens ram skulle uppgå till 2 500 kronor per år;

II. att resebidrag skulle utgå om färdvägen vore minst tio kilometer, med de förutsättningar i övrigt som angäves i propositionen;

III. att de studiebidrag liksom studielån, som fölle under studiehjälpens

reglementet, skulle vara värdebeständiga;

IV. att det i studiemedlen ingående studiebidraget skulle uppgå till 2 500 kronor per år;

V. att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning av möjligheterna att inom ramen för ett vanligt återbetalningssystem tillgodose önskemålen om längre återbetalningsperiod, om hänsynstagande till låntagarens betalningsförmåga samt om jämn periodisering av återbetalningarna enligt vad i motionerna sades;

VI. att kostnader för räntor å studiehjälp och studiemedel skulle vara avdragsgilla vid beskattningen;

VII. att studiemedlen likaväl som det däri ingående studiebidraget skulle vara värdebeständiga;

VIII. att möjlighet att erhålla studiemedel icke skulle vara beroende av den studerandes förmögenhet;

IX. att rätten till studiemedel icke skulle inskränkas genom stadgande om maximiålder;

X. att 16 §, 2 st. i studiemedelsförordningen skulle få följande lydelse: »Likaså må, om särskilda skäl äro därtill, studiemedel utgå med högre belopp än som följer av 9—12 och 14 §§»;

XI. att till Studiebidrag m. m. för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 382 000 000 kronor.

I motionerna I: 808 och II: 994 hade anhängits, att riksdagen vid behandling av proposition nr 138 måtte

1. besluta utforma bestämmelsen om återbetalningsskyldighet enligt studiemedelsförordningen (30 §) så, att avgiftsdebiteringen upphörde, så snart den återbetalningsskyldige erlagt ett sammanlagt belopp, som motsvarade vad han skulle erlagt, därest fråga varit om ett penninglån löpande med villkor som angäves i 30 § i förslaget till studiemedelsförordning,

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning av möjligheterna att anpassa återbetalningsskyldigheten enligt studiemedelsförordningen efter den aktuella betalningsförmågan, ej efter den beskattningsbara inkomsten,

3. uttala, att avdragsrätt vid beskattningen borde gälla för avgift enligt studiemedelsförordningen samt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om erforderligt förslag i detta syfte till ändring i skattelagstiftningen.

I motionerna I: 810 och II: 1002 hade yrkats,

A. att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 138 skulle

1. besluta, att resettillägg enligt studiehjälpsreglementet (11 §) skulle utgå till den studerande, om denne vore bosatt på ett avstånd från skolan av minst fyra kilometer fågelvägen eller sju kilometer färdvägen samt att särskilt resebidrag skulle utgå enligt nu gällande regler till elever vid folkhögskolekurser om minst fem veckors längd;

2. besluta, att reglerna för inkomstprövat tillägg enligt studiehjälpsreglementet (12 och 13 §§) skulle utformas dels så, att en femtedel av förmögenhet, som överstege 40 000 kronor, skulle räknas som inkomst, dels så, att de tröskelproblem, som vid vissa inkomstintervaller kunde inträffa till följd av de i propositionen föreslagna inkomstprövningsreglerna, löstes på sätt som angivits i motionerna;

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning och förslag till nästa års riksdag angående de handikappades särskilda studieekonomiska problem;

4. besluta sådan utformning av 26 § i förslaget till studiehjälpsreglemente, att den mera generösa praxis som studiehjälpsnämnden följt i fråga om inkomstprövade studiehjälpsformer till fosterbarn komme att gälla även i fortsättningen;

5. besluta, att deltidstuderande skul-

le i avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete rörande vuxenutbildningen övergångsvis erhålla studiehjälpsförmåner enligt de i studiehjälpsreglementet angivna huvudgrunderna efter evalveringsregler, som centrala studiehjälpsnämnden måtte utfärda;

6. besluta, att

a) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning om lämpliga former för inordnande av korrespondensstuderande i de studiesociala stödformerna, samt

b) korrespondensstuderande tills vidare skulle vara berättigade till studiebidrag enligt de för vuxenutbildningsbidragen gällande grunderna;

7. uttala, att det i den föreslagna studiemedelsförordningen införda stadgandet (7 §), att studiemedel ej må utan särskilda skäl utgå efter det den studerande fyllt fyrtio år, borde tillämpas med hänsynstagande till betydelsen av att samhället icke motverkade eller försvårade omskolning och vidareutbildning;

8. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam, förnyad utredning rörande barntilläggens utformning i de fall där modern bedreve studier;

9. besluta fastställa sådana regler för inkomstprövningen i fråga om studiemedel (11 § studiemedelsförordningen), att makes inkomst beaktades med en tredjedel av den del av nämnda inkomst, som överstege dubbla basbeloppet;

10. besluta fastställa sådana regler för förmögenhetsprövningen i fråga om studiemedel, att förmögenhet endast beaktades med en femtedel av det förmögenhetsbelopp, som överstege åtta gånger basbeloppet (12 § studiemedelsförordningen);

B. att vederbörande utskott skulle utarbeta de förslag till författningstext som erfordrades enligt yrkandena i motionerna.

I motionerna I: 812 och II: 1004 hade föreslagits, att riksdagen vid behand-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ling av Kungl. Maj:ts proposition nr 138 skulle besluta,

att studiemedel skulle utgå för termin även efter det att den studerande fyllt 40 år,

att studiehjälp och studiemedel skulle utgå vid såväl heltids- som deltidsoch undervisning omfattande minst 2 veckor,

att resebidrag skulle utgå för högst 8 resor per läsår i enlighet med gällande bestämmelser om resebidrag till inackorderad studerande, samt

att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att yrkesskoleberedningen skulle få i tilläggsdirektiv att utreda vuxenutbildningens former och organisation i hela dess vidd.

I motionerna I: 813 och II: 997 hade hemställts, att riksdagen måtte

1. med avslag å Kungl. Maj:ts förslag till studiemedelsförordning i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höstrikssdag framlägga förslag till studiemedelsförordning med beaktande av de yrkanden och riktlinjer, som framlagts i motionerna;

2. a) med avslag å Kungl. Maj:ts förslag om statlig lånegivning till studerande å det postgymnasiala stadiet besluta, att statlig kreditgaranti skulle ställas för studielån, som med gällande penningvärde uppginge till 6 500 kronor per läsår, utan prövning av den studerandes eller i förekommande fall dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de i motionerna angivna riktlinjerna,

b) avslå Kungl. Maj:ts förslag, att garantilånenämnden skulle upphöra med utgången av juni 1964;

3. med avslag å Kungl. Maj:ts förslag om ett studiebidrag på 1 750 kronor besluta, att till studerande å det postgymnasiala stadiet skulle utgå tentamenspremier, motsvarande 1 000 kronor per normalstudieår, utan prövning av den studerandes eller dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt

enligt de i motionerna angivna riktlinjerna;

4. a) besluta, att avdrag för studie-kostnader skulle medgivas i förhållande till ett belopp, motsvarande 4 000 kronor per normalstudieår, samt i övrigt enligt de i motionerna angivna riktlinjerna,

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höstrikssdag framlägga förslag till sådana ändringar i skatteförfattningarna, som föranleddes av bifall till förslaget under 4. a);

5. besluta, att ovan nämnda studieförmåner skulle kunna komma sådan svensk medborgare till godo, som bedrev studier vid utländsk utbildningsanstalt;

6. a) till Studiebidrag m. m. för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 339 000 000 kronor.

b) avslå Kungl. Maj:ts förslag att till Studiemedelsfonden för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor; samt

7. i övrigt beakta vad i motionerna anförts.

I motionen II: 998 hade anhållits, att riksdagen måtte besluta,

att studiebidragets grundbelopp skulle fastställas till 100 kronor per månad,

att förhöjda studiebidrag till studerande, som uppnådde 21 års ålder under det kalenderår de påbörjade utbildning vid gymnasier etc., skulle utgå med 300 kronor per månad,

att till studerande i behov av inackordering skulle utgå ett inackorderings-tillägg med 200 kronor per månad,

att resetillägg skulle utgå med belopp motsvarande de verkliga kostnaderna, att fria läroböcker och fri skolmateriel skulle givas åt elever i gymnasier och andra skolor på motsvarande utbildningsnivå,

att studiemedel för postgymnasiala studier skulle utgå med maximum

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

7 500 kronor per studieår, varav 3 500 kronor per studieår i form av studiebidrag,

att lånen skulle göras räntefria och utan indexreglering, samt

att åldersgränsen för erhållande av lån skulle sättas till 16 år.

I motionen II: 1001 hade yrkats,

A. att riksdagen måtte besluta,

1) att ortsavdrag för barn under 21 år skulle medgivas vid beskattningen, i den mån barnet ej åtnjöt egen inkomst för vilken det taxerades, med 1 000 kronor för ettvarvt av de två första barnen och med 1 500 kronor för varje följande barn, att tillämpas från och med beskattningsåret 1965,

2) att inackorderingsbidrag skulle utgå med 150 kronor per studiemånad,

3) att i stället för i propositionen föreslaget generellt bidrag om 75 kronor per studiemånad jämte inkomstprövat å högst 75 kronor per studiemånad skulle utgå ett inkomstgraderat bidrag å högst 150 kronor avtrappat på sätt i motionen angivits,

4) att avslå Kungl. Maj:ts förslag rörande förhöjt studiebidrag för studerande som uppnått 21 års ålder, samt

B. att vederbörande utskott skulle utarbeta förslag till de författningsändringar, som erfordrades vid bifall till förslaget under A 1.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

1) första och tredje yrkandena i motionerna I: 798 och II: 983,

2) yrkandena i motionerna I: 800 och II: 985,

3) yrkandena under I och III i motionerna I: 807 och II: 1003,

4) yrkandena under A 1 (andra delen), 2 (andra delen) och 4—6 i motionerna I: 810 och II: 1002,

5) andra yrkandet i motionerna I: 811 och II: 995,

6) andra—fjärde yrkandena i motionerna I: 812 och II: 1004,

7) första—fjärde yrkandena i motionen II: 998,

8) första yrkandet i motionen II: 1000, samt

9) yrkandena under A 2—4 i motionen II: 1001,

mätte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till studiehjälpsreglemente — i anledning av andra yrkandet i motionerna I: 798 och II: 983, yrkandena under II och VI i motionerna I: 807 och II: 1003 samt yrkandena under A 1 (första delen) och 2 (första delen) i motionerna I: 810 och II: 1002 för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna, att 11, 12, 22 och 23 §§ i förslaget erhöles följande lydelse:

11 §.

Är den studerande bosatt på ett avstånd från skolan av minst *sex* kilometer fågelvägen eller *tio* kilometer färdvägen, utgår *resetillägg* efter de grunder och med de belopp, som fastställas av Konungen.

Konungen äger — — — äro uppfylla.

Resetillägg utgår — — — åtnjuter inackorderingstillägg.

12 §.

Till studiebidrag — — — tjugotusen kronor.

Överstiger den studerandes och hans föräldrars sammanlagda förmögenhet *trettiotusen* kronor, skall en femtedel av det överskjutande beloppet, avrundat till närmaste lägre fulla hundratal kronor, jämsställas med beskattningsbar inkomst.

Är den — — — för föräldrarnas.

22 §.

Studielån löper — — — statens utlåningsfonder.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.**23 §.**

Studielån beviljas — — — annan säkerhet.

Studielån skall — — — första amorteringen.

Ränta, som belöper på amorteringsfri tid, erlägges med lika stora annuiteter under den i amorteringsplanen fastställda amorteringstiden;

II. att riksdagen måtte — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till förordning om förlängt barnbidrag — för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen, att 2 i övergångsbestämmelserna erhöles följande lydelse:

2. Elev i folkskola, fortsättningsskola, statlig realskola, högre kommunal skola, enskild under statlig tillsyn ställd flickskola och realskollinje inbyggd i folkskolan skall, om ej annat följer av 3. eller Kungl. Maj:t för vissa fall annorlunda förordnar, i fråga om rätt till studiehjälp, jämsställas med elev vid grundskolan;

III. att riksdagen med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

1) yrkandena under IV, V och VII—X i motionerna I: 807 och II: 1003,

2) yrkandet under 2 i motionerna I: 808 och II: 994,

3) yrkandena i motionerna I: 809 och II: 996,

4) yrkandena under A 8 och 9 i motionerna I: 810 och II: 1002,

5) första yrkandet i motionerna I: 811 och II: 995,

6) första yrkandet i motionerna I: 812 och II: 1004,

7) yrkandena under 1, 2 a, 3 och 5 i motionerna I: 813 och II: 997,

8) sjätte—åttonde yrkandena i motionen II: 998,

9) yrkandena i motionen II: 999, samt

10) andra yrkandet i motionen II: 1000,

mätte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till studiemedelsförordning — med bifall till yrkandet under 1 i motionerna I: 808 och II: 994 samt i anledning av yrkandet under A 10 i motionerna I: 810 och II: 1002 för sin del antaga nämnda förslag med dels de ändringarna, att 12, 20, 27 och 30 §§ i förslaget erhöles följande lydelse, dels ock att 27 § i förslaget flyttades och erhöles sin plats omedelbart före 30 §:

12 §.

Har den studerande förmögenhet, skall det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas, förutom med inkomst enligt vad därom stadgas i 11 §, med en femtedel av den del av förmögenheten, som överstiger sex gånger basbeloppet.

Är den — — — makes förmögenhet.

20 §.

Avgiftsunderlaget utgör summan av dels den återbetalningsskyldiges inkomst eller, om denna ej uppgår till ett basbelopp, detta belopp,

dels den del av hans förmögenhet som överstiger sex gånger basbeloppet.

Är den återbetalningsskyldige gift, förhöjes den i första stycket nämnda summan med hälften av

dels makens inkomst,

dels den del av makens förmögenhet som överstiger sex gånger basbeloppet.

Har den — — — av basbeloppet.

Avgiftsunderlag avrundas — — — hundratal kronor.

29 §.

Återbetalningsskyldigheten upphör — — — avgiften gällt.

Den återbetalningsskyldige är icke i något fall pliktig att erlägga avgift för år efter det, under vilket han fyller sextiofem år.

Avlider återbetalningsskyldig — — — dödsfallet inträffat.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

30 §.

Även om så ej följer av 29 § upphör återbetalningsskyldigheten, när den återbetalningsskyldige i avgifter erlagt ett belopp motsvarande vad han skulle hava erlagt, därest de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett räntebärande lån, vilket skolat återbetalas med lika stora annuiteter fördelade på den tid under vilken avgifter erlagts. Räntan skall därvid antagas hava uppgått till sextio hundra delar av den vid varje tidpunkt gällande normalräntan för lån från statens utlåningsfonder.

Finnes vid tillämpningen av första stycket den återbetalningsskyldige hava erlagt mer i avgifter än han skulle hava gjort om de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett lån, skall det överskjutande beloppet återbäras till honom;

IV. att riksdagen i anledning av yrkandet under A 3 i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående de handkappades särskilda studieekonomiska problem;

V. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående resettillägg till inackorderade studerande, för vilka färdvägen i avsevärd mån överstege fägelvägen mellan hem och skola;

VI. att riksdagen med bifall till yrkandet under A 7 i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående dispens från den i 7 § studiemedelsförordningen stadgade åldersgränsen;

VII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under 2 b i motionerna I: 813 och II: 997 — besluta, att studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden skulle upphöra med utgången av juni 1964;

VIII. att riksdagen måtte besluta att i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag från och med den 1 juli 1964 inrätta en central myndighet för studiesociala åtgärder, benämnd centrala studiehjälpsnämnden;

IX. att riksdagen måtte fastställa personalförteckning för centrala studiehjälpsnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas från och med budgetåret 1964/65 i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag;

X. att riksdagen måtte godkänna i utlåntagandet införd avlöningsstat för centrala studiehjälpsnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

XI. att riksdagen måtte till Centrala studiehjälpsnämnden m. m.: Avlöningar för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 784 000 kronor;

XII. att riksdagen måtte till Centrala studiehjälpsnämnden m. m.: Omkostnader för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 195 000 kronor;

XIII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under XI i motionerna I: 807 och II: 1003 samt yrkandet under 6 a i motionerna I: 813 och II: 997 — till Studiebidrag m. m. för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 356 000 000 kronor;

XIV. att riksdagen måtte till Naturalstipendier till studerande vid universitetet m. fl. läroanstalter för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor;

XV. att riksdagen måtte till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kronor;

XVI. att riksdagen måtte till Allmänna studielånefonden för budgetåret

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 34 000 000 kronor;

XVII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under 6 b i motionerna I: 813 och II: 997 — till Studiemedelsfonden för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor;

XVIII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandena i motionen II: 569 — till Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 10 500 000 kronor;

XIX. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om övergångs-anordningar och vidtaga de åtgärder i övrigt, som erfordrades för förslagens genomförande;

XX. att följande motionsyrkanden, nämligen

1) andra yrkandet i motionerna I: 798 och II: 983,

2) yrkandena under II och VI i motionerna I: 807 och II: 1003, samt

3) yrkandena under A 1 (första delen), 2 (första delen), 3 och 10 i motionerna I: 810 och II: 1002,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet hemställt under I, III och IV, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

XXI. att följande motionsyrkanden, nämligen

1) yrkandet i motionerna I: 799 och II: 982,

2) yrkandet i motionerna I: 801 och II: 984, vilka yrkanden avsåge avgränsningen av det studiesociala stödet,

3) yrkandet i motionerna I: 749 och II: 911,

4) femte yrkandet i motionen II: 998, vilka yrkanden avsåge fria läroböcker m. m.,

5) yrkandena i motionerna I: 556 och II: 689,

6) yrkandet i motionerna I: 566 och II: 670,

7) yrkandet under 3 i motionerna I: 808 och II: 994,

8) yrkandet under 4 i motionerna I: 813 och II: 997,

9) yrkandena i motionen II: 672, och

10) yrkandet under A 1 i motionen II: 1001, vilka yrkanden avsåge skilda skattefrågor,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen hade utskottet med början å sid. 90 i det tryckta utlåtandet anfört bland annat följande:

»I ett tidigare avsnitt har behandlats det i *motionen II: 1001* framställda yrkandet att begränsa de studiesociala stödåtgärderna beträffande elever på gymnasiestadiet till vissa inkomstprövade bidrag för familjer med särskilt låga inkomster. Detta yrkande har i motionen sammanställts med ett yrkande som rör barnfamiljernas beskattning. Motionären har sålunda hemställt att riksdagen måtte besluta att ortsavdrag för barn under 21 år skall medgivas vid beskattningen med 1 000 kronor för ett vart av de två första barnen och med 1 500 kronor för varje ytterligare barn.

I de vid riksdagssessionens början väckta motionerna I: 571 och II: 681, vilka hänvisats till bevillningsutskottet, har samma yrkande framställts med endast den avvikelser att yrkandet avser ortsavdrag för barn under 16 år. I sitt den 28 april 1964 dagtecknade betänkande nr 35 hemställer bevillningsutskottet, att ifrågasvarande motionsyrkande icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Som motivering härför åberopar bevillningsutskottet dels att det av stats- och kommunfinansiella skäl inte för närvarande är lämpligt att höja ortsavdragen i enlighet med motionärernas förslag, dels att det enligt bevillningsutskottets mening bör anstå med en höjning av ortsavdragen i avbäddan på resultatet av allmänna skatteberedningens arbete.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Vad bevillningsutskottet sålunda anfört äger enligt särskilda utskottets mening giltighet jämväl för den del av föreliggande yrkande i motionen II: 1001, som går längre än det av bevillningsutskottet behandlade motionsyrkandet. Särskilda utskottet avstyrker på grund härav motionen II: 1001 i denna del.»

Å sid. 91 och 92 i det tryckta utlåtandet hade utskottet yttrat bland annat följande:

»I motionerna I: 749 och II: 911 har hemställts om en skyndsam utredning och förslag om införande av fria läroböcker och fri skolmateriel i gymnasier m. fl. skolformer med motsvarande utbildningsnivå. Ett yrkande av liknande innebörd återkommer i motionen II: 998.

Systemet med fria läroböcker och fri studiemateriel är helt genomfört i grundskolan. På gymnasiestadiet tillhandahålles däremot eleverna fria läroböcker och annan studiemateriel för det fall vederbörande kommun ställt medel till förfogande för sådant ändamål. På ett flertal orter i landet har kommunerna påtagit sig kostnader av detta slag. Såsom framhålles i motionerna I: 749 och II: 911 leder i många fall de kommunala bestämmelserna för utdelning av fri studiemateriel till att olika regler får gälla för elever i skilda skolor och även för elever i samma skola, ett förhållande som naturligtvis inte är helt tillfredsställande. Frågan huruvida staten bör lämna bidrag till kostnaderna för läroböcker och annan studiemateriel på gymnasiestadiet bör enligt utskottets mening övervägas i annat sammanhang. Utskottet avstyrker följaktligen motionsyrkandena.»

Reservationer hade avgivits

vid I i utskottets hemställan

A. (avseende krav i fråga om uppförande och ordning för erhållande av studiehjälp)

av fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att 29 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

29 §.

Har någon — — — genast återkrävas.
Avbryter någon — — — efter avbrottet.

Studerande, som förvisats eller avvikit från läroanstalt, erhåller icke någon studiehjälp för vecka under vilken han av sådan anledning varit borta från undervisningen;

B. (avseende frågan om värdebeständighet av förmånerna inom studiehjälpsystemet)

av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del ha den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av yrkandet under III i motionerna I: 807 och II: 1003 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning och förslag angående värdebeständighet av förmånerna inom studiehjälpsystemet;

C. (avseende bidrag till inackorderade elevers hemresor)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Thorsten Larsson*, *Larsson* i Umeå, *Gustavsson* i Alvesta och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av det tredje yrkandet i motionerna I: 812 och II: 1004 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till nästa års riksdag om sådan ändring av studiehjälpsreglementet, att inackorderade elever erhöles bidrag till resor mellan hemorten och skolan;

D. (avseende det inkomstprövande tillägget)

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av yrkandet under A 2 (andra delen) i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad reservanterna anfört angående det inkomstprövade tillägget i studiehjälpsystemet;

E. (avseende fosterbarns studiehjälpsförmåner)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den i reservationen angivna lydelsen samt att utskottet med bifall till yrkandet under A 4 i motionerna I: 810 och II: 1002 bort hemställa, att 26 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

26 §.

Vad i detta reglemente är stadgat om föräldrar skall, när fråga är om adoptivbarn, i stället gälla adoptivföräldrarna.

Har make — — från vårdnaden;

F. (avseende förhöjt studiebidrag)

1) av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den ändrade avfattning, reservationen visade, samt att utskottet i anledning av det fjärde yrkandet i motionerna I: 800 och II: 985, yrkandet under I i motionerna I: 807 och II: 1003 samt det andra yrkandet i motionen II: 998 bort hemställa, att 18 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med tvåhundrafemtio kronor i månaden;

2) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets

yttrande i viss del bort lyda på sätt, som i reservationen angivits, samt att utskottet i anledning av det fjärde yrkandet i motionerna I: 800 och II: 985, yrkandet under I i motionerna I: 807 och II: 1003 samt det andra yrkandet i motionen II: 998 bort hemställa, att 18 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med tvåhundra kronor i månaden;

vid III i utskottets hemställan

G. (avseende förslaget till studiemedelsförordning i dess helhet)

av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava i reservationen angiven lydelse samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts förslag till studiemedelsförordning,

A. måtte med bifall till motionerna I: 813 och II: 997 samt med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

1) yrkandena under IV, V, VII och X i motionerna I: 807 och II: 1003,

2) yrkandet under 2 i motionerna I: 808 och II: 994,

3) yrkandena 2—4 i motionerna I: 809 och II: 996,

4) yrkandena under A 7—10 i motionerna I: 810 och II: 1002,

5) sjätte—åttonde yrkandena i motionen II: 998,

6) yrkandet i motionen II: 999 samt

7) andra yrkandet i motionen II: 1000, såvitt nu vore i fråga,

i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höstriktdag framlägga förslag till studiemedelsförordning med beaktande av de yrkanden och riktlinjer, som reservanterna framlagt;

B. måtte med bifall till motionerna I: 813 och II: 997 beträffande långivning till studerande å det postgymna-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

siala stadiet besluta, att statlig kreditgaranti skulle ställas för studielån, som med gällande penningvärde uppginge till högst 6 500 kronor per läsår, utan prövning av den studerandes eller i förekommande fall dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de av reservanterna förordade riktlinjerna;

C. måtte med bifall till motionerna I: 813 och II: 997 besluta, att till studerande å det postgymnasiala stadiet skulle utgå examens- eller tentamenspremier utan prövning av den studerandes eller dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de av reservanterna förordade riktlinjerna;

D. måtte med bifall till motionerna I: 813 och II: 997 besluta, att ovan nämnda studieförmåner skulle kunna komma sådana svenska medborgare till godo, som bedreve studier vid utländsk utbildningsanstalt;

H. (avseende barntillägg)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort lyda så, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av yrkandet under A 8 i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om skyndsamt utredning och förslag rörande ett förbättrat studiestöd åt studerande mödrar;

J. (avseende behovsprövning med hänsyn till makes inkomst)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den avfattning, reservationen visade, samt att utskottet med bifall till yrkandet under A 9 i motionerna I: 810 och II: 1002 bort hemställa, att 11 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

11 §.

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för termen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makens inkomst för termen, som överstiger tvåhundra procent av basbeloppet.

Såsom den — — — såsom inkomst.

Vad i — — — makes inkomst;

K. (avseende studiebidraget inom studiemedelssystemet)

1) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den ändrade lydelse, som i denna reservation angivits, samt att utskottet i anledning av yrkandet under IV i motionerna I: 807 och II: 1003 samt det sjätte yrkandet (andra ledet) i motionen II: 998 bort hemställa, att 15 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med följande belopp, nämligen,

a) om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, ettusen kronor, eller,

b) om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av ettusen kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel — — — hand studiebidrag;

2) av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i angiven del lyda så, som reservationen visade, samt att utskottet med bifall till yrkandena under IV och VII i motionerna I: 807

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

och II: 1003 samt i anledning av det sjätte yrkandet (andra ledet) i motionen II: 998 bort hemställa, att 15 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med tjugofem procent av basbeloppet.

Är den studerande berättigad till studiemedel med mindre än sjuttio procent av basbeloppet, utgör studiebidraget dock endast så stor del av nämnda procenttal, som svarar mot förhållandet mellan de studiemedel vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

I förekommande fall avrundas studiebidrag till närmast jämna krontal.

Utgående studiemedel — — — hand studiebidrag;

L. (avseende möjligheten att efter särskild prövning bevilja studiemedel utöver vad som följde av de generella reglerna)

av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka dock ej antytt sin mening;

vid VII, IX, X, XI, XII i utskottets hemställan

M. av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, utan angiven mening;

vid XIII i utskottets hemställan

N. av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka, under hänvisning till reservationerna F 1 och K 2 ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under 6 a i motionerna I: 813 och II: 997 samt i anledning av yrkandet under XI i motionerna I: 807 och II: 1003 — till Studiebidrag m. m. för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 380 500 000 kronor;

O. av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka likväl ej antytt sin åsikt;

vid XVII i utskottets hemställan

P. av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, utan angiven mening;

vid XXI i utskottets hemställan

Q. (avseende det studiesociala systemets avgränsning)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Ljungberg* samt herrar *Thorsten Larsson*, *Wallmark*, *Larsson* i Umeå, *Björkman*, *Gustavsson* i Alvesta, *Källstad* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort lyda på sätt, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av yrkandet i motionerna I: 801 och II: 984 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier och liknande läroanstalter erhöle rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen;

R. (avseende det studiesociala systemets avgränsning)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Ljungberg* samt herrar *Thorsten Larsson*, *Wallmark*, *Larsson* i Umeå, *Björkman*, *Gustavsson* i Alvesta, *Källstad* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den lydelse, denna reservation visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till yrkandet i motionerna I: 799 och II: 982 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna, att elever vid diakonissanstalter skulle äga rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen under hela sin studietid;

S. (avseende avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande)

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

1) av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till yrkandet i motionerna I: 566 och II: 670 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande i enlighet med vad reservanterna anfört;

2) av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till yrkandet i motionerna I: 556 och II: 689 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt förslag till sådana ändringar i skatteförfattningarna, att avdrag för periodiskt understöd till studerande medgäves vid beskattningen;

3) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i vissa angivna delar erhålla den avfattning, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av yrkandena i motionerna I: 556 och II: 689 samt I: 566 och II: 670 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag om avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande;

T. (avseende avdragsrätt vid beskattningen för studiekostnader)

1) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka, under hänvisning till sin under reservation S 3 intagna motivering, ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionen II: 672, yrkandet under 3 i motionerna I: 808 och II: 994 samt yrkandet under 4 i motionerna I: 813 och II: 997 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t

anhålla om utredning och förslag angående studiekostnadernas behandling i beskattningshänseende;

2) av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande i vissa delar bort lyda på sätt i reservationen angivits samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till yrkandet under 4 i motionerna I: 813 och II: 997 samt i anledning av motionen II: 672 måtte besluta, att avdrag skulle medgivas för studiekostnader till ett belopp, motsvarande 4 000 kronor per normalstudieår i enlighet med vad reservanterna anfört, ävensom i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till innevarande års höstriksdag rörande sådana ändringar i skatteförfattningarna, som föranleddes härav;

U. (avseende ortsavdrag för barn under 21 år)

av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att det avsnitt av utskottets yttrande, som började å sid. 90 i det tryckta utlåtandet med orden »I ett» och slutade å sid. 91 med orden »denna del», bort ersättas med text av följande lydelse:

»I motionen II: 1001 har bl. a. framförts yrkande om införande av *barnavdrag* vid beskattningen. Enligt motionen bör avdrag medges intill dess barnet fyllt 21 år, såvida barnet ej taxeras för egen inkomst. Motsvarande yrkande ehuru med annan åldersgräns har framförts i de vid riksdagssessionens början väckta motionerna I: 571 och II: 681, vilka hänvisats till bevillningsutskottet och i detta utskotts betänkande nr 35 blivit avstyrkta. Enligt vad särskilda utskottet inhämtat är nämnda betänkande avsett att behandlas i riksdagen innan det här aktuella utlåtandet kommer på riksdagens bord. Utskottet finner sig på grund härav förhindrat att tillstyrka bifall till motionen men vill dock nedan ge tillkänna sin principiella uppfattning i frågan.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Makar med barn har obestridligen högre levnadskostnader än barnlösa makar, liksom makar med flera barn har högre levnadskostnader än makar med få barn. Skillnaden utjämnas i någon mån genom barnbidragen men blir inte på långt när eliminerad. På grund härav har makar med barn lägre skatteförmåga än barnlösa makar och makar med många barn lägre skatteförmåga än makar med få barn.

Till en beskattning enligt skatteförmågeprincipen hör ortsavdrag. Dessa är avsedda att från beskattning undanta den del av inkomsten som åtgår till de mest elementära levnadskostnaderna — mat, husrum m. m. — och som sålunda saknar varje skattekraft. Ortsavdraget är nu för ensamstående 2250 kronor och för äkta makar dubbelt så högt eller 4500 kronor. I motsats till vad fallet är i de flesta med Sverige jämförbara länder förekommer emellertid i vårt land inget ortsavdrag för barn, vilket för barnfamiljerna innebär att den del av deras inkomst som är oundgängligen nödvändig för barnets underhåll och därmed saknar skattekraft blir beskattad. Från skattesynpunkt är denna inkomstdel att betrakta som obefintlig, och barnfamiljerna får sålunda delta i repartiseringen av de gemensamma samhällsutgifterna efter ogynnsammare grunder än andra skattskyldiga. Att märka är att merbelastningen på grund av frånvaron av barnavdrag drabbar barnfamiljerna hårdare ju lägre inkomsten är och ju fler barnen är. Beskattningen av barnfamiljerna står alltså för närvarande i omvänd proportion till skatteförmågan.

Ett införande av barnavdrag är därför enligt utskottets uppfattning i och för sig högst motiverat.; även som

V. (avseende fria läroböcker m. m.)

av fröken *Ljungberg* samt herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att det avsnitt av utskottets yttrande, som började å sid. 91 i det tryckta utlåtandet med orden »I

motionerna» och slutade å sid. 92 med orden »följaktligen motionsyrkandena» bort ersättas med text av följande lydelse:

»I *motionerna* I: 749 och II: 911 har hemställts om en skyndsam utredning och förslag om införande av fria läroböcker och fri skolmateriel i gymnasier m. fl. skolformer med motsvarande utbildningsnivå. Ett yrkande av samma innebörd återkommer i *motionen* II: 998.

Systemet med fria läroböcker och fri studiemateriel är helt genomfört i grundskolan. På gymnasiestadiet tillhandahålles däremot eleverna fria läroböcker och annat studiematerial för det fall vederbörande kommun ställt medel till förfogande för sådant ändamål. På ett flertal orter i landet har kommunerna påtagit sig kostnader av detta slag. Frågan huruvida staten bör inskrida och lämna bidrag helt eller delvis till kostnaderna för läroböcker och annat studiematerial på gymnasiestadiet bör enligt utskottets mening övervägas i annat sammanhang. Utskottet avstyrker följaktligen motionsyrkandena.»

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp):

Herr talman! Under de sista 10 å 15 åren har en debatt förts om nödvändigheten av att bereda den studerande ungdomen ekonomiskt stöd för bedrivande av studier. I denna debatt har vi från centerpartiets sida starkt hävdad att varken välgavståndet eller pappas plånbok får vara avgörande för huruvida de unga eleverna skall ha möjlighet att studera. När vi under årens lopp har medverkat till att ekonomiskt understöd lämnats, har denna grundsyn varit vägledande.

När vi, herr talman, i detta utskottsutlåtande framlägger våra förslag om studiestöd med anledning av förevarande proposition, gör vi det från samma utgångspunkt, nämligen att största möjliga antal ungdomar skall beredas tillfälle att utnyttja de möjligheter till utbildning i det yrke eller på den studie-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

vag som vederbörande har lust till och fallenhet för. Det är, anser vi, en skyldighet för det samhälle, som får uppbara frukterna av den skicklige yrkesarbetarens eller vetenskapsmannens kunskande, att svara för att inte deras studier blir så ekonomiskt betungande, att dessa omöjliggöres.

Frågan är således, vilka vägar för studiestöd som vi kan välja på. Tidigare har främst låneformen varit den huvudsakliga. Senare har därtill ett ganska avsevärt belopp varje år utbetalats såsom bidrag i form av naturastipendier, räntefria lån och resebidrag samt därjämte ytterligare några bidrag av mindre storlek. Härtill kommer att sedan ett par års tid medgivits en 25-procentig avskrivning på alla statliga studielån. Många av dessa studiebidrag, exempelvis naturastipendierna, har emellertid varit behovsprövade. En stark kritik har framförts över att föräldrarnas inkomstförhållanden skulle vara avgörande för huruvida de äldre studerande skulle få studiehjälp eller ej. Denna behovsprövning har som bekant nu tagits bort i det nya förslaget, och det hälsar säkert alla med tillfredsställelse.

I pressdebatten, liksom motionsledes, har även en annan principiell fråga tagits upp, nämligen frågan om studielön. Jag tror inte på den formen av studiestöd. För det första måste den kopplas samman med ett ganska närgånget prestations- och kontrollsystem, som ju i regel inte är något rekommendabelt. För det andra ställer det mycket stora kostnadskrav på samhället. Beträffande kostnaderna säger utskottet i föreliggande utlåtande: »Studielön måste anses höra hemma i ett samhälle med en helt annan inkomststruktur än den som förekommer i dagens Sverige», och utskottet förmenar att det inte anses finnas skäl för att överväga denna tanke. Jag vill på mitt partis vägnar instämma härin.

Propositionen bygger även upp sitt förslag på en kombination av lån och studiebidrag. I stort sett anser sig cen-

terpartiet kunna biträda propositionen i den principiella uppläggningsen, men vi har även en hel del kritiska anmärkningar och ändringsförslag beträffande densamma i för de studerande betydelsefulla detaljer.

I första hand vänder vi oss mot studiebidragets storlek. Detta gör vi av två skäl. Vi anser att de 175 kronor per månad, som utredningen och propositionen föreslagit, är ett alltför litet belopp till de äldre studerande. Samtidigt blir det orättvist jämfört med de yngre kamraternas möjligheter att få bidrag; de kan som bekant få betydligt mera trots att de går i samma skola och har i övrigt samma betingelser. När en 19- eller 20-årig elev kan erhålla — för att nämna några siffror — upp till mellan 225 och 325 kronor per månad, kommer enligt det socialdemokratiska majoritetsförslaget inte 21-åringen att få mer än 175 kronor per månad. Detta måste bli orättvist och komma att skapa en massa irritation. Särskilt markerat blir detta vid alla våra folkhögskolor, där man kan förvänta att medelåldern kommer att höjas när nu, från och med läsåret 1963/64, lägsta elevåldern höjts till 18 år. Rätt snart har vi förmodligen två olika halfter av elever vid samma skola tillhörande olika bidragskategorier. Den som har möjlighet att starta på rätt sida om åldersstreckets får det bäst, medan exempelvis militärtjänst och andra liknande hinder kan leda till att vederbörande förlorar ett rätt avsevärt belopp per månad. Utredningen har också uppvisat siffror som pekar i den riktningen, och skolöverstyrelsen har i sitt yttrande över utredningens betänkande med flera exempel visat samma sak. Ja, det heter i skolöverstyrelsens yttrande: »Skolöverstyrelsen, som helt delar utredningens syn på relationen mellan genomsnittsbidragen till yngre elever och studiestödet till äldre elever, vill i konsekvens därmed förorda, att det förhöjda studiebidraget till folkhögskoleelever fastställs till 320 kronor — — — vilket belopp överstyrelsen finner skäligt.»

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Herr talman! Vi har dock från den principiella utgångspunkten att det gäller att skapa ett schablonsystem, vilket genom sin likartade tillämpning blir lättare att administrera, ansett det alltför krångligt att i detta avseende och vid enskilda skolformer avvika från likhetsprincipen. Vi menar att man både vid folkhögskolan och vid andra gymnasiala, yrkes- och likartade skolor kan utjämna denna orättvisa genom att bringa 21-åringarnas bidrag i närheten av de yngre elevernas. I reservation F 1 har vi därför under hänvisning till centerpartiets motion i frågan föreslagit, att studiebidraget bör per månad utgå med 250 kronor. När det gäller studiemedlen på det postgymnasiala studiet föreslår vi ett likartat belopp.

Vi har också den uppfattningen att dessa bidrag och förmåner inom studiehjälpssystemet bör göras värdebeständiga och föreslår i reservation B att en utredning med detta syfte företages.

Det belopp om 5 000 kronor, som föreslagits kunna utgå per läsår såsom studielån, skulle enligt propositionen ackumulera den uppskjutna räntan till kapitalet. Därigenom skulle räntebeloppet inte bli avdragsgillt i skattehänseende. Centerpartiets motion om att betalningen av denna ränta skulle kunna uppskjutas men erläggas senare och därmed bli en skatteavdragspost har också tillstyrkts av utskottet.

Får jag nu, herr talman, övergå till att kommentera avsnittet om studiemedelsförordningen. Vår reservation berör här även i första hand studiebidraget. Förslaget om 1 750 kronor per läsår eller 875 kronor per termin rimmar enligt vår uppfattning inom centerpartiet dåligt med värdet av nu utgående studiebidrag. Här kan ungefär samma jämförelseförhållande mellan olika studie kategorier gälla som jag anförde beträffande det gymnasiala området, men därtill kommer speciellt att de nu utgående bidragen till stora mängder av studerande är större än

dess 1 750 kronor. Vi har exempelvis naturastipendierna, som visserligen bara utgår under halva studietiden men som utslagna över hela tiden kan i dagens läge anses representera ett värde av 1 500 kronor per år; och har vederbörande dessutom ett räntefritt lån, måste man ju också lägga till den räntan vid jämförelse av bidragen. Går vi sedan över till den under senare år tillämpade 25-procentiga avskrivningsrätten på studiemedelssumman, kommer man även där upp till likartat belopp. Om jag skall nämna en cirkaberäkning, kan jag säga att en ganska stor grupp av studerande här kommer upp till ett belopp av omkring 3 000 kronor per år. Utan att ange någon definitiv siffra kan man därför slå fast, att det av utredning och regering föreslagna studiebidraget är klart sämre för dem som hittills erhållit studiestöd efter behovsprövning.

Centerpartiet har ansett det skäligt att nu fastställa bidraget till de postgymnasiala studierna till 2 500 kronor per läsår, vilket mera motsvarar genomsnittet av nu utgående bidrag än regeringsförslaget gör.

I reservation nr K 2 framhåller vi, att det samtidigt är riktigt och nödvändigt att anknyta studiebidraget till basbeloppet för att därmed erhålla den värdebeständighet, som skall ge bidraget dess framtida värde. Propositionen anknyter rätten till lånemedel till 70 procent av basbeloppet. Då tycker vi att det är både rimligt och enkelt att göra detsamma med studiebidraget. Vi föreslår därför att studiebidraget får utgöra 25 procent av basbeloppet per termin. Basbeloppet är nu 4 800 kronor, men nästa år, då studiemedelsförordningen träder i kraft, torde basbeloppet kunna antagas vara omkring 5 000 kronor. Den 25-procentiga beräkningen ger alltså en summa av 1 250 kronor per termin, ett belopp som i många stycken är motsvarande och parallellt till studiesystemets hjälp i övrigt. Principen om studiebidrag plus lån har alltså varit i tillämpning gan-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ska länge, och vi tror att en avvägning på sätt som vi i dessa reservationer förslår blir en lämplig sådan.

Det bidrag i form av tentamenspremie, varom förslag är fogat till detta utlåtande i form av motioner och reservationer, där det avses att vederbörande efter vissa grunder skulle kunna erhålla 1 000 kronor per studieår, kan enligt vårt förmenande inte vara en lämplig bidragsform. Tentamen kan sannerligen vara tillräckligt nervös och pressande utan att man därtill skall behöva riskera att förlora pengar på densamma.

Principen om att de studerande skall få rätt att göra skatteavdrag för amorterad studieskuld kan väl i och för sig vara värd att diskutera. Vårt parti hyser emellertid den uppfattningen, att studiestödet skall komma under den tid då vederbörande behöver pengarna för sina studier. Sedan examina är klara och den studerande genom dessa erhåller goda inkomster, behöver han ju inte detta stöd. Att medge skatteavdrag, som i princip går längre än för andra medborgargrupper, anser vi inte vara rätt.

Frågan om återbetalningen av studiemedlen har varit föremål för ett starkt intresse. Den kritik som har riktats mot att ett indexsystem skulle tillämpas kan i och för sig vara förståelig, enär den studerande inte då kunde överblicka vid vilken tidpunkt han hade att erlægga en till sin storlek i förväg bestämd summa pengar. Efter den överenskommelse som har träffats i utskottet om denna detalj har en litet mera skarpt spårregel införts, vilken innebär att vid den tidpunkt då den studerande är färdig med sina studier och man kan överblicka lånesummans storlek, en beräkning skall göras över hur stor summa låntagaren har att erlægga efter ett konventionellt lånesystem samt när tidpunkten kan beräknas infalla för det vanliga lånets inbetalande. När denna summa sålunda har uppnåtts, kommer indexamorteringen att upphöra. Ingen

behöver betala in mera än vad ett vanligt lån skulle ha givit, och summan kommer därför inte att vara så anonym som i det tidigare förslaget.

Överenskommelsen i utskottet innebär vidare att det ursprungliga förslaget har blivit justerat till det bättre. Ur denna överenskommelse är väl kanske främst att anteckna att antalet kilometer för resebidragets erhållande har minskats från sju till sex och när det gäller frågan om resväg från tolv till tio. Vidare innebär den även en uppjustering av den inkomsthöjande förmögenhetsgränsen med 10 000 kronor och i studiemedelsförordningen en höjning av fribeloppet för förmögenhet från fyra till sex basbelopp. Dessa förändringar och denna justering till det bättre av regeringens förslag kommer att tillföra de studerande ytterligare omkring 8 å 10 miljoner kronor per år.

Får jag, herr talman, innan jag går in på och yrkar bifall till föreliggande reservationer, kommentera den blanka reservation som är fogad till detta utskottsutlåtanden punkten L, och undertecknad av fru Hamrin-Thorell, mig och herr Gustavsson i Alvesta?

Den reservationen har tillkommit med anledning av att det i studiemedelsförordningen 16 § andra stycket står så här: »Likaså må, om synnerliga skäl äro därtill, studiemedel utgå med högre belopp än som följer av 9—12 och 14 §§.» Vi anser att skrivsättet »synnerliga skäl» lätt kan ge upphov till en alltför restriktiv tolkning av bestämmelserna. Det kan finnas olika studietillfällen, då man har alldeles speciella omkostnader, och därför bör inte en sådan här förordning göras så stel att den till nästan hundra procent inte kan tillämpas utöver vad som vanligen sker såsom fallet är enligt nu föreliggande förslag. Det bör alltså ske en uppmjukning. Vi vill poängtera att man inte bör hålla alltför hårt på den mycket restriktiva tolkning som man lätt kan komma fram till ur orden »synnerliga skäl». Vi hoppas och tror att om det

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

verkligen finns särskilda skäl för förhöjda studiemedel, bör man kunna få rätt därtill.

Låt mig så, herr talman, såvitt avser punkten I i utskottets hemställan, yrka bifall till reservationerna B, om värdebeständigheten av studiehjälpen, C om inackorderade elevs hemresor, F 1 om förhöjt studiebidrag och K 2 om studiebidraget inom studiemedelsförordningen, vidare vid punkten XIII till reservation N, samt slutligen vid punkten XXI till reservation S 1 om avdragsrätt för periodiskt understöd och till den trepartireservation som betecknas med Q.

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Det förslag som nu föreligger och som kammaren har att ta ställning till äsyftar ju att så långt möjligt skapa ett enhetligt studiesocialt system för de studerande över grundskolenivån. Det eftersträvar att i de detaljer där så går att göra skapa likformighet i bestämmelserna om studiefinansiering för elever på det gymnasiala stadiet och för studerande i postgymnasialstadiet.

Det finns dock en viktig skillnad. När det gäller det gymnasiala stadiet har studiehjälpen, så som den utformats här, också en familjestödande motivering. Den skall hjälpa familjerna att hålla sina barn i skolan. Studiemedelsförordningen, som således tillämpas på de postgymnasiala stadierna, riktar sig däremot till individerna. Det är individernas behov av studiemedel som skall tillgodoses i den situation då de ägnar sig åt dessa studier.

Högerpartiet har för sin del anslutit sig till uppfattningen, att om det nu fortfarande finns en hög motståndströskel mot högre studier, som på något sätt är socialt motiverad, så är det nog riktigt, såsom utredningen har bedömt det, att den tröskeln framför allt är tillfinnandes efter avslutad grundskola. Därför har också vi från högerns

sida biträtt propositionen i allt väsentligt, vad beträffar studiehjälpen på det gymnasiala området. Jag vill bara, när det gäller studiehjälpen, beröra några detaljfrågor i anslutning till här avgivna reservationer.

Här finns en första reservation, betecknad A, som avser krav i fråga om uppförande och ordning för erhållande av studiehjälp. Hela vägen igenom — utredningen, Kungl. Maj:t och utskottet — har man varit överens om att uppförande och ordning inte i och för sig skall spela någon avgörande roll när det gäller möjligheterna att erhålla studiehjälp. Det skall inte vara någon sorts prövning härvidlag, och detta är väl desto mera motiverat som ordnings- och uppförandebetygen väl försvinner successivt, vilket jag för min del finner riktigt, men studiehjälpsutredningen har ändå för sin del menat, att det kan vara anledning att fullfölja den familjestödande idé som ligger till grund för studiehjälpen också i det här avseendet. Familjerna skall ha hjälp till att hålla sina barn i skolan. Om barnen av icke legitima skäl uteblir från skolan, finns det ingen anledning att låta studiehjälp utgå. Sådana icke legitima skäl är enligt utredningens mening avvikning från skolan, alltså skolkning under en vecka eller mer, och förvisning. Reservanterna har i reservation A tagit upp vad studiehjälpsutredningen föreslagit. Kungl. Maj:t vill däremot i sin proposition slopa detta studiehjälpsutredningens förslag med den motiveringen att en sanktion är olämplig i fråga om en lämplighetsprövning beträffande uppförande och ordning, och då kräver konsekvensen att man inte heller drar in studiehjälpen på grund av avvikelser eller förvisning.

Jag tänker inte ta upp denna fråga ur den synpunkt som departementschefen gör. Det är inte i första hand för att här ha ett disciplinärt hjälpmedel som jag yrkar bifall till reservationen, utan det är helt enkelt av rent logiska skäl som jag nyss antydde. Att effekten

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

av att det kan bli densamma som om bestämmelsen var tillkommen som ett disciplinärt medel ger väl ingen anledning till tvekan. En liktardad bestämmelse har funnits, och den har nu föreslagits av utredningen. I den mån man plockar bort den, är det självklart något som uppmärksammas. Jag vill erinra om vad herr Petersson, Erik Filip, sade i en disciplindebatt i denna kammar för ett par dagar sedan: »Sedan vill jag också fästa uppmärksamheten på att lärarna måste få en känsla att de har myndigheternas stöd då det gäller disciplinsvårigheter.» Otvivelaktigt kan det från skolans sida upplevas som ett minskat stöd, om myndigheterna tar bort en sådan bestämmelse.

Jag vill säga ett par ord i anslutning till ett par andra reservationer. I reservation D av herr Stefanson, fru Hamrin-Thorell, herrar Larsson i Umeå och Källstad, behandlas frågan om inkomstprövningen i propositionen. Jag har stora sympatier för denna reservation, ty det är otvivelaktigt så att när man gör en inkomstprövning måste hänsyn tas till tröskeleffekter. Men jag skulle kanske ännu hellre ha sett att man i samband med denna reservation också erinrat om principen, att ju fler barn det finns i en familj desto mindre räcker inkomsten till, desto mindre skattekraft har familjen, och att man vid inkomstprövningen också skall ta hänsyn till antalet barn, såsom det är antytt i Högerreservationen med beteckningen U.

Reservationen E som avser fosterbarns studiehjälpsförmåner upptar ett yrkande, som jag för min del biträtt i särskilda utskottet. Mitt namn har dock inte kommit med, och det anser jag bero på de ganska besvärliga förhållanden under vilka detta särskilda utskott arbetat — med den oerhörda tidspress som rådde när utskottet vid så sen tidpunkt fick ett omfattande ärende att behandla. De stora svårigheter som uppstod i utskottet berodde inte på presidiet och inte på ett se-

kretariat som arbetade nästan över gränsen till mänsklig förmåga utan det berodde helt enkelt igen på att regeringen försätter riksdagen i den situationen att i sessionens elfte timme ta ställning till stora, omfattande frågor och hasta med utskottsheredningar som man borde få en gott tillmätt tid för. Alltnog — vi hade aldrig tid att i utskottet få alla reservationerna presenterade gemensamt, och man hade inte möjlighet att ta ställning till dem där. I 26 § finns en särbestämmelse, och jag antar att de som står för reservationen E närmare kommer att kommentera den. Jag vill bara säga att mig förefaller det alldeles naturligt, både ur fosterbarnens och ur fosterföräldrarnas synpunkt, att den inkomstprövning som det är fråga om skall gälla de naturliga föräldrarna, icke fosterföräldrarna.

I fråga om studiemedelsförordningen har högern kommit att ensam inta en avvikande hållning i förhållande till de övriga partier som deltagit i utskottsarbetet. Det var kanske en något överraskande situation. I varje fall hade man i början av utskottsarbetet knappast anledning förmoda att det skulle bli så. Att så skedde får man väl tillmäta någons skicklighet — jag vet ej vem det är — och gratulera den ökande.

Högerpartiet har emellertid ett förslag till studiemedelsförordning i dess helhet, ett förslag som bygger på en principiell grundsyn av annan art än den som Kungl. Maj:ts förslag bygger på. Skillnaden i grundsyn här medför helt enkelt olika system för understöd på det postgymnasiala området. Vi yrkar därför avslag på Kungl. Maj:ts förslag till studiemedelsförordning. Vi har i reservation G vid punkten III i utskottets hemställan dragit upp riktlinjerna för vårt system.

Grundsynen är alltså den, att på detta stadium — när det gäller studerande ungdomar över 21 år — tar studierna sikte på en framtida yrkesverksamhet, i regel en yrkesverksamhet som ekonomiskt sett skall ge den som studerar

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

möjlighet att efter fullbordade studier få högre inkomster än om han inte ägnat sig åt studierna utan direkt gått ut i förvärvsverksamhet. Studierna är med andra ord, menar vi, ett slags investering, en personlig investering. Därför bör också rent principiellt studierna bekostas av de studerande själva. Men det är självklart att många ungdomar, kanske flertalet ungdomar, saknar medel, och då är det naturligt att man liksom vid andra investeringar skall kunna göra en upplåning. Samhällets insatser härvidlag bör således vara att se till att det behov av studiemedel som ungdomarna har skall kunna tillgodoses, så att levnadskostnaderna och de egentliga studiekostnaderna under studietiden blir täckta. Men samhället bör också kunna utforma sin långivning så att amorteringarna kan periodiseras på ett lämpligt sätt och icke bli för tyngande. I de fall då svårigheter uppstår skall man kunna få möjlighet till anstånd eller i vissa fall avskrivningar, men i princip skall det vara ett lånesystem.

De här lånen som vi vill ställa till förfogande skall inte behovsprövas, såsom enligt Kungl. Maj:ts förslag, med hänsyn till egen eller makes inkomst och förmögenhet.

Vi kompletterar studiesystemet med ett yrkande om avdrag för studiekostnader. Det hänger ihop med grundsynen att studierna är en investering. Därför menar vi att det äskade avdraget för studiekostnader är en parallell till den avskrivning, det värdeminskningss-avdrag som medges vid kapitalinvesteringar i maskiner och annat.

Detta är huvudpunkterna i högerpartiets förslag till understöd, ett förslag som alltså tar sikte på den enskildes behov och rättmätiga krav på samhällets prestationer.

Vi har också ett förslag om att medel utan krav på återbetalning skall kunna ställas till förfogande. Dessa studiemedel har enligt vår mening en enda motivering, och det är samhällets intresse att stimulera till effektiv studiegång.

Herr Thorsten Larsson tycker att systemet var hårt och pressande. Examens- och tentamenspremier är olämpliga, därför att det är i och för sig nervöst med tentamina, och så kommer nu därför till risken att man skall behöva förlora pengar, menar herr Larsson. Men det gör man inte, om man klarar sina tentamina, och jag antar att herr Larsson inte anser att hans understöd skall finnas till för ungdomar som ständigt och jämt misslyckas i sina tentamina.

Vidare vill jag påpeka att enligt vårt studiemedelsystem behöver den studerande inte sakna medel under studietiden, eftersom medel alltid kan ställas till förfogande lånevägen.

Vi menar att examenspremiesystemet kan ha ett visst värde som stimulans, men i det nuvarande undervisningsväsendet kan det hända att ett sådant system bör kombineras med ett tentamenspremiesystem. Detta är mera praktiskt, och det tillgodoser kanske bättre framför allt de akademiska utbildningsvägarna, således den enskildes rätt att kunna välja studieinriktning.

Vi vill däremot avslå Kungl. Maj:ts förslag till generella studiebidrag, därför att vi anser att förslaget är en begynnelse till studielön. Herr Thorsten Larsson tror inte heller, lika litet som vi, på studielön. Ändå biträder han och skriver under vad utskottet har föreslagit i denna del. Det är ingen artskillnad utan bara en grad- och tidsskillnad mellan det föreslagna generella bidraget och studielön. Detta framgår enligt min mening klart och tydligt av vad utskottet skriver. Jag skall läsa upp detta avsnitt av utlåtandet, och jag ber kammarens ärade ledamöter att lägga märke till att jag läser upp avsnittet i dess helhet och inte gör det fatala överhopp av det lilla ordet »nu» — som spelar en så stor roll — vilket herr Thorsten Larsson gjorde, om avsiktligt eller inte må vara herr Larssons ensak. Utskottet skriver: »Det vore från vissa synpunkter tilltalande om man kunde lösa problemen helt enkelt genom att införa ge-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

nerella stipendier för alla som fullständigt täckte studiekostnaderna (studielön). Studielönen måste emellertid anses höra hemma i ett samhälle med en helt annan inkomststruktur än den som förekommer i dagens Sverige. I likhet med departementschefen anser utskottet att det inte finns skäl att nu överväga tanken på en sådan stödform.»

Vi kan inte från högerns sida acceptera en sådan möjlighet till utveckling mot studielön, som det nu citerade avsnittet anger. Vi kan inte göra det av fyra skäl. För det första menar vi att påståendet att studielönen skulle främja rekryteringen till högre studier inte är möjlig att belägga med det undersökningsunderlag, som man i varje fall hittills har fått fram. För det andra menar vi att en studielön innebär ett otillbörligt gynnande av omfattande och efter hand växande grupper samhällsmedlemmar på övriga skattebetalares bekostnad. För det tredje kräver ett studielönesystem en kontroll. För det fjärde leder ett studielönesystem till en ökad dirigeringsfrån statens sida av såväl studie- som yrkesinriktning och är fördensskull vanskligheten för studenterna när det gäller det fria studievalet.

Med den motivering, som jag nu har framfört, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation A och E vid I i utskottets hemställan och till reservation G vid III i utskottets hemställan i reservationernas samtliga punkter.

Utan att tills vidare ange närmare motivering yrkar jag också bifall till reservationerna Q, R, S 2, T 2, U och V vid XXI i utskottets hemställan.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! När vi i vårriksdagens elfte timme sätter oss och summerar vilka ärenden vi haft att handlägga som kan betraktas såsom stora, kanske meningarna kan bli litet delade, men vi kan väl alla vara överens om att den fråga vi i dag behandlar är ett av de största och tyngsta ärendena. Det är väl

också ganska naturligt med tanke på en liten nations beroende av välkvalificerad och skolad arbetskraft. Man brukar säga att »vi är en liten nation på sju miljoner som lever som sjutton». Det är ju ingen tvekan om att den lilla grupp som vi utgör i jämförelse med de stora marknaderna kräver en hög skolning på de flesta punkter.

Det har för mig som relativ nykomling i riksdagen varit utomordentligt intressant att delta i särskilda utskottets handläggning av detta ärende. Kanske bör jag säga, att mina erfarenheter mest ligger på det negativa planet. När statsministern en tisdag i våras besvarade en enkel fråga av herr Lundström och herr Virgin beträffande för sent avlämnade propositioner, motiverade han detta bl. a. med en stark reformvilja, som skulle ursäktas regeringens förlöpning i detta fall. Jag vill säga att jag inte godtar en sådan förklaring från statsministerns sida. Den lärdomen har jag i varje fall dragit av behandlingen av detta ärende, att jag för min del kommer att med mycket skärpt uppmärksamhet följa varje sådan försening vid avlämnandet av propositioner — inte minst när det gäller så stora frågor som det här rör sig om.

Får jag sedan gå över till att säga någonting om de olika delarna i utskottets förslag. Som fröken Ljungberg sagt, har vi från högerns sida i princip godtagit det förslag som Kungl. Maj:t framlagt när det gäller studiehjälpen. Jag vill dock erinra om att det avgivits en reservation vid denna punkt, betecknad med U, och att den sammanhänger med vår principiella syn på det familjepolitiska stödet. Av rent tekniska skäl kan vi emellertid inte gå den vägen, eftersom riksdagen vid tidigare tillfälle i år har behandlat dessa frågor. Reservationen avser endast motiveringen till utskottets utlåtande. Vi anser att avdrag bör medges med hänsyn till den skatteförmågeprincip, som generellt har godtagits, dock inte när det gäller barnen. Detta har man icke i tillräcklig utsträck-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ning beaktat. Jag skall inte närmare gå in på detaljerna i denna reservation, utan jag vill bara stryka under, att av reservationen framgår vår principiella uppfattning. I övrigt har vi, när denna fråga nu inte kunnat sakbehandlas, gått den andra vägen, nämligen i princip anslutit oss till Kungl. Maj:ts förslag och till utskottets förslag.

Vi har således avgivit vissa reservationer — fröken Ljungberg har talat en del om dem — och jag skall inte närmare gå in på dem. Däremot vill jag ägna en smula tid åt frågan om vad som kallas postgymnasiala studier, baserat på studiesociala utredningens förslag. Jag vill redan här skjuta in, att en av anledningarna till att det uppstått så mycket debatt och så många varierande uppfattningar hos remissorganen under behandlingen av detta förslag är att man använt ordet »sociala». Vi får ett intryck av att det här gäller en grupp som behöver socialhjälp. Hela förslaget är mer eller mindre uppbyggt på den mycket lilla grupp, som av olika anledningar kan få svårigheter med sina studier eller efter avslutade studier, och efter dessa små gruppers förhållanden har reglerna dragits upp för samtliga stora grupper. Det är väl detta som gör att systemet blivit så stelt och krångligt.

Fröken Ljungberg har uppehållit sig en del vid begreppet »studielön» eller studiestipendiering. I princip har vi två vägar att gå: den ena är att utbetala studielön eller allmänna stipendier som totalt täcker studiekostnaderna, och den andra vägen är att den studerande själv svarar för detta på egen hand. Regeringen och utskottet har valt en kombination: ett påbörjande av studielönen och en lånegivning vid sidan därav i statlig form. Det råder väl ingen tvekan om att man siktar mot studielön. Det finns visserligen bara en enskild socialdemokratisk motion som kräver ett principbeslut härom. Regeringsorganet Stockholms-Tidningen och de socialdemokratiska studenterna och ungdomsgrupperna gör det, men såväl departe-

mentschefen som utskottsmajoriteten är politiskt försiktigare i sitt yttrande och vill liksom inte gå in på frågan utan säger: »Låt oss nu lämna den här frågan i detta sammanhang; den tar vi upp så småningom när vi väl kommer in i systemet!» Jag tror att detta klart kan läsas ut ur de yttranden som gjorts och som fröken Ljungberg också citerat. Jag anser att vad Landsorganisationen säger är riktigt, nämligen att det är stötande att stora grupper, som inte fått åtnjuta dessa studieförmåner, skall vara med och betala investeringar för de grupper som dock kommer att tillhöra de högst betalda här i landet i framtiden. Det torde väl också förbli så i fortsättningen. Mot detta vill vi ställa en ren studieinvestering, och jag skulle vilja säga att det väl inte bara är jämförelser med företagens investeringar i maskiner och verktyg som kan göras. Vi har ju också de investeringar, som företagen gör i kunskaper och som också är avdragsgilla. I och för sig torde vi väl ha knäckt den principen att avdrag för kostnader även för inhämtande av intellektuella färdigheter medges, och att investering i utbildning kan tillhöra de mest lönsamma investeringarna torde utan tvekan lönestatistiken ge vid handen. Vi tror också att detta principiellt är den riktigaste vägen, som ger den frihet för de studerande som man i varje fall från vårt håll eftersträvar.

Den andra delen av studiemedlen, den stora delen, skall ju utgå i form av lån. Jag skall be att något få gå in också på dessa frågor.

Vi har i vårt system föreslagit fria lån, upptagna på den fria marknaden med statsgaranti, som ger lägsta möjliga ränta för de studerande. Vi är alla överens om att de låneformer som för närvarande gäller är behäftade med vissa felaktigheter — det är ingen tvekan om detta, och dem är vi också intresserade av att rätta till. Det kan gälla amorteringstidens längd, det kan gälla möjligheter till anstånd, det kan gälla avskrivning vid dödsfall och det

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

kan gälla periodiseringen, d. v. s. var den tyngsta delen av amorteringen skall sättas in, i början eller i slutet.

Man har trott att man har skapat ett system, som skulle klara allt detta genom dessa indexlån. Det är ovanligt många remissorgan som har yttrat sig i detta sammanhang. Det finns remissorgan som har tillstyrkt och det finns remissorgan som har avstyrkt. Vad jag tycker har värde i detta sammanhang är vad de remissorgan har sagt, som har med låneverksamhet att göra och man alltså kan antaga att de vet vad de talar om.

Jag skall först tillåta mig att citera vad en av länsstyrelserna här i landet skriver. Länsstyrelsen i Östergötlands län anför: »Enligt länsstyrelsens mening medför emellertid ett indexreglerat avgiftssystem flera nackdelar och kommer av avgiftsbetalarna att uppfattas som ett osäkerhetsmoment, icke som en fördel. Man synes icke böra bortse ifrån, att vi ha ett penning- och kreditväsende, som är uppbyggt på nominell grund. Ingenting tyder på att vi inom överskådlig framtid kommer att gå över till ett realt betraktelsesätt. Indexreglering på detta begränsade fält är omotiverad vid rådande institutionella förhållanden inom kreditväsendet. Länsstyrelsen ifrågasätter lämpligheten av att introduktionen av indexreglerade låneformer börjar på ett så speciellt och begränsat område som studiekrediten. Indexreglerade lån synes som värdesäkringsutredningen framhållit böra få växa fram efter fritt val och i konkurrens med andra låneformer. Som framgår av utredningens förslag medför dessutom övergången till ett indexreglerat system ett så osmidigt och komplicerat förfaringsätt att det redan av administrativa skäl knappast kan accepteras. Utredningen synes ha överdrivit storleken av de finansiella problem den har att lösa. Dessa äro icke av det formatet att de motivera den apparat utredningen är beredd att bygga upp.»

Detta är en ganska förkrossande kritik. Om man dessutom tillägger att landshövding Eckerberg har varit ordförande i värdesäkringsutredningen kanske vi kan vara överens om att länsstyrelsens uttalande har en alldeles särskilt stor tyngd.

Jag vill också nämna vad de två reservanterna i garantilånenämnden har anført. De säger, att erfarenheten visar att behovet av lindring i eller befrielse från amortering uppkommer lika ofta på grund av utgiftssidans gestaltning som på grund av situationen på inkomstsidan och att de ekonomiska åtgärderna endast är en del av den skuldsattes ekonomiska situation. Ingen enhetsbedömning görs av den studerandes totala ekonomiska situation, heter det.

Jag kan slutligen tillägga vad huvudintressenterna för akademikerna, SACO, säger. De skriver att utredningsförslagets karaktär av skrivbordsprodukt, artificiell, tillkrånglad, försedd med inte önskade bieffekter som inte går att bemästra ingenstans går tydligare i dagen.

Dessa yttranden är typiska för de avstyrkande organen.

De enda som sysslar med pengar och som har tillstyrkt förslaget är riksbanksfullmäktige och tre ledamöter av fem i garantilånenämnden. Förutom således reservanterna i garantilånenämnden har statsstipendienämnderna, generalpoststyrelsen, studiehjälpsnämnden, riksgäldsfullmäktige, Svenska bankföreningen och Svenska sparbanksföreningen och fyra av fem länsstyrelser avstyrkt förslaget med ungefär samma motiveringar som jag här nyss har angivit. SACO och SR har avstyrkt för sin del. Studentkåren vill inte ha det och samtliga studentorganisationer, både politiska och andra, med undantag för de socialdemokratiska, har avstyrkt förslaget.

Följdriktigt har det också väckts motioner från såväl centerpartiet som folkpartiet med begäran, i det ena fal-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

let om utredning angående ett nominellt lånesystem och i det andra fallet att vi skall återgå till ett nominellt lånesystem med avslag på Kungl. Maj:ts förslag.

Då frågar man sig: Vad är det som gör att regeringen så definitivt vidhåller detta förslag, som varken de lånegivande myndigheterna vill vara med om, eller de som skall bli begåvade med detta system önskar, trots att det påstås vara till fördel för studenterna?

Ja, det är ju inte klart deklarerat, men man kan gissa sig till en rad olika skäl. Det sannolika är väl att regeringen genom att påbörja studielönesystemet och införa lån direkt från statskassan får ett annat grepp än nu över de studerande. Det faller sig då naturligare för statsmakterna att utöva kontroll över studiernas inriktning, yrkesval o. s. v. Såvitt jag har kunnat förstå, har detta varit grundmelodien bakom förslaget. Bankernas organisationer säger nämligen, att de förbättringar av det egentliga lånesystemet, som är föreslagna, lika bra kan uppnås inom ett normalt lånesystem, av det slag vi nu är vana vid.

Låt mig ta bara en av detaljerna. Återbetalningen skall vara knuten till betalningsförmågan, och betalningsförmågan anses gå helt och hållet efter inkomsten. Men vi har väl alla så lång erfarenhet att vi vet, att vår aktuella betalningsförmåga inte bara sammanhänger med dagens inkomster, utan i lika hög grad med de utgifter vi har framför oss. Vi kanske vill flytta till en större våning, köpa ett radhus, en villa, en sommarstuga eller liknande. Låt oss komma ihåg att vi talar om grupper, som kommer att tillhöra de relativt sett högre inkomsttagarna i samhället. Uträkningen av betalningsförmågan tar inte heller hänsyn till hur många barn det finns i familjen, eller till om några av dessa är över 10 år.

Med tanke på stelheten i detta system är det förvånansvärt, att man vill lägga fram ett förslag som detta, när

man nu vill gå över till helt nya stöd-åtgärder till de studerande.

I vårt system finns examenspremier inbyggda. Herr Larsson sade att detta kommer att medföra svårigheter för lärarna — de kommer så att säga att få svårare att veta om de skall underkänna eller godkänna en tentamen, därför att det kan stå 1 000 kronor på spel.

Låt mig då erinra om vad som står i regeringens eget förslag. I 6 § står det: »Till annan studerande utgå studiemedel endast om det med hänsyn till de resultat som han uppnått måste anses sannolikt, att han kommer att slutföra studierna inom normal tid.»

Här kommer att ske — och kanske fullt riktigt — en prövning ifrån det centrala studiehjälpsorganets sida, om vederbörande fullföljer sina studier på ett normalt sätt. Gör han icke det, med vissa undantag för rent personliga frågor, får han inga studiemedel, varken studiebidraget eller lånet. De tentamens- och examenspremier, som vi föreslagit, utfaller efter ungefär samma regler. Vederbörande skall följa en normal studiegång och avlägga tentamina på normal tid. Det är alltså endast en gradskillnad i detta avseende mellan de olika förslagen.

Den avdragsrätt, som vi också förordat, hänger ihop med följande tre saker: fria lån utan behovsprövning, examens- och tentamenspremier med 1 000 kronor om året normala studieår samt avdragsrätt med 4 000 kronor per normalstudieår. Vi har tidigare motiverat denna avdragsrätt, och eftersom även fröken Ljungberg var inne på den saken, har jag ingen anledning att gå närmare in på den nu. Jag vill bara säga, att detta förslag för de flesta studenterna innebär ett bättre stöd än regeringens förslag.

Mot avdragsrätten har framhållits, att den gynnar dem som kommer upp i höga inkomster, vilket en del otvivelaktigt gör. Men enligt vårt förslag skall avdragsrätten endast få åtnjutas under

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

de fyra, fem första åren av vederbörandes inkomsttid, då inkomstnivån är tämligen likartad för de flesta. I den mån en avdragsrätt alltså betraktas medföra en orättvisa, så existerar den orättvisan icke i detta förslag.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till reservation G. Jag vill också yrka bifall till reservation S2, som berör periodiskt understöd till studerande. Eftersom föräldrar får dra av bidrag till barn, som inte studerar, får man anse det stötande att detta icke medges därest barnen studerar. Jag ber också att få yrka bifall till reservation V, beträffande de fria läroböckerna, samt reservationerna Q och R.

För den händelse vårt huvudförslag under reservation G kommer att bifallas, ber jag att få återkomma med delyrkanden i anslutning till reservationerna M, O och P beträffande medlens anvisande o. s. v.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Tillåt mig bara att göra ett par korta randanmärkningar med anledning av de båda senaste anförandena.

Fröken Ljungberg menade att jag hade skrivit under på något, som skulle innebära att vi rätt snart skulle få en studielön. Fröken Ljungberg kom till den slutsatsen genom att tolka det lilla ordet »nu» som om det vore snart aktuellt.

Det skulle vara intressant att här ta upp en diskussion om vad studielön egentligen kan innebära. Jag kommer själv att med stort intresse lyssna till vilken betydelse som statsrådet Palme inlägger i detta begrepp i det anförande som han kanske snart kommer att hålla.

Jag blev sedan litet desorienterad genom att de båda högertalarna tycks ha olika uppfattning. Herr Wallmark sade »studielön eller allmän stipendiering — vad man nu kallar det». Det vore tack-

nämligt om fröken Ljungberg och herr Wallmark här ville ta upp en liten debatt, ty de har tydligen skiljaktiga uppfattningar på denna punkt. Det bidrag, som vi nu går att besluta om, kan enligt min mening inte direkt kallas för studielön, eftersom det inte ens tillnärmelsevis är av den storlek som beloppet i så fall måste ha.

Vad beträffar tentamenspremierna har jag tolkat läget så, att det kan vara nervöst och pressande tillräckligt för den som sitter i en tentamen och skall klara sina betyg utan att samtidigt behöva riskera att förlora pengar om han misslyckas. Jag för det resonemanget utifrån det kända faktum, fröken Ljungberg, att olika faller ödets lotter. En krona är faktiskt mer värd för somliga än för andra. Det kan ha större betydelse för vissa av dem som sitter i en tentamen, om de förlorar en tusenlapp, än för andra som kanske kan få pengarna på annat sätt.

Fröken LJUNGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Larsson, jag inlade i ordet »nu» ingen aktualitetstolkning. Ordet innebär dock en tidsbestämning — det kan man inte komma ifrån.

Vad beträffar påståendet att herr Wallmark och jag skulle ha olika uppfattningar om begreppen studielön och allmänt studiebidrag förstod jag inte riktigt vad herr Larsson menade, utan det får jag väl i så fall be att få återkomma till.

Jag uppfattar det så, att ett generellt studiebidrag kan mycket lätt när tiden är lämplig härför utbyggas till studielön. Det gäller ju bara att öka på beloppet till dess att man är uppe i en lämplig studielönssumma. Jag är alldeles övertygad om att herr Larsson kommer att hjälpa till med detta nästa år.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Om jag får lov att läsa upp vad som står på sidan 81 i utlä-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

tandet för herr Larsson, så kanske det klarnar. Där står: »Det vore från vissa synpunkter tilltalande om man kunde lösa problemen helt enkelt genom att införa generella stipendier för alla som fullständigt täckte studiekostnaderna (studielön).»

Det är alltså synonyma begrepp enligt departementschefen och utskottet och även från högertalarnas synpunkt. Det finns ingen skillnad där.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag bara till detta läsa upp den följande meningen: »Studielönen måste emellertid anses höra hemma i ett samhälle med en helt annan inkomststruktur än den som förekommer i dagens Sverige.»

Det innebär väl ändå, att man med studielön avser något helt annat än vad vi här är i färd med att genomföra.

Sedan är det ytterligare en sak som jag fäst mig vid i högertalarnas resonemang — jag tror att det var herr Wallmark. Han ansåg i fråga om det studiesociala stödet att uttrycket »social» på något sätt stötte honom. Det beror på vad man inlägger för betydelse i »social». Jag inlägger i ordet »social» ett trygghetsbegrepp. Det är väl främst trygghet som vi här söker skapa.

Herr **STEFANSON** (fp):

Herr talman! Det är mycket viktigt att de ungdomar som träder ut i förvärvslivet får den skolning och utbildning som passar deras anlag och håg och som gör dem skickade att på bästa sätt göra en insats i samhällslivet. Det är en av grundförutsättningarna för en harmonisk och meningsfylld tillvaro för den enskilda människan men även en förutsättning för att våra arbetskraftsresurser skall kunna tillvaratas på effektivaste sätt, och därigenom för en expansiv och lycklig utveckling

av vårt land, både ekonomiskt och kulturellt.

Det är också så att samhället satsar allt större resurser på skilda former av utbildning. Den omgestaltning av skol- och utbildningsväsendet, som inletts under det gångna decenniet och som nu successivt genomförs, syftar ju till att ge ungdomarna rika valmöjligheter och ge dem en utbildning som tillvaratar deras individuella möjligheter.

Trots den utbyggnad av skolväsendet på skilda områden, som samhället har genomfört, medför studierna utgifter som de studerande själva eller deras familjer vanligen svarar för. Genom olika stödåtgärder försöker dock samhället minska de sociala, geografiska och ekonomiska hindren för ungdomens utbildning, och bl. a. försöker man att genom olika former av understöd bredda rekryteringen till utbildning ovanför grundskolan. Därigenom tillgodogör sig samhället, såsom påpekas i folkpartiets partimotion, på ett bättre sätt individernas begåvning, och detta innebär i sin tur att understödet positivt påverkar samhällsekonomin.

Inom folkpartiet hälsar vi med tillfredsställelse den utbyggnad av understödet som föreslagits i proposition nr 138, och i utskottet har folkpartiets ledamöter i princip anslutit sig till förslagets huvudlinjer i fråga om både studiehjälpsförordning och studiemedelsförordning. Vi har dock i vissa detaljer haft avvikande meningar, som föranlett reservationer från vår sida.

Jag ansluter mig till herr Thorsten Larssons uttalande beträffande vikten av att behovsprövningen har tagits bort i studiehjälpsystemet. Det är värdefullt i fråga om båda stödformerna, men när det gäller studiemedelssystemet motiveras det särskilt av att de som studerar vid högskolor och universitet ofta har nått myndighetsåldern och inte anser det tillfredsställande att deras möjligheter att få understöd skall påverkas av föräldrarnas ekonomi — de vill själva

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

taga det ekonomiska ansvaret även för sin utbildning.

Jag vill, herr talman, beröra några detaljfrågor som gäller de båda förordningarna: studiejälpförordningen och studiemedelsförordningen. Jag kommer därvid endast att motivera några av de reservationer som folkpartiet står för — övriga reservationer kommer mina partikamrater i utskottet att taga upp och argumentera för.

Innan jag går in på reservationerna vill jag emellertid ta upp en fråga som har varit föremål för ingående debatt i utskottet, nämligen hur återbetalningssystemet i studiemedelsförordningen skall utformas. Åsikterna har här brutit sig.

Det återbetalningssystem som föreslås i propositionen innebär indexbundna amorteringslån, s. k. avgifter. De årliga amorteringarna skall enligt detta förslag vara knutna till basbeloppet inom ATP. Därigenom ernås att återbetalningssystemet knyts till variationerna i penningvärdet och löneutvecklingen och därmed även till låntagarens betalningsförmåga. I systemet finns bestämmelser inbyggda som medger uppskov och i vissa fall befrielse från amortering vid nedsatt betalningsförmåga. I övrigt är återbetalningsbestämmelserna mycket gynnsamma, med en amorteringstid på 20—25 år.

Av synnerligen stor vikt i detta system är tryggheten för amorteringar vid inkomstbortfall. Detta är väl också ett av huvudmotiven för det förslag som här föreligger.

Herr Wallmark har redan påpekat, att många remissinstanser har kritiserat och avstyrkt detta system. Det har påtalats att man använder sig av två olika kreditformer, en för studiehjälpssystemet och en för studiemedelssystemet. I det ena fallet används ett konventionellt återbetalningssystem med vanlig typ av amortering och räntedebitering, och i det andra används det nya avgiftssystemet. Det vore fördelaktigare med enhetlighet. Kritiken går också ut på att

de studerande inte kan utläsa de ekonomiska skyldigheter som studielånet medför. Vidare påpekas, att en utredning nyligen framlagt ett betänkande om värdesäkra lån, och man menar att detta betänkande först borde remissbehandlas och underkastas riksdagens prövning innan man inför lån med värdesäkra amorteringar på detta speciella område. Det sägs också att beräkningarna är komplicerade och att systemet blir administrativt betungande.

Inom utskottet har jag framhållit att dessa åsikter, som framförts av remissinstanserna, har stort fog för sig. Jag har menat att ett konventionellt återbetalningssystem har vissa fördelar och att man även i ett konventionellt återbetalningssystem borde kunna inbygga det trygghetsmoment som det nu föreslagna systemet innehåller.

Vi har inom folkpartiet emellertid anslutit oss till det föreslagna återbetalningssystemet. Ett bärande motiv för detta är att det enligt vår mening torde bli rätt svårt att till studiemedelsförordningens ikraftträdande få ett förslag till ett återbetalningssystem på konventionell basis utarbetat. Även den spärregel som finns inom det föreslagna systemet — att låntagaren inte skall behöva betala tillbaka mer än vad ett konventionellt amorteringssystem skulle medföra — gör enligt vår mening systemet ekonomiskt fördelaktigt ur låntagarens synpunkt.

Vi har också i utskottet fått till stånd en skrivning som säger att det torde vara nödvändigt att inom ett visst antal år återigen pröva det föreslagna systemets egenskaper, varvid en jämförelse bör göras med de fördelar som ett konventionellt återbetalningssystem kunde innebära.

En av orsakerna till att vi i utskottet gått med på avgiftssystemet är den kompromiss i vissa frågor som herr Larsson redan har talat om. Genom att vi anslutit oss till avgiftssystemet har vi uppnått att en utskottsmajoritet bestående av folkpartiets, centerpartiets

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

och socialdemokraternas ledamöter anslutit sig till förslag om vissa ändringar både i studiemedelsförordningen och i studiehjälpsreglementet, som vi framfört i motioner.

En av de viktigaste fördelar vi därvid ernått tillgodoser den kritik som på en viktig punkt riktats mot det föreslagna amorteringssystemet. Jag har redan tidigare nämnt att den i propositionen förordade indexbindningen av återbetalningarna är förbunden med en regel av innebörd, att ingen skall behöva erlägga mer i avgifter än han skulle haft att erlägga i amortering och räntor därest fråga varit om ett ordinärt lån. Det med denna regel i propositionen föreslagna avräkningsförfarandet föreskriver emellertid, att en återbetalning av skillnaden mellan det enligt propositionens avgiftssystem inbetalda totalbeloppet och den sammanlagda amorteringssumman enligt konventionellt system skall kunna äga rum först vid den normala återbetalningstidens slut, vilket kan innebära att den återbetalningsskyldige får erlägga avsevärda belopp som sedan skall återbetalas, normalt det år då han fyller 50 år.

I en folktopartimotion har framhållits att denna konsekvens inte kan vara riktig och rimlig. Vi har i stället föreslagit att man kombinerar systemet med en spärr som gör att avgiftsbetalningen avbrytes då avgifternas sammanlagda belopp nått upp till samma storleksordning som ett konventionellt amorteringssystem skulle ge, och detta förslag har utskottet accepterat. Det har medfört en ändring i studiemedelsförordningen som vi med tacksamhet noterar.

En annan detaljfråga beträffande vilken vi tack vare kompromissen i utskottet nått enighet om en förbättring gäller propositionens förslag i studiehjälpsystemet att icke betalda räntor under år då låntagarna befriats från amortering skall läggas till kapitalet. Detta skulle betyda att dessa räntor icke bleve avdragsgilla vid beskattning när

de senare betalades. Vi har där fått en ändring till stånd som innebär att den uppkomna ränteskulden kvarstår som ränteskuld men fördelas i jämna annuiteter under amorteringstiden; den blir därigenom avdragsgill det år då den betalas.

Dessutom har vi inom studiehjälpsystemet fått liberalare bestämmelser när det gäller elevernas möjligheter att komma i åtnjutande av resetillägg. I propositionen föreslås att elever, som har ett avstånd från hem till skola om minst 7 km fågelvägen eller 10 km färdvägen, skall komma i åtnjutande av resetillägg. Den bestämmelsen är ogynnsammare än vad som nu gäller, och folktopartiet har i en motion föreslagit sträckorna 4 km fågelvägen och 7 km färdvägen. Även här har en kompromiss åstadkommits, och utskottet föreslår 6 km respektive 10 km.

Vi har också fått till stånd en ändring beträffande det inkomstprövade tillägget i studiehjälpsystemet. Inkomstprövningen bygger här på en uppskattning av den studerandes, föräldrarnas eller i förekommande fall makens ekonomiska situation. I propositionen föreslås att en femtedel av den del av den studerandes eller föräldrarnas sammanlagda förmögenhet, som överstiger 20 000 kronor, skall räknas såsom inkomst vid bedömning av rätten till inkomstprövat tillägg i studiehjälpsystemet.

Från folktopartiets sida anser vi att en förmögenhet av 20 000 kronor är alltför liten för att bilda underlag för ekonomiska bidrag till barnens studier. Dessa 20 000 kronor i förmögenhet kan ligga bundna i en liten villafastighet eller i annat fast kapital, som inte är belåningsbart eller realiserbart och som alltså inte kan användas för att aktivera medel för studiekostnader. Vi har ansett att detta är en alltför snäv gräns och i stället föreslagit att gränsen skall sättas vid 40 000 kronor.

Vi har även därvidlag uppnått en kompromiss. Utskottet har föreslagit

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

30 000 kronor i stället för propositionens 20 000 kronor.

Denna kompromiss har fått konsekvenser när det gäller en bestämmelse i studiemedelsreglementet. I propositionen har nämligen föreslagits att det maximibelopp, som studerande skall åtnjuta i form av studiemedel, skall reduceras med hänsyn till den studerandes egen eller hans makes förmögenhet. Det föreslås att maximibeloppet skall reduceras med en femtedel av den del av förmögenheten som överstiger fyra gånger basbeloppet, i dagens penningvärde 19 200 kronor. Vi har i motioner framhållit — det är samma argumentering som jag nyss använde — att denna gräns är alltför låg och i stället föreslagit att gränsen skall sättas till åtta gånger basbeloppet, i dagens penningvärde motsvarande 40 000 kronor.

Utskottet har gått med på att gränsen sättes vid sex gånger basbeloppet, motsvarande ungefär 30 000 kronor. Vi anser att de förbättringar som genom denna kompromiss ernåtts avsevärt förbättrar den studerande ungdomens situation.

När det gäller studiehjälpens storlek har vi en reservation, som går något längre än propositionens förslag. I propositionen föreslås för elever över 21 år, vilka omfattas av studiehjälpsförordningen, ett bidrag på 175 kronor per månad. Det är här fråga om en mindre grupp vuxna elever; det kan vara elever vid t. ex. folkhögskolor och yrkeshögskolor. Dessa elever kan ofta inte räkna med stöd från sina föräldrar för genomgång av en skola. Många gånger har de avbrutit sitt arbete för att förkovra sina kunskaper, och det kan för dem innebära en stor ekonomisk belastning att besöka dessa skolor. Vi föreslår i vår reservation att detta studiebidrag höjes från 175 kronor till 200 kronor. I konsekvens härmed föreslår vi också att studiebidraget enligt studiemedelsförordningen höjes från föreslagna 1 750 kronor till 2 000 kronor per studieår.

Får jag också, herr talman, säga någ-

ra ord om avdragsrätten vid den skattemässiga behandlingen av studiekostnaderna. Det har många gånger från folkpartiets sida hävdats att studiekostnaderna borde vara avdragsgilla vid beräkning av skatt. I år har vi, dels vid riksdagens början och dels i samband med den föreliggande propositionen, tagit upp två detaljfrågor i detta avseende, för det första frågan om avdragsrätt för periodiskt understöd till studerande och för det andra frågan om avdragsrätt för amortering av studieskuld.

Vid flera tidigare tillfällen, säger motionärerna, har riksdagen uttalat sig för en positiv lösning av frågan om den skattemässiga behandlingen av studiekostnader. I främsta rummet borde enligt riksdagens uttalade mening frågan om avdragsrätt för periodiskt understöd åt studerande regleras, men även i fråga om skattereglerna avseende studiekostnader i övrigt var enligt riksdagens uppfattning en omprövning synnerligen önskvärd. Dylika uttalanden har gjorts bl. a. av 1952, 1953 och 1956 års riksdagar. Genom beslut av 1961 års riksdag infördes ett system med avskrivning med en fjärdedel av vissa studielån.

I folkpartimotionerna har kritiserats att Kungl. Maj:t helt och hållet har gått förbi skatteproblemen vid behandlingen av det studiesociala stödet. Den allvarligaste kritiken riktar motionärerna mot det förhållandet, att propositionen inte tagit upp den skattemässiga behandlingen av periodiskt understöd. När det gäller periodiskt understöd medger gällande skattebestämmelser avdragsrätt utom i fråga om understöd till studerande. Nu skall emellertid medges att behovet av skattemässigt avdrag för periodiskt understöd och även för studiekostnader inte är lika stort som tidigare. De föreslagna stödformerna ger de studerande en mera gynnsam ställning än vad förut varit fallet, men det finns dock alltså bärande argument för att även avskrivningsfrågorna skall tagas upp till behandling och utredning.

Ett argument är att det periodiska

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

understöd, som en studerande erhåller, räknas som inkomst vid inkomstprövningen enligt studiemedelssystemet. Detta kan leda till att studiemedlen reduceras på grund av ett periodiskt understöd. Det är en konsekvens av det i propositionen föreslagna inkomstbegreppet, och då menar motionärerna och reservanterna att lagstiftningen bör anpassas härtil och medge avdragsrätt för periodiskt understöd även då mottagaren bedriver studier.

Ett annat argument är att det finns ungdomar som inte kan klara den studietakt som stipuleras för att de skall komma i åtnjutande av studiestöd. De har en långsammare takt än normalt, vilket i vissa fall kan innebära att de inte får det stöd som andra får. De måste finansiera sina studier på annat sätt. Det kan vara så att föräldrarna får träda in och bekosta studierna. Även då kan det vara motiverat med en avdragsrätt för periodiskt understöd. Det finns vägande skäl för att även studiekostnaderna borde beaktas vid beskattningen. I reservation S 3 och T 1 föreslås att en utredning tillsätts för dessa skattefrågor.

Jag ber med det sagda, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna C, D, E, F 2, H, J, K, Q, R, S 3 och T 1.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Jag skall inledningsvis be att få instämma med fröken Ljungberg och herr Wallmark i kritiken mot den pressade arbetstakt, som detta ärendet har varit utsatt för i utskottet. Även om inte jag heller vill skylla det på någon särskild, vill jag också intyga att det har varit oerhört svårt för dem som inte är specialister på denna fråga att arbeta sig igenom den under så kort tid som stått till buds.

Den utredning som ligger till grund

för den proposition och det utskottsutlåtande som vi nu behandlar har utsatts för en hård kritik, inte minst från studenthåll. Det finns knappast någon anledning att negligera denna kritik. Det är inte lyckligt om de som skall få denna studiehjälp inte anser systemet vara godtagbart. Kritiken har dels gått ut på att det icke återbetalningsskyldiga bidraget är för litet, dels anser de blivande låntagarna det otillfredsställande att de på grund av att bidragen är indexreglerade inte har fullt klart för sig hur mycket de skall betala i avgifter per år. Vidare ifrågasättes det lämpliga i att denna grupp skall bli den första som utsätts för just denna värdesäkring vad beträffar lånen.

En grupp av dem som nu studerar blir också otvivelaktigt rätt missgynnad, om man jämför med den rent ekonomiska hjälp de nu har. Men då har de å sin sida inte tagit med i beräkningen de trygghetsmoment, som är inbyggda i detta system. Man kan förstå och delvis även godta deras kritik. Men vägd emot de fördelar som detta studiehjälps- och studiemedelssystem innebär för stora grupper studerande, som förut inte har haft några möjligheter att få någon hjälp, framstår de kritiska synpunkterna överdrivna. Mot denna relativt lilla grupp som anser sig missgynnad svarar en stor grupp som härigenom får det bättre.

Man kan med tillfredsställelse konstatera att en betydande förbättring också har skett under utskottsbehandlingen vad beträffar återbetalningssystemet. Jag hänsyftar då på vad herr Stefanson och flera andra har påvisat, nämligen att det sätts in en spärr när de inbetalda avgifterna har nått upp till samma summa som slutamorteringen på ett konventionellt lån. Redan då blir alltså avgiftsbetalaren skuldfri. Det skulle under denna debatt vara intressant att så småningom få höra, vad statsrådet Palme har för motiv för att införa denna nya och jag vågar påstå bland allmänheten rätt svårförståeliga terminologi på en

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

del åtaganden här. Jag syftar på ordet »avgifter» i stället för »lån» etc. Det måste ju ligga något motiv bakom.

Vidare hälsar man med tillfredsställelse vad som även förut har poängterats och som återfinnes på sidan 83 i utlåntandet, där det förutsattes att man i framtiden skall göra jämförelse mellan hur ett konventionellt lån slår ut och detta avgiftssystem. Då förutsätter jag naturligtvis att man, om denna jämförelse utfaller i negativ riktning för detta nya system, kommer att ändra det på de punkter, där det verkligen blir ofördelaktigt.

Jag skall nu gå över till att motivera ett par av de reservationer som vi avgivit till utlåntandet och tar dem i den ordning som de återfinns i detta.

Den första reservationen som jag har skrivit på tar upp disciplinfrågorna i förhållande till studiehjälpen och den har tidigare motiverats av fröken Ljungberg. All sådan hjälp utgår utan krav på uppförande och ordning. Detta är bara bra, och det motsätter sig inte reservanterna. Däremot frågar vi oss, om det kan vara riktigt att den elev, som inte bevisar den undervisning för vilken studiehjälpen är avsedd, ändå skall erhålla den. Om den studerande avvisats från undervisningen någon tid eller helt enkelt uteblir, så bör enligt vår uppfattning inte pengarna utbetalas under just den tiden, men eleven skall naturligtvis ha rätt att få dem när han eller hon återvänder till skolan. Det är orimligt, och jag tror inte att det bottnar i folks rättsmedvetande, att pengar skall utbetalas till den pojke eller flicka som genom att inte gå till skolan saboterar undervisningen. Jag tycker inte att det är ett bärande motiv att pengarna skall gå till familjen och inte till pojken eller flickan direkt. Studiehjälpen utgår inte till småbarn utan till ungdomar, som man ändå kan ha vissa anspråk på. Jag kan inte förstå att det sker dem någon orättvisa, om de utsätts för kravet att vara i skolan för de pengar som är avsedda för det ändamålet.

Detta är också utredningens förslag, fast det tyvärr inte har kommit med vare sig i propositionen eller i utlåntandet, men vi har tagit upp det i en reservation. Jag ber därför att få yrka bifall till reservation A.

Nästa reservation hänför sig till de förmåner som fosterbarnen bör ha. Vi reservanter anser att deras ställning är så osäker, att den bör ge anledning till en viss uppmärksamhet. Det har också propositionen och utlåntandet observerat, men förslaget innebär att fosterbarnen skall höra mera samman med fosterföräldrarna och därför vara mera beroende av deras ekonomi än av de biologiska föräldrarnas. Fosterföräldrarna har dock inte någon legal skyldighet att svara för fosterbarnens utbildning utöver den grundskola, som barnen har skyldighet att genomgå. Därför förefaller det oss som om fosterbarnens möjligheter till utbildning lätt kommer i farozonen, och det vill vi inte riskera. I synnerhet föreligger den risken i familjer där det finns egna barn och där det kan gälla att avväga möjligheterna för de olika syskonen i hemmet.

För att fosterbarnens rätt att få studiehjälp skall tillgodoses, har vi stannat för att ekonomiskt sett knyta den till de biologiska föräldrarnas ekonomi. Vi anser att fosterbarnen på det sättet har större möjligheter att få hjälpen och få den med större belopp skulle jag vilja tillägga. Adoptivbarnen intar en helt annan rättslig ställning i förhållandet till adoptivföräldrarna och för dem behövs ingen ändring.

Jag ber att få yrka bifall till reservation E.

Att de unga studentfamiljerna, där båda studerar, har stora svårigheter att klara upp sina dubbla studier, när barnen kommer, behöver väl knappast någon förklaring i nuvarande läge, när det är så ytterst svårt att få någon hjälp för att sköta barnen och det finns så få daghemsplatser även för studentbarn. Dessa familjer behöver därför ett förstärkt ekonomiskt stöd. Det har föresla-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

gits 1 200 kronor i barntillägg, vilket skall återbetalas precis som studiemedlen i övrigt.

I den motion, där vi tar upp frågan om barntilläggen, har vi pekat på ett förstärkt stöd för dessa familjer. Det nuvarande familjepolitiska stödet åt barnfamiljer ges dels som barnbidrag, dels som skatteavdrag, det s. k. förvärvsavdraget som avser att täcka merkostnader i barnfamiljer där hustrun förvärvsarbetar; studier torde, anser vi, i detta hänseende kunna jämföras med yrkesarbete. En studerande mamma har ungefär samma utgifter som en yrkesarbetande, men hon har inga inkomster och kan därför inte tillgodogöra sig ett förvärvsavdrag. En studentfamiljs prekära ekonomi går så gott som alltid ut över den studerande mamman. Det är hon som måste avbryta eller uppskjuta sina studier. Ett förstärkt stöd för barnen skulle möjliggöra inte minst för henne att fullfölja studierna. Dessa pengar skall ju återbetalas. Det gäller alltså ett lån.

Vi har föreslagit att denna fråga skall as upp till förnyad prövning, och jag yrkar bifall till reservation H.

Som bekant skall inte föräldrarnas inkomster inverka på den studerandes möjligheter att få studiehjälp. Endast hans egna inkomster och i någon mån makens kommer att inverka. I motionerna nr 810 i första kammaren och nr 1002 i andra kammaren har tagits upp frågan om i vilken utsträckning detta bör ske. Naturligtvis kan man ställa sig tväksam inför det faktum, att makes inkomster över huvud taget skall inverka på möjligheterna att få lån. Från vissa kvinnoorganisationer och även från studentskehåll har framförts en propå om att makarna ekonomiskt sett skall behandlas som fristående individer. Detta skulle då gälla såväl lånemöjligheterna som återbetalningen. I praktiken torde detta emellertid leda till ganska egendomliga konsekvenser, ändå värre än de som finns knutna till det system som vi nu skall ta och som inte heller kan

anses i detta avseende vara alldeles riskfritt.

Vi vet alla att det finns en inte så liten grupp av välutbildade kvinnor som av olika anledningar — inte så sällan just på grund av den dåliga lönsamheten — endast en kort tid eller ibland aldrig tillgodogör sig sin utbildning på arbetsmarknaden. Dessa kvinnor har alltså av staten fått ett inte oväsentligt ekonomiskt stöd för sin utbildning. De är skyldiga att i form av avgifter återbetala detta så snart deras inkomster tillåter det. Men om de förblir s. k. hemmafruar och inte har några inkomster, skjuts avgiftsbetalningen på framtiden och bortfaller helt när de fyllt 65 år. Detta blir onekligen enligt min uppfattning ett nytt incitament för gifta kvinnor att inte gå ut i förvärvslivet, och vi har alldeles tillräckligt av sådana redan förut.

Detta system är en ny anledning för staten att ordna så att den gifta, välutbildade kvinnliga arbetskraften stimuleras att förvärvsarbete. Annars blir det en ren felinvestering i studiematerialet. Avdragsrätt för avgifterna skulle givetvis vara en faktor ägnad att stimulera kvinnorna till att använda sin utbildning. Systemet är ju sådant, att om makens inkomster går över en viss gräns, så krävs visserligen den andra maken, men i praktiken kan man aldrig få ut pengarna, om hustrun inte haft någon inkomst.

Jag tror att det är mycket viktigt att vi ser upp just med detta förhållande och verkligen ordnar det så, att det inte blir en negativ faktor när det gäller att få kvinnorna att använda sin arbetskraft. Jag förmodar, herr talman, att vi i kväll eller i morgon kommer att ta upp denna fråga i ett vidare sammanhang, och då kanske man kan få återkomma till detta.

Det har också rests krav på att dessa avgifter skulle få betraktas på ett annat sätt än vanliga skulder eller ett konventionellt lån vid en bodelning, t. ex. vid en skilsmässa. Naturligtvis

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

kan det då, om den ena maken har stora avgifter att betala i framtiden och den andra små eller inga alls, uppstå ett minskat netto att dela, men detta gäller vid all bodelning där det finns skulder i boet. Det är möjligt — för att inte säga troligt — att det i framtiden måste läggas vissa speciella aspekter just på dessa avgifter. De skiljer sig onekligen från ett konventionellt lån genom att vissa trygghetsmoment är inbyggda däri — avgifterna bortfaller vid vederbörandes död, och avgiftsbetalningen upphör när vederbörande är 65 år. Det kommer att betyda att vi får göra vissa ändringar i åtskilliga andra lagar, giftermålsbalken, ärvdabalken etc. Men när systemet är utbyggt och har kommit i gång tror jag inte att man kommer ifrån att ta hänsyn till dessa synpunkter. Man kanske kan förutsätta att det kan ske i samband med ett framtida förslag till riksdagen om en ändrad äktenskapslagstiftning och därmed sammanhängande frågor.

Om man godtar avdragsrätten för avgifterna, kan man diskutera om de föreslagna reduktionsreglerna skall sätta in med den kraft som avsetts. I en motion har föreslagits en höjning av fribeloppet för makes inkomst från 140 procent till 200 procent av basbeloppet, vilket i nuläget betyder en höjning från 13 440 till 19 200 kronor. Vad förmögenheten beträffar föreslår motionärerna en höjning från fyra till sex gånger basbeloppet. Detta har ju stor betydelse när det gäller lånemöjligheterna. Men förutsättningen är att vi godtar avdragsrätten, annars blir det — det förstår jag också — en större grupp som löper risken att i framtiden inte vilja betala sina avgifter.

Jag ber alltså att få yrka bifall till reservation J.

Sedan skall jag med ett par ord beröra ett avsnitt, där jag avgivit en blank reservation. Eftersom herr Larsson också tagit upp detta avsnitt till behandling, kan jag yttra mig ganska kortfattat.

Studiemedel skall kunna utgå med högre belopp om »synnerliga skäl finns», som det står i paragrafen. För elever vid en del läroanstalter föreligger utan tvivel större behov av ekonomisk hjälp än för elever vid andra läroanstalter. Vi har under utskottsarbetet fått exempel från t. ex. Gymnastiska centralinstitutet, där eleverna har rent personliga utgifter för utrustning och arbetsredskap, som de måste skaffa sig för sin utbildning — utgifter som otvivelaktigt är större än motsvarande för elever vid andra läroanstalter. Jag skulle vilja lägga myndigheterna på hjärtat att behandla dessa elever generöst. I det fallet har jag intet yrkande.

Systemet får inte bli så låst, att undantag inte kan göras. Att byråkrati och formalism skall få överväga, därför att man vill visa upp ett fint, enhetligt system utan skarvar är oförenligt med viljan att alla skall ha tillgång till högre studier utan hänsyn till föräldrarnas ekonomi och till bostadsorten.

Även om det inte direkt hör till dagens debattämne, herr talman, skulle jag avslutningsvis vilja påpeka några konsekvenser av detta studiehjälps- och studiemedelssystem.

Avsikten är att allt fler ungdomar skall få möjlighet att studera. Vi hoppas alltså och räknar med att tillströmningen till olika utbildningsanstalter ökar avsevärt. Hur kommer denna ström att få det? Finns det bostäder för studenterna? Finns det lärarkrafter? Finns det lokaler? Vad skall de annars göra med pengarna?

Redan nu finns det en spärr vid universiteten, inte minst i form av brist på bostäder. Till vissa ämnen strömmar redan nu eleverna i så stora skaror, att chansen att få någon handledning är lika med noll. Många av eleverna ser aldrig under hela sin studietid vare sig professorn eller docenten, knappast amanuensen.

Lokalmöjligheterna är också ytterst begränsade. Man vet snart inte var man skall göra av studenterna vid skrivning-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

arna. I Uppsala t. ex. satt denna termin statsvetare, som skriftligt tenderade för två betyg, utplacerade på Flustret och i Folkets hus — och det gick ju an, ty båda dessa lokaler torde vara välkända för studenterna. Men de som placerats i Tiundaskolans aula hade all anledning att klaga. Under en stor del av den tid som studenterna satt och skrev, alltså för två betyg i statskunskap, försiggick skolbarnsbespisning under dem. Hur det lät behöver jag nog inte beskriva. Det var skrän och skrik och bråk och väsen, och många blev så störda att de inte kunde fullfölja sin uppgift.

När detta kan ske redan nu, hur skall det då inte bli i framtiden? Det kommer att vila ett stort ansvar på regeringen att ordentligt planlägga studiesystemet i dess helhet. Annars blir det beslut vi nu skall ta ett beslut på papperet.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Sånär hade tårarna av rörelse trillat utför mina kinder när jag åhörde den smått teleologiska debatten mellan herr Thorsten Larsson och högerrepresentanterna om studielönens egentliga innebörd och om socialdemokratiens avsikter när det gäller studielönen.

Här har en utredning, som jag fick vara med i, under ganska livfulla debatter under ett antal månader angripits framför allt för att den inte sträckt sig tillräckligt långt när det gäller att genomföra studielönen. Sedan visar det sig att nära nog huvudpunkten i höger-talarnas kritik var att beskylla mig och andra för att delta i någon mer eller mindre hemlig konspiration, som just avsåg studielönens snara genomförande.

Det är närmast detta som uppfordrat mig att nu ta till orda och besvara de frågor, som här ställts, samt också berätta något om den principiella bakgrunden till förslaget. Jag är övertygad om att chefen för ecklesiastikdepartementet senare kommer att närmare utveckla riktlinjerna för propositionen.

Det är alldeles riktigt — så långt kan jag ge högertalarna rätt — att när den studiesociala utredningen på sin tid tillsattes på beställning av riksdagen och i samband därmed gavs relativt snäva direktiv att just arbeta med de traditionella student- och akademiker-grupperna, så hade jag själv och många med mig den föreställningen att detta utredningsarbete relativt snabbt skulle kunna leda till ett betydande steg mot en studielön, hur man nu betraktar denna — antingen man anser att den skall täcka de normala studiekostnaderna eller man, som på senare tid skett, anser att den skall utgå som vanlig lön på vilken det skall betalas skatt i vanlig ordning.

Men när utredningsarbetet sattes i gång så fann vi ju en hel del ting. Det första vi frapperades av var att den grupp av människor, som på utbildningsområdet var sämst tillgodosedd, var de vuxna människorna, de som förvärvsarbetar och som litet senare i livet vill begagna möjligheten att bygga på sin utbildning eller skaffa sig en utbildning som de i ungdomen inte haft tillgång till. Det framstod för oss ganska snart som det mest akuta studiesociala problemet, som inte kunde lösas bara genom att staten ökade sina bidrag utan som också krävde att staten vidtog institutionella åtgärder för att skapa för vuxnelevorna lämpliga utbildningsanstalter och utbildningsformer.

I sin första etapp gick därför utredningen in på vuxenutbildningens problematik och lade fram förslag om provisoriska organisatoriska åtgärder, som riksdagen genomfört och som nu säkerligen kommer att byggas ut i ett betydligt mera omfattande system efter förslag av gymnasieutredningen.

Sedan upptäckte vi att det fanns vissa grupper, som inte ansågs höra till de traditionella akademiker- eller studentkategorierna men som i realiteten befann sig i precis samma studieekonomiska situation som de. De befann

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

sig i samma ålder, de hade någorlunda lika lång studietid, men de hade mycket sämre förmåner än studenterna. Det var sjuksköterskorna, det var hela den stora kategorien av blivande lärare av olika slag, det var sjöbefäl och det var många andra sådana grupper. Då fann vi, att dessa grupper i första hand borde lyftas upp åtminstone till samma nivå som de vanliga studenterna.

Nästa steg blev att vi såg att det var ytterst svårt att lägga fram ett system för de s. k. postgymnasiala utbildningsvägarna utan att ta hänsyn till vad som händer på en tidigare nivå — i gymnasier, yrkesskolor och fackskolor och andra utbildningsanstalter för 16—20-åringar. Dit kom vi, när vi gick på kärnpunkten — som jag ser det — i hela den studiesociala problematiken, nämligen frågan om att stimulera studierekryteringen till den högre utbildningen. Jag fann att man inte kom vidare på den vägen, om man inte försökte att skapa ett någorlunda enhetligt studiesocialt system, som täckte hela utbildningsgången efter grundskolan — och av den anledningen kom den andra utredningen till. Vi kom alltså in på detta stora område, ty det är där de stora elevkategorierna befinner sig, med utgångspunkt från rekryteringsproblematiken. Vi kunde finna att den tidigare alldeles otroligt snäva rekryteringen till högre utbildning delvis hade förändrats under 1950-talet. Om jag minns rätt kom 1947 bara 8 procent av studenterna från arbetarhem, 1957 hade antalet ökat till 12 procent och 1960 till 14 procent. Det skedde en utveckling, och man kunde förvänta en fortsättning med ledning av rekryteringsuppgifterna från gymnasierna. Men fortfarande var det så att 70 procent av befolkningen, d. v. s. huvudsakligen barn från arbetar- och jordbrukarhem, svarade för bara omkring en fjärdedel av de studerande vid universiteten, medan 5 procent av befolkningen — enligt statistiska centralbyråns redovisning barn till akademiker,

direktörer, officerare och grosshandlare — rekryterade närmare 30 procent av studenterna.

När vi emellertid gick ett steg vidare och frågade oss var under utbildningsgången det är som barnen från hem med svag ekonomi eller bristande studietradition faller ifrån, fick vi fram ett synnerligen intressant material, som enligt vår uppfattning gav vid handen att denna avtappning i första hand sker vid övergången från realskola—grundskola och motsvarande till gymnasium och till fortsatt utbildning över huvud taget på det gymnasiala stadiet. Att denna s. k. socialt korrelerade avtappning, som där skedde, ingalunda kunde förklaras med hänvisning till begåvningsfaktorer har en rad utredningar givit besked om. I England har det gjorts sådana undersökningar. Där har utförts begåvnings tester för en grupp 11-åringar för tio, femton år sedan. Sedan undersöktes, vilka av dessa 11-åringar det var som tio år senare kom vidare till universitet. I en grupp med begåvning över genomsnittet kom 35 procent av barnen från medelklasshem till universitet, men endast 15 procent av barnen från arbetarhem kom till universitet, och de hade såvitt man kunde mäta exakt lika stor begåvning i 11-årsåldern.

Beträffande det svenska materialet har professor Härnqvist i Göteborg utfört vissa undersökningar. Av dessa framgår att barnen i socialgrupp I gick en mycket hög procent vidare — självfallet om de hade höga betyg men även om de hade ganska låga betyg — medan många av barnen från socialgrupperna II och III inte gick vidare ens när de hade goda betyg. Jag tror att det var 25 procent av barnen från socialgrupperna II och III med goda betyg som uppgav att de inte skulle utbilda sig vidare eftersom deras föräldrar inte hade råd. Jag skall inte gå mera in på detta spörsmål utan bara redovisa slutsatserna: här finns den stora motståndströskel för vida-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

reutbildning, som fröken Ljungberg nämnde.

Om vi emellertid går ett steg vidare och ser på övergången från gymnasium till universitet, finner vi att där inte föreligger särskilt stora skillnader mellan olika grupper. År 1943 var det 46 procent av studenterna från arbetarhem som gick till universitet och högskolor mot 72 procent av studenterna från akademikerhem, men 1957 hade detta ntjämnats så att motsvarande siffror var 67 procent resp. 68 procent, d. v. s. övergångsfrekvensen i olika socialgrupper var i stort sett likadan — även om det förelåg en viss tendens för studenterna från arbetarhem att välja kortare studiebanor. Hade man väl tagit studentexamen, gick man vidare. Vid detta tillfälle var också det studiesociala stödet påtagligt sämre än för närvarande.

Vi drog slutsatsen att om vi vill nå rekryteringseffekt — och det är det viktiga — bör vi sätta in de stora ökningarna på vad som kallas för det gymnasiala stadiet — det gäller elever vid yrkesskolor, gymnasier, fackskolor, folkhögskolor. Det är vad som skett. Det föreliggande förslaget betyder för en familj med barn i 16—18-årsåldern i skolan i många fall flera tusenlappars förbättring.

Med denna kraftiga satsning är det klart att det av rent statsfinansiella skäl inte var möjligt att ha kvar den ursprungliga intentionen att satsa hårt på den begränsade akademikerkategorien. En så stor del av ett tänkbart reformutrymme var in-tecknat att man fick tänka sig en större försiktighet på detta område. Men som skäl för denna försiktighet tillkom också ett annat argument som redan skymtat i dagens debatt.

Man har haft den föreställningen att ett införande av studielön eller en mycket stark subventionering av de studerande skulle medföra en inkomstutjämning, därför att därigenom avlägsnades ett av de argument som förekom-

mer vid löneförhandlingarna, nämligen att man till följd av en dyr utbildning bör få en högre lön. Vi kunde dock ganska snart konstatera på grundval av de utredningar som förelåg, att man inte kunde finna något praktiskt samband mellan studiesociala reformer och löneutveckling. Tvärtom gav erfarenheten vid handen att det i huvudsak var marknadsmässiga faktorer som avgjorde löneutvecklingen för dessa kategorier och att det skulle förbli så i framtiden. Så länge vi för en progressiv samhällelig politik kommer vi att ha en påtaglig brist på arbetskraft med akademisk utbildning, och denna kommer till följd därav att befinna sig i ett gynnsamt förhandlingsläge. Det är alltså knappast tänkbart att ett ökat studiesocialt stöd skulle försämra löneutvecklingen för akademikerna. Då stod man inför det konstaterandet att ökade subventioner och bidrag på detta område måste betecknas som en klar transferrering till akademikergrupperna från människor som aldrig har haft möjlighet eller ens kunnat drömma om möjlighet till högre utbildning och som heller aldrig har haft eller kan tänkas få de inkomster som är normala för akademikergrupperna. En sådan transferrering kan man enligt vårt förmenande bara göra om man kan påvisa påtagliga sociala skäl härför, men den kan naturligtvis aldrig ha ett egenvärde.

När vi hade funnit att det väsentligaste argumentet, rekryteringsfrågan, huvudsakligen löstes genom att satsa på gymnasienivån, föll det starkaste sociala skälet till stor subventionering på akademikernivå bort.

Då blev nästa problem: Vad är det i så fall som är viktigt? Viktigt är, såsom också framhållits i debatten, att man inte kan förvänta sig att de studerande själva skall kunna anskaffa de pengar som de under studietiden behöver för att bekosta sitt uppehälle. De får gratis utbildning av staten, men de skall också leva under tiden. Då är det klart att man måste ge en statlig ga-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

rätt eller »en rätt till studiemedel» — som vi kallar det — som tillförsäkrar de studerande en hygglig levnadsstandard under studietiden. Man kan naturligtvis ha olika meningar om hur hög denna standard bör vara. Ett förslag som ger ungefär 6 800 kronor till en ensamstående och till två studerande som är gifta med varandra närmare 14 000 kronor skattefritt kan väl inte sägas ligga i underkant; om man jämför dessa belopp med vad de flesta människor har till sitt förfogande i dagens samhälle framstår det som ganska hyggligt. Längre kan i alla fall knappast samhället sträcka sig för närvarande i sina garantier.

Med utgångspunkt från att man inte i dagens läge och med den inkomststruktur vi nu har kan subventionera hela denna studiehjälp, blev frågan: Om nu en del av hjälpen skall återbetalas, hur skall vi samtidigt kunna avskaffa de sociala vådor som är förenade med den nuvarande skuldsättningen? Dessa vådor brukar vi sammanfatta i tre punkter.

För det första ligger återbetalningen i nuvarande system tidsmässigt illa till. Den inträder omedelbart efter examen och gäller då de högsta beloppen. Samtidigt är utgifterna för bosättning ofta höga, och man ligger då lägst på löneskalan.

För det andra blir ju skuldsättningen utomordentligt besvärlig för dem som inte får någon betalningsförmåga.

För det tredje innebär själva det faktum att man skuldsätter sig en viss risk, som för vissa grupper kan få en rekryteringshämmande effekt. Av rädsla för att skuldsätta sig bedriver man kanske inte de studier man eljest skulle ha förutsättningar för.

Vi angrep dessa problem. Vi försökte lösa problemet med den hårda belastningen omedelbart efter examen genom att kraftigt förlänga återbetalningstiden och genom att åstadkomma en jämn periodicering av återbetalningen. Vi löste — och det var det viktigaste

— problemet med de ömmande fallen, de som inte hade någon betalningsförmåga, och vi tog bort den risk som är förenad med skuldsättningen genom att föreslå de trygghetsgarantier som finns inbyggda i systemet och som innebär att om man inte har någon betalningsförmåga skall man inte heller behöva betala. Vid dödsfall bortfaller betalningsskyldigheten helt, och drabbas man av sjukdom eller olycksfall eller av andra skäl får låga inkomster behöver man inte betala eller får anstånd. Det är inga snäva gränser som föreslås gälla. Betalningsskyldigheten inträder för ensamstående vid en inkomst av 14 500 kronor och för gifta vid en inkomst av ungefär 21 000 kronor.

Man har frågat i debatten varför detta kallas för avgifter och inte för lån. Jag vill medge, fru Hamrin-Thorell, att skillnaden inte är så stor. Det är dock inte ett vanligt traditionellt lån, nämligen såtillvida att det först är betalningsförmågan som utlöser betalningsskyldigheten.

Man har från höger — framför allt från herr Wallmarks — sida beklagat sig över att i detta återbetalningssystem det är den beskattningsbara inkomsten som får ligga till grund för om en person blir betalningsskyldig eller ej. Man köper sig kanske, som herr Wallmark yttrade, en större våning eller får av andra skäl sin betalningsförmåga påverkad. Denna invändning är ganska förvånande mot bakgrunden av den högermotion som framlades här i riksdagen bara för ett år sedan och i vilken en av huvudpunkterna var att »återbetalningsskyldighet i princip göres beroende av den återbetalningsskyldiges beskattningsbara inkomster». Detta som för ett år sedan framlades som en vägledande princip, har nu blivit det mest betänkliga i förslaget.

Detta trygghetssystem innebär inte att man avskaffat skyldigheten att återbetala en stor del av uppburna studiemedel, men jag tror att man kan säga att man har avskaffat studieskuldsätt-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ningen som ett socialt problem. Samhället har övertagit riskerna och därmed skapat garantier för ett system som icke innebär ett rekryteringshinder och som löser de sociala problemen utan att skapa nya och utan att skapa orättvisor i relationerna mellan olika grupper i samhället.

Nu har det från en del håll sagts att detta skulle innebära en försämring. Det har från diverse håll framlagts räkneexempel som givit mig anledning att känna glädje och tacksamhet över att jag i en annan utredning — gymnasieutredningen — fått vara med om att föreslå en kraftig förstärkning av matematikundervisningen på de svenska gymnasierna. Dessa exempel har inte bara underlåtit att ta hänsyn till de kraftiga förbättringar som skett för studenterna enbart under de två, tre, fyra senaste åren. De har även utgått ifrån personer som maximalt skuldsätter sig och räknat detta som normalfall. Man har utan vidare räknat förmåner som utgår en lång tid efter studiernas slut, som om de utgått under studietiden. När man räknat värdet av den 25-procentiga avskrivningen, har man inte räknat med att låntagaren måste betala ränta under studietiden och viss tid därefter även för den del som sedermera avskrivs, och det blir fråga om ganska betydande belopp. Man har inte räknat något värde för den långa amorteringstiden och den jämna periodiseringen. Det torde inte vara möjligt att i en vanlig bank få konsumtionslån på sådana villkor. Det är naturligtvis svårt att beräkna, men det är klart att det har ett värde. Framför allt har man inte räknat ett dugg värde för det avskrivningssystem som finns i detta förslag och som generellt sett är ganska betydande om man slår ut det per student men som speciellt är synnerligen betydelsefullt för den som får del av avskrivningarna.

På detta sätt har man alltså kunnat få fram att det nya systemet skulle innebära försämringar. Jag tror att detta

är alldeles fel, ja, jag är övertygad om det. Men det viktigaste skälet till att det är fel är det rent principiella betraktelsesättet. Man har sagt att förslaget innebär att de sämst ställda får en försämring. Då har man sagt att de sämst ställda är barnen till arbetare, och så har man räknat ut vad ett arbetarbarn skall kunna få enligt vissa maximalförutsättningar under nuvarande system och jämfört med det nya systemet.

Men när vi i utredningen beslöt oss för att avskaffa behovsprövningen var detta en viktig principståndpunkt som vi ville fullfölja, nämligen att betrakta eleverna som från föräldrarna fristående individer. Med det betraktelsesättet blir de sämst ställda inte de elever som kommer från en viss social miljö eller från en viss familjetyp. De sämst ställda blir de människor som under sin yrkesverksamma tid kommer i en sådan situation att de inte kan betala tillbaka sina studiemedel. Detta gäller oavsett vilken familj de kommer ifrån.

Det är intressant att se att Landsorganisationen som väl närmast företrädar dem som enligt kritiken skulle missgynnas helt anslutit sig till förslaget, medan de förment sämst ställdas talan något plötsligt förts av akademikerorganisationerna. Det kan ge anledning att blicka litet djupare om motiven. Emellertid har man nu i stort sett varit ense även om bidraget. Herr Thorsten Larsson argumenterade visserligen för ett högre bidrag. Jag vill där rätta till ett missförstånd, så att han åtminstone skall votera för sitt högre bidrag med öppna ögon. Han vill, säger han, öka bidragen för de äldre eleverna i studiehjälpssystemet så att de kommer i närheten av vad de yngre eleverna får. Jag vill göra herr Larsson uppmärksam på att enligt förslaget får de yngre eleverna från 75 till 250 kronor i månaden, i en del fall 325. Genomsnittet torde ligga vid 130—140 kronor. De äldre eleverna däremot får 175 kronor i månaden, d. v. s. högre än genom-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

snittet för de yngre eleverna. Det är alltså alldeles fel att påstå att de äldre generellt skulle få mindre än de yngre — snarare är det något mera.

Även när det gäller studiebidraget för de äldre går herr Larsson en bit högre. I fjol ville centerpartiet inte ha något studiebidrag alls, i år vill man ha det högre än vad utskottet föreslår. Det har varit besvärligt, ty man vill värdesäkra bidraget och samtidigt ha det högre. Herr Thorsten Larsson sade att man skulle ha 25 procent av basbeloppet och föreslog ett bidrag av 2 500 kronor. Men då var han tvungen att förskottera litet inflation, penningvärdet måste sjunka en bra bit för att 25 procent av basbeloppet skall komma upp i 2 500 kronor. Men centern kanske räknar med det?

Även folkpartiet har till min förvåning kommit med förslag om ett något högre bidrag, nämligen 200 kronor. Det var något förvånande. I många år har jag varit med i statsutskottets andra avdelning, och på detta område har inte folkpartiets representanter precis haft spenderbyxorna på sig. I utredningen framfördes inte alls från folkpartiets sida krav på något större bidrag. Det föreligger inte ens någon motion om högre bidrag, men sedan förmodar jag att det har kliat litet grand i pälsen, och så kommer man i sista stund med en reservation om bidrag på 200 kronor.

Jag skall kanske inte göra någon stor affär av detta, utan jag vill framför allt markera såsom glädjande att det har varit möjligt att skapa en sådan stor enighet kring detta studiesociala system. Det har — jag vill understryka det — varit ett mycket nära samarbete mellan socialdemokrater och folkpartiets representanter i denna fråga under åtskilliga år, och det är mycket glädjande att detta samarbete och det fina arbete som har gjorts i särskilda utskottet nu leder fram till att detta system i sina stora huvuddrag

kommer att kunna antagas av en stor majoritet i riksdagen.

Detta innebär inte att systemet är färdigt en gång för alla. Jag måste med blyg rodnad säga att det har skett avsevärda förbättringar både under remissbehandlingen och departementsbehandlingen och genom särskilda utskottets arbete. Det är tecken på att systemet inte är färdigt. Det är en nykonstruktion, där erfarenheten får lära vilka förbättringar man skall sätta in i framtiden både tekniskt och när det gäller beloppen. Jag vill säga när det gäller beloppen att det naturligtvis inte är orimligt att bidragen i framtiden går upp till 200 eller 250 kronor. Man bör emellertid tänka på att sätta in en förbättring på de punkter där det är mest angeläget.

Jag ifrågasätter om det inte är mest angeläget att i nästa etapp ytterligare förbättra vuxenelevernas situation. Det får vi väl ta ställning till när gymnasieutredningen kommer med förslag till organisationen för den nya vuxenutbildningen. Det skulle inte förvåna mig om de som vill ha högre bidrag i dag säger att det är riktigare att gå vidare på den linjen i stället.

Till sist, herr talman, vill jag återkomma till fru Hamrin-Thorells mycket vägande slutord — synpunkter som under hela det utredningsarbete som föregått utskottets förslag har varit mycket levande. Det räcker nämligen inte med att dela ut stora bidrag, ty det är ganska lätt att dela ut bidrag. Man måste också se till att de elever som stimuleras genom dessa ökade bidrag även får möjlighet att bedriva studier. Vi upplever ju en fullkomligt enastående expansion i hela utbildningsväsendet för närvarande på alla nivåer, där ungdomens efterfrågan på bättre utbildning liksom bryter ned alla gamla föreställningar om vad som var realistiskt och rimligt. Studiehjälpen är ju ett led i denna utbildningspolitik och denna väldiga utbildnings-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

expansion. Det är givet att man kan fänka sig en situation, där denna mycket kraftiga stimulans till ökad utbildning som detta utskottsförslag innebär kan skapa svårigheter. Vi förutsåg det i studiehjälpsutredningen som förklarade att förbättringen av studiehjälpen kan förväntas ytterligare öka tillströmningen till utbildningsanstalterna. Dess syfte är ju just att stimulera till vidgad rekrytering från de samhällsgrupper, där barnen för närvarande endast i relativt begränsad utsträckning söker sig till utbildning efter grundskolan. Trycket på skolorna ökar ytterligare.

Detta kan bli konsekvensen av reformerna, och det är »ett dilemma som återkommer på många områden inom samhällslivet. Här som på många andra områden bryter sig önskan att tillgodose sociala rättvisekrav och möta människornas förväntningar med svårigheten att på det institutionella området tillgodose den ökade efterfrågan som till inte ringa del är en följd av samhällets egna åtgärder».

Likväl kommer dessa förslag fram, och få tvekar att genomföra dem, därför att det ur effektivitetssynpunkt knappast kan vara »rimligt att låta sociala och ekonomiska faktorer förhindra bästa möjliga rekrytering av elever till kvalificerad utbildning, och det kan framför allt inte vara försvarligt att vid trängsel och knappa utbildningsresurser låta just ungdomar från hem med svag ekonomi och bristande studietraditioner träda tillbaka». Det är det som är dilemmat. Jag tror att det förslag, som riksdagen kommer att anta, genom sin stimulerande verkan kommer att innebära ett stort steg mot ökad rättvisa i samhället, mot att öppna vägarna för ungdomen till praktisk och teoretisk utbildning.

Och jag vill uttrycka den förhoppningen att den enighet som har förelagat när det gäller att satsa på denna stimulans också kommer att finnas när det gäller att ställa resurser till förfo-

gande för att ge dessa ungdomar den utbildning som de har så goda förutsättningar för.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Palme sade att tårarna nästan trillade nedför hans kinder när han lyssnade till debatten. Med tanke på det vänliga småleende som har vilat på hans läppar under hela debatten vill jag tolka det som glädjetårar över att ha lyckats fånga in folkpartiet och centerpartiet i denna uppgörelse. Det var mycket skickligt gjort, och det gratulerar jag statsrådet till.

Man kan ta en mager förlikning eller en fet process. När vi har granskat vad som ligger i kompromissuppgörelsen har vi bedömt det som en utomordentligt mager förlikning, för studenternas del en höjning av den inkomstprövade förmögenhetsgränsen från 20 000 till 30 000 kronor. Det är väl realiteter det enda som hänt i det fallet, och det är väl knappast något att tala om.

Den stora och viktiga fråga som statsrådet Palme berörde gällde tröskelproblemen vid gymnasiestudier. Att med en sådan emfas betona dem är väl att slå in öppna dörrar. Här råder ju inga delade meningar, utan vi är alla överens om att reformen bör sättas in när vi har fått ta del av de analyser som har gjorts i studiehjälpsutredningen. I varje fall har jag den uppfattningen att det är där man kan tala om socialt motiverade önskemål att bredda rekryteringsunderlaget.

Den diskussion som jag i huvudsak förde gällde de s. k. postgymnasiala studierna och deras finansiering. Här säger statsrådet att det först och främst gäller att ställa studiemedel till förfogande för studenter och likställda. Där råder heller inga delade meningar, i varje fall inte mellan högern och regeringen, utan också vi föreslår att de studerande skall få en summa som

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

kan anses rimligen täcka deras levnadskostnader, nämligen 6 500 kronor i dagens penningvärde.

Det andra man vill komma åt är vådorna med skuldsättningen, och det är här de sociala frågorna kommer in i bilden. Herr Palme kom med ett raskt kliv över till det indexlånesystem som förordas i utredningen men berörde icke med ett ord varför inte utredningen eller Kungl. Maj:t har diskuterat möjligheterna att gå den vanliga lånevägen med tillgodoseende av de sociala synpunkterna: förlängning av amorteringstiden, skäligt anstånd när så behövs, möjlighet till en individualprövning så att hänsyn inte bara tas till inkomsten, samt avskrivning vid dödsfall, som heller inte är något kontroversiellt problem. Det torde inte finnas något krav som förs fram i utredningen som inte kan tillgodoses den vägen. Inte heller periodiceringen torde vara något som helst problem.

Som jag nämnde i mitt tidigare anförande är ingen av de långivande instanserna emot detta system; huvuddelen säger tvärtom att problemet kan lösas på detta sätt, men likväl har inte regeringen velat pröva det. Det förefaller något egendomligt.

Jag kan kanske få en precisering av vilken motion det talades om som högern skulle ha väckt vid föregående års riksdag, så skall jag läsa den och därefter återkomma. Vi hävdar emellertid att det bör finnas möjlighet till en individuell prövning, eftersom de människiskor som vi nu talar om icke endast har studieskulder utan också har en rad andra betalningar och därför kan behöva uppskov.

Det skulle vara av värde att få höra vad statsrådet har att anföra mot en förbättring och komplettering av det nuvarande lånesystemet.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp) kort genmäle:

Först vill jag säga att utskottet inte har träffat den här uppgörelsen på

grund av några försök från regeringens eller socialdemokraternas sida att få den till stånd, utan vi ansåg denna uppsnyggning av regeringens förslag vara så värdefull i sina detaljer, att vi fann oss böra gå med på den. Detta tror jag inte någon kan bestrida.

När statsrådet Palme argumenterade för bibehållande av de 175 kronorna menade han att vi skulle ha räknat fel då vi hävdar att genomsnittet för postgymnasiala studier är 240 kronor. Här står uppfattning mot uppfattning. Jag vill emellertid återropa vad skolöverstyrelsen har sagt i denna fråga när det gäller exempelvis folkhögskolorna. Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande återopat utredningens material, enligt vilket det är fråga om ett genomsnittstal av 240 kronor per månad för yngre elever. Jag har sett beräkningar från andra skolor på det gymnasiala området som givit ungefär samma resultat.

Genom att här införa en enhetlig summa — vi föreslår 250 kronor — har vi möjlighet att ta bort den källa till irritation mellan äldre och yngre elever som absolut kommer att finnas kvar därast vi fattar beslut om 175 kronor.

Vad sedan gäller studerande vid postgymnasiala utbildningslinjer menade herr Palme att vi genom att föreslå ett 25-procentigt basbelopp per termin diskonterade en kommande inflation. Jag tror inte att centerpartiet behöver diskontera någonting här. Det är uppenbart att regeringen sköter inflationen så säkert, att basbeloppet rätt snart kommer att ha stigit från 4 800 till 5 000 kronor.

Fröken **LJUNGBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var svårt att trots stor uppmärksamhet begripa resonemang kring rekryteringsfrågan.

Å ena sidan får vi höra att rekryteringsfrågan, den fortfarande socialt otillfredsställande rekryteringen, i stor utsträckning ligger till grund för det

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

studiesociala system som här upprättas. Å andra sidan får vi veta, vilket vi alla vet förut, att rekryteringen framför allt av ungdomar på det gymnasiala stadiet har ändrats väsentligt under 1950-talet. Vad är det egentligen, herr Palme, som har åstadkommit denna förändring? Är det inte 1950-talets välståndshöjning som gjort att människorna mindre har känt tvånget att så snart som möjligt gå ut i förvärvslivet och tjäna pengar?

Herr Palme håller nu på att skapa samma egenartade mytbildning i rekryteringsfrågan, samma efterfrågesituation på utbildningsområdet, som regeringen har skapat på bostadspolitikens område. Man begränsar, rationaliserar och skär ned. Sedan säger man att efterfrågan är en följd av samhällets egna åtgärder — det var ett av de sista uttryck som herr Palme använde här. Vi har nyss hört — det var en kollega till herr Palme i regeringen som talade om det för oss tidigare i dag — att vi har en stor bristsituation som nödvändiggör att man tar bort alla fyraåriga linjer i gymnasierna — till stor otillfredsställelse för en hel mängd människor. Det är en sådan efterfrågesituation, herr Palme, som skapats genom samhällets egna åtgärder, en situation av samma typ som bostadskoerna.

Herr STEFANSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först säga några ord till statsrådet Palme med anledning av vårt förslag om en ökning av det förhöjda studiebidraget från 175 till 200 kronor.

Det förslaget har inte tillkommit bara därför att det kliat i pålsen på oss som statsrådet uttrycker det, utan det ligger ekonomiska resonemang bakom. När vi inom folkpartiet diskuterat denna sak har vi noga övervägt hur mycket vi med tanke på vår budgetkalkyl hade råd att gå utöver det av regeringen framlagda förslaget. De förslag som vi väckt i våra motioner baserade sig på dessa kalkyler. Nu har vi emellertid se-

nare avstått från vissa av våra förslag. Vi har bl. a. avstått från förslaget om sänkning av kursernas längd för att elev skall komma i åtnjutande av studiebidrag. Vi hade motionsvis föreslagit en sänkning från åtta till fem veckor men har nu accepterat propositionens förslag om åtta veckor. Där faller en kostnadspost bort från vårt ursprungliga förslag. Vi hade dessutom yrkat att resvägen för åtnjutande av resebidrag skulle sänkas till fyra respektive sju kilometer men har nu på den punkten gått med på en kompromiss. Detta inklusive de kostnadssänkningar som de av mig tidigare anförda kompromisserna innebär i jämförelse med folkpartiets förslag medför sammanlagt en kostnadsbesparing som gör att vi nu kan yrka på en ökning av det förhöjda studiebidraget från 175 till 200 kronor, respektive en ökning av bidraget i studiemedelssystemet till 2 000 kronor. Det gör ungefär 18 miljoner kronor.

Sedan vill jag till herr Wallmark säga att i fråga om huvudinnehållet i den framlagda propositionen har folkpartiet positivt anslutit sig till detta såväl genom sin representant i utredningen som i motioner och under utskottsbehandlingen. I fråga om utformningen av studiehjälpen, både i studiehjälpförordningen och i studiemedelsförordningen, har vi i huvudsak intagit samma ståndpunkt som propositionen. Det gäller metoderna för studiestödets utformning. Sedan har vi varit tveksamma beträffande återbetalningssystemet. Den tveksamheten gav vi uttryck för under utskottsdebatten. Vi ansåg dock att den uppgörelse som träffats innebar så stora fördelar och sådana påtagliga förbättringar av propositionen att vi kunde ansluta oss till den.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Thorsten Larsson och hans högre bidrag kan vi kanske klara upp; nu förstår jag hur han räknat. Han vill hävda att genomsnittsbid-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

draget för yngre elever vid folkhögskolor kan tänkas bli 240 kronor, men han sade att det gällde för yngre elever över huvud taget. Och då är det fel. Det är möjligt att yngre elever vid folkhögskolor med hänsyn till sin sociala bakgrund kan få mer än genomsnittet för yngre elever över huvud taget, men här har man naturligtvis inte kunnat skapa några speciella stödformer för särskilda skolformer, utan man har försökt skapa ett generellt system för alla elever. Då får man inte bara ta de stora fördelarna utan också de små nackdelarna i detaljer som därav kan följa.

Jag skall inte polemisera mot herr Stefanson och hans påls längre. Det är ett lustigt sätt att beräkna när man först lägger fram en önskelista och sedan avstår från hälften av önskelistan och tycker att man gjort en sådan besparing att man kan komma med ett litet överbud på en annan punkt.

Jag skall i stället bemöta högertalarerna, som av flera skäl var ganska intressanta. Först ville herr Wallmark veta när det här högerförslaget i fjol hade framlagts. Jag förstår att han ville ha en redogörelse för högerns tidigare förslag i den studiesociala frågan, därför att man under de senaste åren avverkat ett inte obetydligt antal positioner. År 1959 var högern i stort sett enig med oss andra. År 1960 skulle högern i besparingsnitets tecken avskaffa alla naturstipendier, och man var så fylld av nit att man till och med ville avskaffa statsstipendienämnderna och även anslaget till dem. Om det förslaget hade bifallits skulle det inte ens ha funnits någon möjlighet att dela ut lån. Nästa år var högern inne på examenspremier, och det förslaget utsattes för en något omild behandling. Året därpå, 1963, kom det en högermotion i andra kammaren, nr 587, som i radion presenterades som en partimotion — den blev föremål för entusiastiska hyllningar i Svenska Dagbladet — där man ville ha en allmän studiefond, ur vilken samtliga studerande skulle kunna erhålla indexreglerade

studiemedel. Återbetalningsskyldighet skulle föreligga, och den skulle i princip göras beroende av vederbörandes beskattningsbara inkomst. Den här motionen var intressant, ty det var så mycket i den som överensstämde med promemorior som vi hade att arbeta med i studiesociala utredningen, att vi undrade varifrån den kunde komma. Men den fanns där, och högern hyllade den en tid. Nu har man alltså kommit in på ytterligare en linje och vill ha tentamenspremier enligt ett såvitt jag förstår ganska invecklat system, ty med den frekvens av deltentamina som numera finns vid universiteten och som i framtiden kan väntas om den nya administrationen går igenom skulle man få uppsätta ganska detaljerade ackordsprislister för att kunna räkna ut hur stort bidrag som skall utgå till studerande som avlagt en eller flera tentamina.

Men den här splittringen hos högern framstod ju här i kammaren alldeles nyss. Först påtalade herr Wallmark att jag lade sådan vikt vid rekryteringströskeln mellan realskola och gymnasium och mellan grundskola och gymnasium, därför att det var att slå in öppna dörrar, ty den saken var högern ense med oss om. Det förefaller som om definitionen på öppna dörrar är meningar som även högern kan ansluta sig till. Omedelbart därefter gick fröken Ljungberg upp och frågade vad jag över huvud menade med talet om en rekryteringströskel vid övergången till gymnasiet. Det var ju alldeles klart att det var välståndsutvecklingen som gjorde att rekryteringen breddades, och detta kunde inte ha någon betydelse i detta sammanhang, utan det skulle bara vara en ursäkt för att sedermera kunna säga att det var på grund av samhällets egna åtgärder som vi hade bristproblem på den högre utbildningens område.

Om jag skall försöka att slita den här tvisten, kan jag säga att herr Wallmark i stort sett har rätt. Det är alldeles uppenbart att det finns ett påtagligt rekry-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

teringshinder efter grundskolans slut för elever med svag ekonomi och bristande studietradition. Den är till väsentlig del avhängig av miljöfaktorer. Alla undersökningar visar att den också till väsentlig del är beroende på ekonomiska faktorer. Vill man upphäva den kommer hela utbyggnaden av utbildningsorganisationen, hela den väldiga allmänna välståndsutvecklingen, att stimulera till en ökad rekrytering. Ja visst, men vad samhället kan göra för att hjälpa de rekryteringssvårigheter som föreligger är att stödja de familjer som på grund av svagare ekonomi och bristande studietradition inte stimulerar barnen att gå vidare. Det är alldeles uppenbart att detta stöd från samhällets sida kommer att ha en påtaglig rekryteringseffekt, tillsammans med en rad andra faktorer. Man kan väl inte exakt säga hur mycket de olika vikterna väger, men de finns ändå alla med i bilden. Så till vida har herr Wallmark rätt, och det förefaller som om högern ansluter sig till den meningen, eftersom högern har gått med på hela studiehjälpssystemet i stort sett; därvidlag föreligger inga delade meningar.

Herr Wallmark ville också veta varför man hade valt detta system för återbetalning och varför man inte hade tagit ett konventionellt system. Som ledamot av särskilda utskottet måtte väl ändå herr Wallmark ha studerat materialet i denna fråga. Skälet var helt enkelt att ingen av oss som arbetat med den här frågan kunde uppnå de periodiseringseffekter och framför allt inte de trygghetsgarantier som är det centrala i detta studiesystem, med användande av konventionella metoder utan att göra systemet betydligt mera invecklat. Det är inte bara fråga om en allmän välvilja mot människor att få anstånd eller befrielse från betalning, utan de skall också ha en rätt till befrielse eller anstånd, en i lag och förordning garanterad rätt därtill. De skall inte vara beroende av skönsmässiga prövningar. Detta har alla som arbetat med dessa

frågor ansett vara en mycket väsentlig trygghetsgaranti, och en sådan garanti har inte gått att uppnå med konventionella metoder. Därför har detta system valts.

Herr Wallmark var en smula gräthen mot folkpartiet och centerpartiet. Han talade om olika manövrar. Jag tror det är alldeles fel. Det är här inte bara fråga om enskilda personers skicklighet, utan man har haft ett bra system som man kunnat nå enighet om. Jag skall gärna säga att det har framlagts påtagligt konstruktiva förslag till förbättringar under utredningsarbetets gång från folkpartiets och centerpartiets sida. Då är det förslaget som är bra och inte enskilda personer som är mer eller mindre skickliga.

Fröken **LJUNGBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! I herr Palmes förra anförande fick vi veta att han tidigare hade motiverat behovet av studielån med utgångspunkt från rekryteringsproblemet, men nu har herr Palme kommit ifrån tankarna på studielön; och det var eventuellt därför som tårarna trillade.

Min fråga i sammanhanget gällde hur man kan använda samma rekryteringsproblem som motivering också för det nya systemet. Detta föreföll mig litet obegripligt. Jag ifrågasatte faktiskt inte existensen av ett rekryteringsproblem, men jag sade att jag är övertygad om att välståndsutvecklingen bidrar till att det problemet successivt löses.

Herr **WALLMARK** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr överdomaren Palme har nu utdelat ett betyg, och jag borde naturligtvis med tacksamhet ta emot det eftersom han anser att jag hade rätt. Men vi kan kanske själva få döma i de frågorna, och vi avstår för vår del från herr Palmes bedömningar.

Jag tror nämligen att det ligger så till

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

i båda frågorna att välståndsutvecklingen — i enlighet med de siffror som herr Palme själv läste upp — har breddat rekryteringsunderlaget ur social synpunkt; men det kan utan tvekan ske snabbare med vissa insatser. Och jag vill erinra om att när vi från högerpartiets sida anslutit oss till detta förslag har vi gjort det med reservation för ett principiellt familjepolitiskt program som finns fogat till utskottets utlåtande. Vi hade alltså önskat gå en annan väg, men stödet skulle i det fallet ha varit lika gott om inte bättre.

Den högermotion som herr Palme asyftade — tydligen en enskild högermotion II: 587 år 1963 — har jag inte tillgänglig och kan alltså inte citera den direkt. Men tillåt mig läsa upp en passus ur denna motion som finns återgiven i högerens motion i år: »I den mån de studerande eller vissa av dem åläggs återbetalningsskyldighet, helt eller delvis, för erhållna belopp, måste systemet vara frivilligt. Den studerande skall själv få avgöra vilka förpliktelser han vill åtaga sig.»

Varken i utskottets utlåtande eller i utredningen finns något resonemang beträffande normala nominella lån, och det är anledningen till att alla de tre borgerliga partierna, både centerpartiet, folkpartiet och högerpartiet, motionerat för att få nominallånesystemet belyst. Detta är inte en lapsus utan en kall realitet. I utskottets utlåtande sägs: »Alldeles oavsett huruvida ett lika gynn- samt resultat skulle kunna uppnås med ett annat återbetalningssystem» o. s. v., och därmed har det i varje fall slagits fast att man inte behöver få ett sämre system om man behåller det nominella, men man går inte in i någon prövning här. Det har varken utredningen, regeringen eller utskottet gjort.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara helt kort konstatera att herr Palme i sitt föregå-

ende inlägg hävdade att jag absolut hade fel beträffande studiestödets storlek, medan han i nästa yttrande erkände att jag hade rätt åtminstone i fråga om folkhögskolorna och liknande skolor. Det får jag kanske notera som en framgång för min argumentering. Om jag då även skulle fått en utredning över det gymnasiala systemet i dess helhet — skulle det säkert visa sig att ganska många enligt behovsprövningsprincipen kommer att ligga mycket nära de 240 kronorna — då kan det ju hända att statsrådet i nästa debatt beträffande denna fråga kommer att vara något mindre säker i tonen när han säger att jag har fel.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag skulle vilja säga att herr Larsson naturligtvis hade absolut fel i sitt första inlägg, men nu har vi fått veta att det inte berodde på någon ond vilja eller dylikt utan bara på att han hade uttryckt sig otydligt och givit sitt yttrande giltighet för alla yngre elever på det gymnasiala fältet. Detta har han nu tagit tillbaka — det gällde inackorderade yngre elever vid folkhögskolorna, och där har jag gett honom rätt.

Till fröken Ljungberg vill jag säga att en vanlig orsak till mänskliga dispyter är att man talar om två olika saker. Jag har sagt — det är alldeles riktigt — att rekryteringsskålen icke längre är något avgörande argument för studielön på det postgymnasiala stadiet. Detta är kanske det viktigaste jag för min del har upptäckt under utredningsarbetet. Däremot utgör förstärkta bidrag en väsentlig hjälp till vidgad rekrytering på det lägre stadiet; och det är detta jag har talat om. Någon motsättning finns alltså inte där. Av de skäl jag anfört — främst att det i dagens läge skulle innebära en stötande inkomsttransferering mellan olika grupper — kan vi nu inte genomföra studielönen; det finns inte tillräckligt bärande social motivering för detta. Men vi har gjort systemets konstruktion flexibel och anpassnings-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

bar, och i en annan typ av samhälle kan man naturligtvis tänka sig att genomföra studielön. Konstruktionen lägger inget hinder i vägen; på den punkten har fröken Ljungberg alldeles rätt.

Det föreligger heller inte någon hemlig komplot att genomföra studielön, utan bara om de studiesociala skälen blir så starka att det klart och öppet kan påvisas motiv härför, kan man börja diskutera frågan på allvar.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande ärende ävensom handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 250, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1964/65 till teaterverksamhet m. m.;

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande lärarutbildning;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av polis-, åklagar- och exekutionsväsendet m. m.;

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag angående inköp av obligationer i Förenta Nationernas obligationslån;

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bildande av ett statligt aktiebolag för bevakningstjänst m. m.;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation av förvaltningarna vid marinkommando Syd;

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av visst markbyte m. m.;

nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående

de ändring i lagen om allmän försäkring m. m., i vad propositionen avser anslag för budgetåret 1964/65;

nr 265, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsforden för budgetåret 1964/65; och

nr 266, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1964/65.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 273, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, dels ock i ämnet väckt motion; samt

nr 274, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § och 23 § 1 mom. bekämpningsmedelsförordningen den 14 december 1962 (nr 703), dels ock i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i utskökningslagen m. m.;

nr 291, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lagstiftning med anledning av förstatligandet och omorganisationen av polisväsendet m. m.; samt

nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om personundersökning i brottmål, m. m.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 296, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 163, angående avveckling av magistrats- och kommunalborgmästarinstitutionerna, m. m.

Anmäldes och bordlades

konstitutionsutskottets memorial nr 21, angående statsrådets befattning med Wennerströmaffären;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av väckta motioner om sänkning av myndighetsåldern;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker, m. m.; samt

nr 33, i anledning av dels Kungl.

Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 11:o), 16:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, dels ock i ämnet väckt motion; ävensom

andra lagutskottets utlåtande nr 53, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående skolväsendets centrala ledning m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 17.04.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Tisdagen den 26 maj eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, dels Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen angående anslag till kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti, dels ock i ämnet väckta motioner.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Under förmiddagen hade tre partier möjlighet att hinna fram till talarstolen för att framföra sina synpunkter och ståndpunkter i den fråga det här gäller. Därefter tog statsrådet Palme i enlighet med sin rätt ordet innan det fjärde partiet skulle kunna framföra sina synpunkter. Då skulle det väl alltså nu vara dags för detta fjärde parti att få säga sitt i denna fråga.

De kammarledamöter, som är närvarande, ursäktar väl gärna att jag avstår från att gräva mig ned i massan av detaljer och att jag tar det hela mera översiktligt och principiellt. Men inom ramen för det principiella nödgas jag nog också polemisera mot högerpartiets ståndpunkt i studiemedelsfrågan, åtminstone för att få detta fört i protokollet.

Vårt parti, det kommunistiska, har ju länge och envist verkat för en demokratisering av undervisningen. I en sådan demokratisering måste ett starkt förbättrat studiestöd ingå, sålunda också det som inkluderas i den föreslagna

förordningen om studiemedel. Ett av huvudskälen för oss har alltid varit, att ingen studiebegåvad och studievillig ungdom bör av ekonomiska eller geografiska skäl hindras att få fortbildning utöver grundskolenivån. Ett annat skäl är att det samhälleligt sett är nödvändigt och därtill ekonomiskt synnerligen lönsamt att säkra en hög utbildningsnivå för de unga och i förekommande fall också för de äldre, som tidigare inte haft dessa studiemöjligheter men numera kanske i högre grad kan komma att få det. Jag vill hävda att det land, som underlåter att satsa på en sådan utbildning, mycket snabbt kommer att i skilda avseenden bli akterseglat av de länder som vågar och kan offra mera på studier.

Systemet med studielön har ju aktualiserats i detta sammanhang och diskuterats under förmiddagen. Det har aktualiserats även av oss. Med tanke på bland annat den samhälleliga nödvändigheten av studier på hög nivå och den ekonomiska vinst, som samhället gör genom att möjliggöra sådana studier, är det för oss svårt att acceptera utskottets bekymmer för den statsfinansiella effekten av ett system med studielön. En sådan investering skulle ju ge sjufalt igen och således vara mycket mera lönsam än åtskilligt annat, bland annat då det militära penningsslöseriet.

Här har vi nu fått läsa den reservation som utskottets högerrepresentanter har snickrat ihop, den reservation som avser framför allt studiemedelsförordningen och som fröken Ljungberg här kommenterade i dag — dock något stillsammare, tycker jag, än orden föll i reservationen. Den syn på studiefrågan, som i reservationen bara bristfälligt kamoufleras, liknar enligt min mening mest av allt ett slags fornlämning.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Att den är antikverad är det minsta som kan sägas.

Huvudtanken för högern är ju att alla studier bör bekostas av de studerande själva, när de sker på en litet högre nivå, och det kallade fröken Ljungberg för en principiell grundsyn från högerpartiets sida. Det är väl inte tänkbart att detta uråldriga synsätt kan bero på bristande insikt om den samhällseliga betydelsen av en hög utbildningsnivå. I stället är det nog gamla överklassinstinkter, som inspirerar uttalanden av denna art. Det ansågs ju i forna tider — och anses tydligen i viss mån fortfarande — att det fanns ett särskilt studielämpat skikt inom befolkningen som i kraft av studietraditioner inom sin kast och i kraft av ekonomiska möjligheter att själva svara för studiekostnaderna var predestinerade att svara för återväxten inom ämbetsmannaklassen — just de och inga andra ägde de intellektuella förutsättningarna för att tillägna sig undervisning på en så hög nivå.

Man kan inte finna annat än att mycket av denna inställning återspeglas i högerens reservation, vilken således är ett eko av det som en gång var, fastän reservationen ju här hängs upp på argumentet att den högutbildade med tiden också får en hög lön och därför kan ta påfrestningen att själv i alla avseenden betala sina studiecostnader. I en politik med syfte att demokratisera undervisningsväsendet kan det inte gärna, tycker jag, finnas plats för en sådan förbisehglad syn på studiefrågorna som högerens reservation ger uttryck för och som i viss utsträckning också har kommit fram i de anföranden som hållits här i anslutning till reservationen.

Det finns ju något som brukar kallas för begåvningsreserven. Då måste man fråga sig: Vad består denna »reserv» av?

Jo, den består just i den mängd av begåvningar i folkets djupa led, som

av ekonomiska eller likartade skäl aldrig getts möjlighet att utnyttja sina intellektuella förutsättningar för högre studier. De har helt enkelt inte haft råd att bekosta sina studier själva. Inom stora skikt av befolkningen är detta förhållande fortfarande rådande.

Det är ju endast till den mindre delen fråga om de direkta kostnaderna. Den för 10 000-tals hem överbärliga indirekta kostnaden består i att dottern eller sonen vid studier inte kan bidra till hushållskostnadernas finansiering. Det är ju detta som är det stora problemet, det är detta som driver så många intellektuellt begåvade ut i ett förvärvsarbete för vilket de inte är mest lämpliga.

Fröken Ljungberg talade här om »motståndströskeln». Denna motståndströskel, som uttrycket föll, sades finnas framför allt efter genomgången grundskola. Ja, det finns ju en sådan tröskel, det är obestriddigt, men huruvida den skall kallas motståndströskel eller icke vill jag inte nu diskutera. Tröskeln är ekonomisk och den framträder inte mindre starkt vid övergång från gymnasium till en högre utbildning. Men där ville alltså högerreservanterna och bland dem fröken Ljungberg i förmiddags, att samhället inte skall ge någon hjälp för forcering av denna tröskel.

Det är detta som vi inte vill förstå och icke kan acceptera. Det är en förläglad åsikt, och verkningarna av dessa förhållanden framgår av att trots vissa förbättringar, som statsrådet Palme erinrade om i sitt anförande och trots vissa framsteg så kommer fortfarande en oproportionellt liten del av studenterna från arbetarklassen, från bondeklassen och likartade skikt i samhället. Alltså föreligger fortfarande en betydande social snedbelastning när det gäller frågan om de högre studierna, vilka fortfarande i hög grad är ett privilegium för folk med stora inkomster, sådana som sålunda har råd att

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

betala vad studierna kostar. Högerpartiet vill alltså, att endast de skall kunna få möjlighet att studera.

Hur många 10 000-tals studiebegävarde ungdomar som genom sådana triviala omständigheter som jag nyss nämnt hindras från högre utbildning kan inte anges, men det är många, och det har varit till skada för det svenska samhället att de inte beretts denna möjlighet. Jag måste hävda, att det är häpnadsväckande att ännu i våra dagar intellektuellt högtstående människor kallas för en »begåvningsreserv» bara av det skälet att de inte har ekonomiska resurser till förfogande för att finansiera studierna och därigenom blir en reserv.

Sant är visserligen att de i gammal mening saknar det som kallas för studietradition — ty varifrån skulle de ha fått denna studietradition, när högre studier har varit ett uteslutande privilegium för överklassen? Men det är en förnärmande och bornerad myt att de intellektuella förutsättningarna för studier skulle vara sämre inom dessa befolkningsgrupper än inom andra. Det är bara det, att brist på studietradition givetvis kan försvåra studierna för den studerande. Brist på studietradition har vi verkligen haft i 10 000-tals svenska hem, där ändå ungdomarna visat sig vara mycket framåt fastän de inte har fått den möjlighet till den högre utbildning som hade varit så angelägen.

Jag tycker alltså att vi måste komma bort definitivt från denna uppspaltning i på ena sidan utnyttjade begåvningsreserv och å andra sidan en begåvningsreserv som icke är utnyttjad på rätt sätt. Äntligen måste strävandet gå ut på att alla får lika chans, och då frågar jag för att sammanfatta: Kan det nu föreliggande förslaget till ett studiestöd medföra en så djupgående demokratisering som det måste bli fråga om?

Jag tror vi i sanningens namn måste svara nej på den frågan. Detta för-

slag lämnar en lång väg kvar till en verklig demokratisering av utbildningen, särskilt den högre. För min del vill jag tillägga, att vi dock icke vill förneka att förslaget som det föreligger efter behandling i utskottet innebär att ett steg tas i riktning mot en sådan demokratisering, så långt det gäller de materiella förutsättningarna. Men de materiella förutsättningarna är inte allt i fråga om en verklig demokratisering.

Ett grundstudiebidrag på 75 kronor i månaden på gymnasienivå och ett årsbidrag om maximum 1750 kronor högre upp betyder för åtskilliga kategorier förbättringar jämfört med de förhållanden som nu råder. Enligt vår uppfattning hade det emellertid varit både socialt välmotiverat och samhällseligt lönsamt att redan nu ta åtminstone ett steg till på vägen fram till det önskvärda systemet med studielön. Det system som här har diskuterats och kritiserats och det system som utskottet inte ansett möjligt att ta, nu — eller ännu — en studielön som enligt vår uppfattning borde vara sådan att den täckte de med studierna förenade såväl direkta som indirekta kostnaderna.

Vi har därför föreslagit bl. a. att grundbeloppet för studiebidrag på gymnasienivå skall fastställas till 100 kronor nu och ökas till 150 kronor snarast, att inkvarteringstillägget skall uppgå till 200 kronor mot föreslagna 75 kronor och att resettillägget skall motsvara de verkliga kostnaderna.

Det skulle föra för långt att här fördjupa sig i en argumentation för dessa förslag. Det har redan tidigare förekommit ingående granskningar av olika detaljer i det föreliggande utskottsforslaget, och jag nöjer mig med att notera att jag av formella skäl inte kan yrka bifall till motionen i de tre frågor som jag nu relaterat, fastän den ju innehåller flera förslag.

Vårt förslag om att det återbetalningsfria bidraget för studerande på universitet och högskolor skall höjas från föreslagna 1750 kronor till 3 500 kro-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

nor bemötes av departementschefen och utskottet med följande ord: »Det skulle vara oriktigt att ge en 19-årig universitetsstudent studiebidrag om 350 kronor eller 375 kronor i månaden, medan en 19-årig yrkesskoleelev skulle få bara 75 kronor i grundbelopp.»

Uttrycket »bara» kursiverar jag naturligtvis gärna, eftersom det faktiskt bara gäller 75 kronor. Därutöver vill jag emellertid påpeka för det första, att vi för vår del inte föreslagit bara 75 kronor i månaden för den där yrkesskoleeleven utan uttalat oss för 150 kronor och nu omedelbart 100 kronor. För det andra är inte den 19-åriga studenten 19-årig under hela sin studietid, utan han är väl underkastad samma lagar som alla andra vad årens flykt beträffar. Utskottsargumentationen tycker jag haltar på bägge benen.

Vårt förslag i motionen II: 998 av herr Hermansson m. fl. om studiebidragets storlek på universitetsnivå — välmotiverat också därför att det föreslagna bidraget på 1 750 kronor betyder en direkt försämring i förhållande till nu för de ekonomiskt sämst ställda studerandena — inneslutes på sitt sätt i reservationen K 2 av herr Thorsten Larsson, där ett maximibidrag på 2 500 kronor föreslås. Av formella skäl är jag ur stånd att yrka bifall till vår motion, men jag ber att få uttala min anslutning till denna reservation K 2.

Vår motions övriga förslag, som inbefattas i de utskottspunkter som jag nämnt, får jag avstå från att kommentera. Det skulle föra för långt och är kanske också onödigt. Jag noterar bara att det bl. a. gäller förhöjda studiebidrag med 300 kronor per månad för sådana som börjar i gymnasiet eller på liknande undervisningsanstalt vid 21 års ålder. Där kan det också finnas anledning att ansluta sig till yrkandet i reservationen F 1 av herr Thorsten Larsson om ett bidrag på 250 kronor i månaden.

Vidare har vi föreslagit fria läroböcker, fri skolmateriel och liknande i

gymnasier och skolor på motsvarande utbildningsnivå. Här skriver utskottet som man säger positivt. Jag avstår från att nämna övriga förslag i vår motion och vill beträffande förslaget om fria läroböcker uttala förhoppningen, att denna positiva skrivning skall befrämja frågans vidareutveckling.

Herr talman! Jag vill tillägga att jag av formella skäl inte kan yrka bifall till motionen heller på denna punkt, eftersom ett bifall ju skulle kräva utskriven text i anslagsfrågan. Något sådant har i varje fall inte utskottet velat befatta sig med, eftersom det anser sig ha tillfredsställt oss med denna relativt positiva skrivning sedan det inte velat acceptera vårt förslag.

Herr talman! Med detta har jag försökt att i någon mån ange åtminstone vår principiella syn på ett ärende, som vi betraktar såsom synnerligen angeläget.

Herr WÄRNBERG (s):

Herr talman! Litet vid sidan av den stora fråga, som den studiesociala reformen utgör, har också vissa skattefrågor hängts på behandlingen. Man har i tre reservationer med litet olika motiveringar framställt krav på ett skrivelseförslag till Kungl. Maj:t för att möjliggöra, att avdragsrätt för periodiskt understöd medges för den som underhåller studerande.

Denna fråga är inte ny för riksdagen. Senast vid fjolårets riksdag gjordes framstötter i samma riktning. Man kan också säga att ämnet långt tidigare varit uppe till behandling i riksdagen, och riksdagen har uttalat visst intresse för det. För några år sedan fick vi den 25-procentiga avskrivningsrätten, som många vill sätta in som ett substitut för avdragsrätt för periodiskt understöd till studerande. Enligt min uppfattning är det emellertid så att den 25-procentiga avskrivningsrätt, som nu försvinner, inte bara gällde en ersättning för skattelättnader — det var väl i varje fall i

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

lika hög grad ett bidrag eller ett stipendium som ett skatteavdrag.

Från den utgångspunkten måste man väl konstatera, att de nära 200 nya miljonerna, som särskilda utskottet tillstyrker på driftbudgeten nu, har gjort skattelindringar ännu mindre berättigade än vad de var tidigare. Man har alltså genom det mycket generösa förslag, som förligger i fråga om studiesocialt stöd, ryckt undan grunden för skattelättnader på denna punkt. För min del har jag hela tiden haft den uppfattningen att det periodiska understöd det här rör sig om, vilket framgår av namnet, är ett understöd till behövande; man vill gärna hjälpa en gammal förälder eller hjälpa någon annan anhörig som har det svårt.

Nu har man här i kammaren vid tidigare tillfällen, jag minns särskilt i fjol och kanske också nu, fått det intrycket, att man är mycket irriterad över det sätt på vilket lagstiftningen om avdragsrätt för periodiska understöd är beskaffad. Man pekar i årets reservationer på — även herr Wallmark har varit inne på den saken — att om understödet utgår till sysslolösa människor, så är det avdragsgillt, men inte om det utgår till studerande. I fjol sade man till och med i debatten, att om understödet utgår till odågor, är det avdragsgillt, men inte om det utgår till studerande.

Jag har alltså ett intryck av att jämförelserna med den avdragsrätt för periodiskt understöd som gäller för andra grupper verkar irriterande snarare än de regler efter vilka avdragsrätt nu beviljas. Om reservanterna i utskottet hade haft för avsikt — och det kunde man nästan tro att de har — att försöka täppa till alla de möjligheter till missbruk, som i dag föreligger beträffande avdragsrätten för periodiskt understöd, kan jag åtminstone försäkra att jag skulle ha lämnat mitt helhjärtade stöd.

Rent sakligt måste man ändå framhålla, att när vi i dag behandlar det studiesociala stödet, så är det fråga om

att hjälpa unga människor i deras studier och inte om att skapa skattelättnader för föräldrarna. Denna invändning har så mycket större aktualitet i dag, när man har för avsikt att frikoppla föräldrainskomsten från mycket stora grupper av studerande ungdomars rätt att erhålla studiemedel.

Vad sedan gäller avdragsrätten i fråga om studieskulder så är inte heller denna fråga ny för riksdagen. Riksdagen har tidigare ställt sig mycket kallsinnig till denna avdragsrätt, vilket är helt i enlighet med de skatteprinciper vi har. Enligt dessa är inga amorteringar av skulder avdragsgilla. Herr Thorsten Larsson yttrade i sitt första inlägg i kammaren i dag något som jag anser vara riktigt, nämligen att större skatteförmåner bör inte ges för studieskulder än som ges för andra medborgares skulder. Detta vill jag understryka.

I en reservation, som också fröken Ljungberg pläderade för, vill man sätta likhetstecken mellan amorteringar av studieskulder och avskrivningar på maskiner och inventarier. Jag tycker att denna liknelse haltar betänkligt. Avdragsrätten beträffande maskiner begränsas ju till maskinens fysiska livslängd. Denna tid motsvarar i princip avskrivningstiden. Avskrivningstiden för en människas utbildning varar ju livet ut. Utbildningens frukter kan nyttiggöras inte bara fram till pensionsåldern, som man har påpekat, utan även för tiden därefter, ty pensionen är ju grundad på de kunskaper man har förvärvat och den lön man på grundval av dem har skaffat sig.

Därjämte bör påpekas att studielånen kommer till allra största delen att användas för att täcka rena levnads-kostnader. Man betalar för sitt uppehälle, för mat och logi m. m. För själva utbildningen behöver man bara betala mycket litet. Det blir här alltså fråga om rena levnads-kostnader, och sådana kostnader är ju inte avdragsgilla för andra människor mer än upp

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

till belopp som motsvarar ortsavdragets storlek.

Låt mig dessutom erinra om att lönesättningen i yrkena för akademiker är anpassad efter nuvarande förhållanden, nämligen att avdrag för amortering av studieskulder inte tillåtes.

Jag tror att jag redan tidigare i denna kammare har omnämnt en av SACO utförd utredning, som visar olika människors livsinkomst efter frånräknande av skatt. Har man haft tillfälle att skaffa sig en grundlig teoretisk utbildning, visar det sig att man får en åtskilligt större livsinkomst sedan skatten är avdragen än andra människor.

Låt mig nämna ett par exempel. En civilekonom har 1,2 miljon kronor kvar som livsinkomst sedan skatten är betald, medan metallarbetaren har en sådan inkomst av drygt 540 000. En adjunkt har en inkomst av 800 000 kronor under sin livstid, medan konduktören har drygt 550 000 kronor. Är det någon som tror att lönerna inom de akademiska, välbetalda yrkena skall sänkas vid införande av förmånligare skatte-regler? Eller är det meningen att de, som inte haft tillfälle tillägna sig en motsvarande utbildning, på sina skattsedlar skall betala det tomrum i budgeten som den föreslagna avdragsrätten skulle innebära?

Även om det är frestande skall jag inte gå in på fröken Ljungbergs resonemang om barnbidrag kontra barnavdrag, eftersom fröken Ljungberg inskränkte sig till att säga, att det här gällde något som man fick återkomma till en annan gång. Det var här bara fråga om motiveringar, och det ställdes inte något yrkande i denna del. Därför skall inte heller jag ingå på detta spörsmål närmare utan får väl kanske, även jag, tillfälle att återkomma senare.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till utskottets hemställan på de punkter som gäller skatteavdrag.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Får jag bara göra en kort kommentar till herr Adolfssons inlägg — även om det kanske inte förtjänar att bemötas. Jag tycker att herr Adolfsson bör studera LO:s yttrande i sammanhanget, så kanske herr Adolfsson ändrar mening helt och hållet.

Får jag sedan säga till herr Wärnberg, att det ju föreligger flera problem som är förenade med de periodiska understöden. Jag vet inte om herr Wärnberg lagt märke till att periodiskt understöd enligt regeringsförslaget ju skall betraktas som en inkomst för den studerande, vilket innebär att han får en i relation härtill gjord reducering av studiemedlen. Det är ett kanske märkligt förslag, men så ligger det faktiskt till.

Det är egentligen avskrivningsfrågorna som jag skulle vilja kommentera. När det gäller jämförelsen med investeringar bör vi inte bara beakta fysiska produkter, d. v. s. byggnader, maskiner, verktyg o. d. Jag gjorde i mitt tidigare anförande en jämförelse även med företagsinvesteringar i utbildning, som ju är helt avdragsgilla. Logiken borde då bjuda oss att acceptera detsamma även för enskilda personer. De möjligheter som inkomsttagare har att göra ortsavdrag står inte de studerande till buds under studietiden. Liksom det har skett en sådan ändring när det gäller studiehjälpen, att räntor som de studerande skall betala icke lägges till kapitalskulden utan får anstå och betalas när de får egna inkomster, borde de ortsavdrag som studenterna icke kan komma i åtnjutande av under studietiden uppskjutas, så att de kan få göra avdrag för dem senare. Det är dock egna pengar som de hanterar hela tiden.

Den jämförelse någon gjorde mellan lönerna för civilekonomer och metallarbetare tvivlar jag inte alls på, utan den uppgiften är nog riktig. Den stämmer ganska väl med vad jag tidigare sagt i detta sammanhang, att utbild-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ning är det mest lönsamma en människa kan ägna sig åt, och det gör att jag ännu mer styrks i min uppfattning att det är orättfärdigt att stora grupper, som inte får dra nytta av statens hjälp för sin utbildning, skall skattemässigt betala de högvärlönades studieinvesteringar.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag fäste mig också vid herr Wårnbergs resonemang om det periodiska understödet. Bl. a. fällde han yttrandet, att det inte är meningen att man skall ge föräldrarna skattelättnader, utan det är barnen som skall tillgodoses. Det är nog alltför enkelt att dra en sådan slutsats — de skattelättnader som föräldrarna får kommer nog också barnen till godo.

Det var inte bara detta jag fäste mig vid, utan jag skulle också vilja ställa en fråga till herr Wårnberg. Det är tydligen herr Wårnberg likgiltigt hur många kryphål det finns i det nuvarande systemet med periodiskt understöd. Vi vet att det finns stora möjligheter att kringgå detta. Föräldrar har t. ex. rättighet att ge sin svårdotter periodiskt understöd för hennes utbildning och få avdragsrätt för det, men det understödet lär väl i lika hög grad kunna komma deras son till godo. Det vore dock rimligare att detta skedde så att säga på legal väg, och att föräldrar alltså fick ge periodiskt understöd till sina barn med avdragsrätt.

För övrigt finns i det studiesociala system, som nu byggs upp, många möjligheter att slingra sig för den som vill. Men det systemet är herr Wårnberg färdig att godta i hela dess utsträckning. Man kan t. ex. peka på den grupp ungdomar i universitetsstäderna, som bor hemma. Kost och logi plus det kontantunderstöd de får för sina studier räknas som en inkomst för dem, vilket i hög grad kommer att reducera deras möjligheter att få bidrag och lån. Jag

skulle förmoda att ekonomiskt sinnade föräldrar inte längre kommer att låta sina studerande barn bo hemma, utan de får flytta till subventionerade studentrum, i den mån sådana är att tillgå. Då har de möjligheter att få både lån och bidrag. Så är systemet faktiskt konstruerat.

Jag tror aldrig att vi kan komma ifrån dessa kryphål, hur vi än försöker täppa till dem. Av den anledningen förstår jag inte riktigt resonemanget att det vore så förfärligt att införa systemet med avdragsrätt för periodiskt understöd för barnens utbildning. Att det redan nu finns stora möjligheter att slingra sig och att människor faktiskt så gör, det måste ändå skapa en viss otrivsamt känsla. Vi borde i stället ge dem de lagliga möjligheterna.

Herr **STEFANSON** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill understryka vad herr Wallmark sade, att förslaget till studiemedelsförordning bestämmer att periodiskt understöd, som föräldrar ger sina barn för studier, skall betraktas som inkomst, vilken kan nedsätta den studerandes möjligheter att få studiehjälp. Då är det väl inte mer än rätt att avdrag får göras för detta understöd. Jag tycker lagstiftningen bör anpassas efter dessa förhållanden och medge avdragsrätt.

Ett annat argument, som jag också angav i mitt första anförande, är att det kommer att finnas ungdomar som inte klarar den stipulerade studietakt som erfordras för att komma i åtnjutande av studiestödet. Varje nytillträdande till högskolor och universitet har rätt till studiestöd, men det fortsatta stödet är beroende av om vederbörande klarar en normal studietakt. Även om bestämmelserna därvidlag kommer att tolkas ganska liberalt, kommer det ändå att finnas ungdomar, som på grund av långsammare studietakt inte kommer i åtnjutande av studiestöd, men som på grund av intresse och en-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

vishet ändå siktar mot ett visst studiemål och inte ger upp. Sådana ungdomar kommer att vara hänvisade till föräldrarnas medverkan vid studiefinansieringen bl. a. i form av periodiskt understöd. Det motiverar att den finansieringsformen ges stöd i form av avdragsrätt.

Avslutningsvis vill jag bara säga, att vi från folkpartiets sida endast yrkat på en allsidig utredning i denna fråga. Vi är på det klara med att problemet om avdragsrätt innehåller många svårösta problem, som bör överlämnas till en utredning.

Herr WÄRNBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle vilja säga till herr Wallmark, att beskattningsårets slutenhet har gjort att man inte kan magasinera ortsavdragen år för år till en enda pott för att sedan få dra av den. Här har vi en princip, som vi har tillämpat i all skattelagstiftning. Det är inte endast studerande människor det rör sig om, utan också många andra, som då skulle få samma förmån i fråga om ortsavdrag — exempelvis vid militärtjänstgöring och i andra fall. Principen om beskattningsårets slutenhet har gjort att man inte kunnat göra någon avvikelse.

Vad gäller den större skattefriheten måste den väl ge ökade inkomster. Om man gör på det sättet, att man har en fastställd löneplan och dessutom ger större skattefrihet åt vissa inkomster så måste ju lönen bli ännu större.

Herr Wallmark säger att han inte vill vara med om att överföra allmänna medel till en kategori människor, som redan nu har mycket höga inkomster, men han vill i stället vara med om att överföra dessa medel skattevägen. Jag tycker att det är ungefär samma sak.

Fru Hamrin-Thorell nämnde något om att det i dag finns en massa kryphål när det gäller avdragsrätt för pe-

riodiskt understöd. Det är precis vad jag sade när jag stod i talarstolen nyss, och jag försäkrar ännu en gång fru Hamrin-Thorell, att när hon sätter i gång en aktion för att täppa igen dessa kryphål skall jag vara hennes trognaste drabant. Jag anser också, att en del av de kryphål som finns i dag för periodiskt understöd är felaktiga och måste bort. Det är en aktion som är berättigad och ett problem som vi måste göra någonting åt förr eller senare i stället för att utvidga fältet för avdragsrätt för periodiskt understöd.

Herr ADOLFSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wallmark försöker att avfärda det jag hade att säga beträffande högerreservationens anda och bokstav. Avfärdandet bestod i en hänvisning till att jag borde studera Landsorganisationens yttrande. Jag tycker att det för det första inte är någon korrekt debattmetod att på detta sätt försöka avfärda invändningar, som har rests mot någonting som har skrivits i en reservation, och för det andra behöver jag i och för sig inte ytterligare studera Landsorganisationens yttrande. Jag har ju studerat högerreservationen och jag har ställt denna mot en verklighet, som jag också har studerat, och det har för mig varit tillräckligt för att anföra de kritiska synpunkter på reservationen som jag tog mig friheten att göra.

Att förvägra universitetsstuderande studiebidrag och hänvisa dem uteslutande till lån är att stänga vägen till högre studier för massor av studiebegåvad och studievillig ungdom från vad man brukar kalla folkets djupa led, ty där har man inte rika föräldrar att falla tillbaka på för att finansiera studierna. Det är ju också så, att man i dessa kretsar helt enkelt inte vågar sätta sig i stora skulder vare sig av den ena eller andra anledningen.

Här i kammaren skall man väl inte redovisa personliga förhållanden, men

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

jag har hört att det har förekommit av och till; bl. a. gjorde herr Isacson det häromdagen. Jag skulle också för en gångs skull vilja göra det och säga att jag verkligen har två ättlingar som studerar på hög nivå, och jag vet sannerligen vad det kostar. Och jag vet en sak till — inte bara att de har klarat sig, om jag får lov att säga detta, utan också att om inte mina ekonomiska förhållanden varit relativt hyggliga hade mina två ättlingar inte kunnat genomföra dessa studier, ty då hade det inte varit möjligt att finansiera dem. Om min ekonomiska situation hade varit den genomsnittliga inom arbetarklassen hade det inte gått, och följaktligen måste man tillmäta det mycket stor betydelse att direkta bidrag inom studiemedelsförordningens ram ges och att man inte bara håller sig till frågan om lånen. Gör man såsom högerreservationen önskar, så betyder det bara att man bygger npp en hög tröskel som massor av begåvade ungdomar från folkets led inte kan komma över.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wärnberg hänvisar till beskattningsårets slutenhet. Vi har dock i studiehjälpsförordningen gått runt detta problem genom skrivningen att upplupna räntor icke, som propositionen föreslagit, skulle läggas till kapitalskulden utan skulle betraktas som en uppskjuten ränta. Den blir då till fullo avdragsgill när året är slut.

Det är väl egentligen här endast att hävda ett rättvisekrav och inte fråga om att skattevägen subventionera människor, när vi säger att ett ortsavdrag, som inte kunnat utnyttjas av rent tekniska skäl, skall kunna utnyttjas senare, när vederbörande får en sådan inkomst att det kan utnyttjas. Enligt det förslag som vi lägger fram har de ju lånat alla dessa pengar för sitt uppehälle. Då borde de också få åtnjuta avdrag för dem.

Såsom jag fattat herr Wärnberg är

det uteslutande en teknisk fråga han diskuterar. Men vi kanske kan vara överens om att principiellt, rättvisemässigt sett, borde man gå den väg som vi har förordat.

Herr WÄRNBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att herr Wallmark har fattat alldeles fel på den punkten.

Vi har gjort om propositionens förslag så att det blivit i överensstämmelse med nuvarande skattelagstiftning. Propositionen hade nämligen brutit beskattningsårets slutenhet genom att lägga räntan till kapitalskulden och förvandla den till kapital. Då förvandlade man en avdragsgill post till något som inte är avdragsgillt. Om man inte betalar ränta på ett vanligt lån under några år utan betalar den på en gång, så har det ingenting med beskattningsårets slutenhet att göra. Det är det år man betalar räntan som är avgörande.

På den punkten har vi inte gjort något avsteg utan endast en teknisk omläggning av det hela, som mera passar med våra nuvarande skatteprinciper än propositionens förslag.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! I detta ärende känner jag mig som den ensamme gässlingen, som — jag är ledsen för det — inte utan vidare kan följa med den egna flocken. Jag ser mig därför manad att utveckla mina personliga synpunkter inför kammaren.

Vad först angår studiehjälpen för elever vid gymnasier, yrkesskolor m. fl. — där även högerreservanterna godtagit propositionen — så måste jag anmäla att jag hyser viss tveksamhet inför den föreslagna stora utbyggnaden av denna hjälpform, detta med hänsyn till konsekvenserna för gymnasiet som sådant.

Tillströmningen till gymnasierna är redan nu så stor att organisationen sättes på mycket svåra prov, inte minst

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

med hänsyn till undervisningens standard. Föreligger inte risk för — frågar jag — att genom den utbyggda ekonomiska studiehjälpen tillströmningen kommer att svälla över alla bräddar? Detta kan komma att medföra organisatoriska svårigheter, såvida inte de minskade barnkullarna möjligen kan lätta på trycket.

Det var intressant att höra att statsrådet Palme i sitt anförande före middagspausen var inne på dilemmat hur man skall kunna klara den expansion som här kan krävas på kort sikt utan risk för sammanbrott. Han menade tydligen att rättvisesynpunkten här måste fälla utslaget. När jag hörde statsrådet Palme kom jag att tänka på det gamla latinska uttrycket *fiat justitia, pereat mundus* — eller översatt till herr Palmes språk: Må rättvisan segra, även om skolan håller på att sprängas!

Den förtgående sociala breddningen i rekryteringen till den högre utbildningen framstår givetvis i och för sig — det medger jag gärna — ur demokratisk synpunkt som glädjande. Men, herr talman, den sociala rättvisesynpunkten kan omöjligt drivas så långt att olika befolkningsskategorier eller yrkesgrupper får den proportionella andel av antalet studerande vid universitet och högskolor som motsvaras av deras totalandel i landets befolkning — om det nu är dit man siktar. Det är kanske en reaktionär synpunkt detta, men jag har den åsikten. Huvudsyftet för samhället måste dock vara bästa möjliga tillvaratagande av studiebegåvningarna på olika områden, var de nu än kommer ifrån.

För att inget missförstånd skall behöva uppstå vill jag här inflika att jag helhjärtat godtager tanken på vuxenutbildningsbidraget.

I fråga om studiefinansieringen av de s. k. postgymnasiala studierna, d. v. s. studier vid framför allt universitet och högskolor, kan jag — till skillnad från mina partivänner — i väsentliga stycken följa propositionen, bortsett därifrån att jag inte finner sammankopp-

lingen med studiehjälpen för gymnasierna nödvändig eller ens lämplig och har svårt att smälta de terminologiska utsvävningarna t. ex., att lån skall kallas för återbetalningspliktiga studiemedel och amorteringen eller annuiteten för bidrag. Nåja, det kanske gör mindre — vad nu ordet kan ha för makt över tanken.

Min huvudsynpunkt är den, att med tanke på dagens studentsociala värld det knappast kan vara lyckligt för samhället att vår studerande ungdom till alldeles övervägande del under sin studietid och när den senare skall gå ut i yrkeslivet skall ha en stor skuldbörda hängande som en tyngande kvarnsten om halsen. Det är allt dyrare att leva, allt dyrare att studera, och den allmänna skuldsättningen är i tilltagande. En stor skuldbörda blir en belastning inte bara ekonomiskt utan även psykiskt för kommande generationer av akademiker. Ett utbrett amorteringselände bland akademikerna kan medföra sociala påfrestningar för samhället.

Jag kan fördenskull för min del inte se problemet huvudsakligen som en lånefråga. Det kan inte heller lösas huvudsakligen som en lånefråga. Det har vidsträckta sociala aspekter. Den springande punkten är — som jag ser det — det faktum att föräldrarna av olika skäl helt enkelt inte längre har råd att betala sina barns studier i samma utsträckning som förr. Ungdomen får väsentligen själv ta på sig det ekonomiska ansvaret för sina studier. Denna förändrade situation kräver — det ger jag departementschefen rätt i — en helt annan och större insats från samhällets sida än tidigare med en viss tonvikt på kontantsidan.

Sedan gammalt har det funnits tillgång till stipendier i begränsad omfattning — ett system mot vilket ingen har haft något att invända. Detta gamla system har länge varit otillräckligt och har måst byggas ut med de statliga naturastipendierna, som på senare år utgått. Dessa naturastipendier, som i prin-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

cip i dag utgår till 47 procent av de nyinskrivna, har uppenbarligen fyllt en mycket betydelsefull uppgift och hjälpt många, som eljest inte skulle kunna ekonomiskt ha gått i land med sina studier, till att avlägga examen. Systemet har tämligen allmänt accepterats och vuxit in i studentmedvetandet. Detta senare är en ganska väsentlig sak. Inte minst har dessa statliga stipendier inneburit en trygghet och en stimulans för de kvinnliga studenterna, som av naturliga skäl varit särskilt rädda för att skuldsätta sig. De goda erfarenheterna av naturastipendierna gör att reformerna på området enligt min mening i första hand bör inriktas på en utbyggnad av stipendiesystemet.

Utifrån nu anförda synpunkter är jag för min del, utan hinder av min allmänt konservativa grundsyn på samhällsproblemen, beredd att i princip godta det föreslagna ändrade systemet med kontanta stipendieringar av studenterna — vi kan kalla det kontanta studiebidrag eller något annat — som komplement till förbättrade lånemöjligheter. Den stora fördelen och det stora värdet med den föreslagna reformen ser jag framför allt ligga däri, att sammankopplingen med föräldrarnas ekonomi slopas. Reformen har även andra detaljförbättringar.

I fråga om studiebidragets storlek dar jag mig inte för att t. o. m. gå längre än propositionen och utskottsmajoriteten. Jag har i denna del inte kunnat undgå att ta intryck av studentorganisationernas argument. För studenterna ter sig det kontanta studiebidraget som en omedelbar realitet — det betyder i dag mest — medan däremot högerlinjens inkomstavgifter, även om det i förening med tentamenspremierna totalt ger mer i pengar, framstår som en hägring i fjärran.

Vad studentorganisationerna reagerat mot är att propositionen i denna del innebär en försämring av de nuvarande naturastipendierna, vilka kategorier de nu än går ut över. Försämringen för

vissa grupper är påtaglig. Inte ens den aritmetik som statsrådet Palme ville låra ut till studenterna i Lund torde kunna dölja det faktum, att det är en försämring.

Jag hyser vissa sympatier för centerpartiets förslag i denna del i den mån det endast avser det postgymnasiala studiestödet, innefattande ett kontant årligt studiebidrag om 2 500 kronor. Att i centerpartiets reservation bidragsbeloppets storlek så hårt knutits till basbeloppet gillar jag dock egentligen inte.

Jag delar för min del inte farhågorna för att studiebidragssystemet skall kunna utvecklas till ett statligt studielönsystem med långtgående konsekvenser för lönesättning och anställningsvillkor. Invändningarna i denna punkt förefaller mig vara mera ideologiskt än praktiskt-politiskt betingade. Ideologier begriper jag mig inte så mycket på i praktiska sammanhang. Jag tycker nog egentligen att den principiella skillnaden mellan högerpartiets linje med tentamenspremier på 1 000 kronor och utskottsmajoritetens linje med studiebidrag — bortsett från bidragsandelens storlek — i grund och botten inte är så stor som det vid första betraktandet vill förefalla. Herr Wallmark talade med rätta om en gradskillnad i sammanhanget.

Ur principiell synpunkt skulle jag kunna svälja det ena lika väl som det andra. Högerförslaget har förvisso sina förtjänster genom att premierna knyts till fullgjorda prestanda, men även utskottsmajoriteten kräver i princip som villkor för fortsatt studiebidrag, att studenterna fullföljs i den ordning studiehandboken föreskriver. Det ena utgår i förskott, det andra i efterskott — det är förvisso en skillnad, men är den rent principiellt så stor?

Jag hade helst sett att som villkor för studiebidrag för första året uppställts att — på samma sätt som nu gäller för garantilånen — studielämpligheten i princip styrkts genom genomsnittsbetyget Ba i studentbetyget, med möjlighet

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

dock för påtagliga specialbegåvningar att erhålla bidrag även om genomsnittsbetyget inte uppnåtts.

Systemet med studiebidrag är av allt att döma enklare att administrera, och denna linje skapar också åt de studerande fasta utgångspunkter för en ordentlig studiebudget, så att de kan ordna sin ekonomi därefter. De får regelbundet kontanta pengar vid en tidpunkt i tillvaron då de har svårast att skaffa sådana.

Herr talman! Jag kommer alltså i fråga om studiebidraget att i första hand rösta för reservation K 2 av herrar Thorsten Larsson och Gustavsson i Alvesta och i andra hand eventuellt för folktopareservationen.

När det gäller låneformerna ansluter jag mig däremot till högerreservationen. Jag tycker att ett mera konventionellt, d. v. s. nominellt system är att föredraga framför den föreslagna ordningen med indexreglering av återbetalningen. Denna indexreglering som sådan förefaller mig olämplig, och trots vad stastrådet Palme säger tror jag inte att den är en nödvändig förutsättning för systemet. Kritiken mot systemet skall kanske i övrigt inte överdrivas; vad jag ställer mig mest kritisk mot är att systemet blir så krångligt och inte kan fungera utan hjälp av datamaskiner. Å andra sidan erbjuder systemet, det skall medges, påtagliga fördelar ur trygghetssynpunkt. Den längre amorteringstiden utgör också en förbättring. Men fördelarna skulle, som det redan sagts, även kunna inbakas i ett mera konventionellt lånesystem.

I princip godtar jag också högerreservationerna till förmån för avdrag vid inkomstbeskattningen för studiekostnader. Här skulle kanske den enklaste tekniska lösningen kunna nås genom att ifrågavarande avdragsrätt begränsas till icke åtnjutna ortsavdrag, d. v. s. ortsavdrag som vederbörande inkomsttagare gått miste om under sin studietid därför att han då saknat inkomst. Ur rättvisesynpunkt kan ingen invändning

riktas häremot -- det torde även herr Wärnberg kunna medge. Hans invändning att lösningen strider mot skattearets enhet och slutenhet tror jag inte att man behöver ta så högtidligt. Jag kommer alltså att rösta för högerreservationen i denna punkt.

Slutligen kommer jag, herr talman, att rösta för reservationerna till förmån för avdragsrätt för periodiskt understöd till studerande.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LARFORS (s):

Herr talman! Riksdagen har under de senaste åren haft att ta ställning till ett flertal nydanande reformer på skolans område, och så är fallet även i år då proposition om det studiesociala stödet till den studerande ungdomen förelagts riksdagen.

Jag har ingen anledning att här ta upp propositionens målsättning och ej heller utformningen av det studiesociala stödet till någon ingående granskning. Skälen till detta är av två slag. Det första och kanske mest väsentliga är att jag är helt införstådd med vad propositionen innehåller och vad som nu föreslås sedan utskottet behandlat ärendet. Det andra är att jag inte tror att kammarens ledamöter efter den ingående debatt som förts i dag har så stor möjlighet att bli berikade med ytterligare, nya synpunkter på detta ärende.

Jag vill dock för min personliga del framhålla, att jag känner stor tacksamhet och tillfredsställelse över det krafttag som framläggandet av proposition nr 138 om studiesocialt stöd till våra ungdomar innebär.

Trots denna min stora glädje över de föreslagna åtgärderna till förbättring av det studiesociala stödet har jag likväl funnit anledning att i anslutning till propositionen medverka vid tillkoms-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ten av en motion, som ingår i motionsparet första kammaren nr 749 och andra kammaren nr 911. Dessa motioner utmynnar i en anhållan om skyndsamt utredning samt förslag beträffande fria läroböcker och fri undervisningsmateriel i gymnasier och övriga skolformer på samma nivå. För att inte alltför mycket ta kammarens tid i anspråk ber jag att få hänvisa till den motivering för yrkandet, som återfinnes i motionerna. Jag vill dock tillägga att jag har mycket svårt att förstå varför en gräns när det gäller fria läroböcker och fri undervisningsmateriel skall dras mellan grundskolan och skolorna på gymnasienivå. Man kan för all del säga att grundskolan är obligatorisk medan gymnasiet och andra skolor på samma nivå inte är det. Men utvecklingen går synbarligen därhän att de flesta ungdomar kommer att fortsätta sin utbildning efter grundskolan, och då anser jag nog att man även i de högre skolformerna bör ha tillgång till fria läroböcker och fri undervisningsmateriel.

Det studiebidrag på 75 kronor per månad — d. v. s. grundbidraget — som gymnasiets elever nu skall få, kommer att högst väsentligt urholkas om eleverna själva skall betala sina böcker och sin undervisningsmateriel; i vissa fall torde omkring hälften av studiebidraget gå åt till att täcka kostnaderna för dessa saker.

Redan nu ger vissa kommuner fri undervisningsmateriel till i kommunen mantalsskrivna elever på gymnasienivån, men elever som bor på annan ort och går i gymnasiet på en ort där man har fri undervisningsmateriel får inte samma förmån. Det har i dagarna berättats för mig att en stad för att klara detta problem tillställt elevernas hemortskommun räkning på fria läroböcker och fri undervisningsmateriel.

Förhållandena inom vårt skolväsen är i detta avseende ännu inte välordnade, och därför behöver en ändring ske. Det allmänna tillhandahåller nu lokaler, lärare, institutionsmateriel och även

skolfrukostar. Därför finner jag det naturligt att eleverna också får hela undervisningen fri, d. v. s. att även läroböckerna och undervisningsmaterielen blir kostnadsfria för eleverna och deras föräldrar.

Mot utskottets skrivning i ärendet har jag för min del inte så stora erinringar att göra. Den måste väl betraktas såsom mycket vänlig — en positiv skrivning, som herr Adolffson uttryckte det — men jag förvänar mig över att utskottet efter sin vänliga bedömning av motionens syfte har kunnat komma fram till yrkandet att motionen skall avslås, även om man samtidigt säger, att frågan enligt utskottets mening »bör övervägas i annat sammanhang».

Ett övervägande i annat sammanhang, d. v. s. ett skjutande av saken på framtiden, innebär en försening av frågan. Ett bifall i dag till motionen skulle ha inneburit att en utredning beställdes och ingenting mera. Det dröjer i så fall minst ett par år innan någon ändring kan ske, som ger fria läroböcker och fri undervisningsmateriel till gymnasieeleverna och eleverna i andra skolformer på samma nivå. Ett bifall till utskottets avslagsyrkande innebär alltså med all sannolikhet ett avsevärt längre dröjsmål än så.

Med vad jag nu anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 749 och II: 911.

Herr GEIJER, LENNART, (s):

Herr talman! Det framlagda förslaget innebär i stort väsentliga förbättringar för de studerande. Vad som framför allt tillgodoses är trygghetssynpunkten. Det förefaller alldeles orimligt att, som det görs från vissa håll, å ena sidan klaga över de studerandes utbredda skuldsättning och å andra sidan säga, att ett system som särskilt beaktar de tungt skuldsattas situation är något överflödigt, därför att skuldsättningens vådor är ett marginellt problem.

Att de flesta klarar av sina amorter-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ringar utan stora svarigheter är en sak. En annan sak är att risken alltid finns att betalningsförmågan uteblir eller blir mycket ringa. Vare sig denna risk är stor eller liten, så finns den där, och den upplevs mycket olika av olika studerande. Det är sannolikt att de studerandes sociala bakgrund härvidlag spelar en roll. Det är denna risk som skall undanröjas, och det är detta som sker genom det återbetalningssystem, som tre partier i utskottet nu givit sitt stöd och som företrädare för det fjärde förordade i en motion till fjolårets riksdag.

När det sedan gäller utformningen av det studiesociala systemet i dess enskildheter, så är det klart att det förslag som nu skall beslutas inte utgör något slutmål. När systemet fått fungera någon tid kommer det säkert att visa sig att justeringar är behövliga. Det gäller också att se till att systemet inte bara fungerar administrativt smidigt utan också att studera de sociala konsekvenserna. Här finns de som i debatten velat göra gällande, att ett genomförande av det nya förslaget skulle ytterligare snedvrida den sociala rekryteringen till olika utbildningsvägar. Även om det inte verkar sannolikt att dessa olycksprofetior slår in — det motsatta resultatet kan i stället förväntas — bör förhållandena hållas under kontroll. Tendenser till social snedvridning av rekryteringen kan och får motverkas genom omläggning av systemet.

I fråga om de olika bidragsbeloppen kan det beslut som nu skall fattas inte betraktas som annat än ett steg på vägen mot ett ökat samhälleligt studiesocialt stöd. Till de förbättringsförslag, som bör stå närmast i tur, hör en uppräkning av de förhöjda studiebidragen på det gymnasiala området och en höjning av studiebidraget vid de postgymnasiala banorna. Det är inte en rimlig avvägning att en studerande vid övergång till postgymnasiala studier får ett lägre studiesocialt stöd än vad han åtnjuter under gymnasietiden. Denna si-

tuation kan nu inträffa för många av dem som under gymnasietiden inte kan bo i sina föräldrahem. Under gymnasietiden erhåller de per månad lägst 175 kronor och i flertalet fall högre belopp. Under den postgymnasiala tiden får de högst 175 kronor per månad och i många fall en reduktion av detta belopp på grund av egen eller makes inkomst. Dessa olägenheter undgår man, om studiebidraget höjes.

Som en randanmärkning till förslaget i övrigt vill jag framhålla följande.

I propositionen sägs, att den nya studiehjälpen för de gymnasiala skolformerna innefattar ett begränsat antal typer av förmåner, vilka skall utgå efter enkla och schablonmässiga regler. Denna riktiga tanke torde nu omfattas i vida kretsar. Det förefaller emellertid finnas en och annan lucka, som behöver täppas till, innan man uppnår det mål som här utstakats.

I det framlagda studiehjälpsreglementet heter det i § 9, att studiebidrag utgår med 75 kronor i månaden. I § 18 förklaras att förhöjt studiebidrag utgår med 175 kronor i månaden. Därtill kommer sedan vissa tilläggsbelopp, som också är preciserade i ett bestämt antal kronor.

I utskottets kommentar till det förhöjda studiebidraget framhålles på sid. 79, att »bidraget är lika för alla oberoende av ekonomiska förhållanden».

Man får intrycket att individens egna inkomster inte skall kunna reducera dessa grundbelopp. Om man emellertid läser § 28 finner man att det, som i de förut citerade paragraferna framställdes som belopp vilka individen under alla förhållanden skulle vara berättigad att erhålla, kan han i själva verket gå miste om. I § 28 förklaras nämligen, att om studerande som bedriver heltidsstudier »uppbär lärlingslön eller annan dylik ersättning må honom eljest tillkommande studiehjälp minskas med hänsyn härtill enligt grunder som Konungen fastställer».

Detta betyder att en individ kan ha

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

hur stora inkomster som helst utan reduktion av studiebidrag eller förhöjt studiebidrag, om bara inte inkomsterna erhållits i samband med utbildningen. Denna bestämmelse missgynnar alla studerande som helt eller delvis genomgår en praktisk utbildning och som erhåller någon ersättning för den arbetsprestation de utför. Framför allt kommer bestämmelsen att missgynna yrkesskoleelever.

Hur denna reduktion av det studiesociala stödet skall ske sägs inte i propositionen. Det skall bestämmas i administrativ väg. Kanske skall studie-stödet minskas med lika stort belopp som den s. k. lärlingslönen. Kanske skall det vara en viss kvot av inkomsten, som verkar reducerande på studiebidraget. Här finns verkligen inga enkla och schablonmässiga regler för riksdagen att antaga. I stället inbjuds den att öppna en lucka som skall fyllas med innehåll av administrativa myndigheter. För de grupper av studerande som utför ett produktivt arbete i samband med sin utbildning innebär det framlagda förslaget ingen säker förbättring. Vad förslaget får för konsekvenser visar sig först då regeringen i sinom tid utfärdar detaljbestämmelserna.

Det missgynnande av arbetsinkomster som erhållits i samband med utbildningen drabbar inte bara yrkesskoleelever och vissa andra grupper på gymnasiestadiet. Under ett övergångsår skall också blivande sjuksköterskor erhålla studiestöd enligt studiehjälpsreglementets regler. Deras ersättning under utbildningstiden varierar något men torde sällan överstiga 350 kronor i månaden. I flertalet fall är den lägre. Skall detta reducera deras studiestöd under det närmaste övergångsåret och i så fall med hur mycket? Blivande sjuksköterskor kan inte gärna tänkas ha några extrainkomster. Deras utbildning tar individens krafter i anspråk mer än på de flesta andra studiebanor. En elev på en annan studiebana kan kanske vid sidan av sina studier hinna

med ett arbete som ger en mycket högre inkomst än vad sjuksköterskeeleven erhåller. Den eleven får behålla sitt studiebidrag ograverat. För sjuksköterskeeleven blir bidraget reducerat.

I sitt remissyttrande över studiehjälpsutredningens förslag tog TCO upp denna fråga. Helst hade organisationen sett att ingen behovsprövning alls förekom. Om emellertid behovsprövning förekommer, bör ett fribelopp skapas av samma slag och av samma höjd som på det postgymnasiala området.

Helst borde således 28 § styrkas ur studiehjälpsreglementet. Då skulle arbetsinkomster i samband med utbildning bli jämställda med andra arbetsinkomster. Om nu inte detta anses lämpligt, bör åtminstone i denna riksdagsdebatt utsägas det önskvärda i att samma fribelopp som på det postgymnasiala området fastställs. En högskolestuderande får uppbära bortåt 4 000 kronor per år i stipendier eller amanuensarvoden utan reduktion av sina studiesociala förmåner. Det är därför obegripligt varför en yrkesskoleelev, eller nu under övergångsåret en sjuksköterskelev, skulle ställas i ett sämre läge. Det talas mycket om jämställandet av praktiska och teoretiska utbildningsvägar. Också i anslutning till det nu föreliggande förslaget har sådana ord fällt. Därför vill jag uttrycka den förhoppningen att 28 § får en sådan tillämpning som här förordats.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Det är min avsikt att närmare beröra bakgrunden till reservationerna litt. C, Q och R, som jag redan nu vill yrka bifall till.

Även med risk att upprepa vad en del av kammarens ledamöter tidigare har sagt vill jag, innan jag går in på de frågor som jag närmare ämnar tala om, göra några allmänna reflexioner med anledning av proposition nr 138 angående studiesocialt stöd till studerande ungdom. Samtidigt vill jag uttala mitt

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

varma stöd av de principer som ligger bakom den framlagda propositionen, nämligen att bereda studieintresserad ungdom möjligheter att fortsätta sina studier oberoende av ekonomiska förhållanden eller geografisk bosättning.

De flesta av oss har väl i olika sammanhang kommit i kontakt med människor, vilkas högsta önskan en gång varit att fortbilda sig men som av olika skäl inte fått detta. Det har främst varit ekonomiska skäl men även oförstående föräldrar eller sådan bosättning att möjligheten till studier varit liten och intresset för sådana ringa. Vi vet också vad detta har betytt för dessa människor under hela deras liv.

Sådana hinder bör i och med genomförandet av propositionens grundidéer vara undanröjda. Det har varit en stor tillfredsställelse för mig att få arbeta med i det särskilda utskott som haft att förbereda detta ärende. Emellertid är detta en stor fråga, stor i fråga om samhällets ekonomiska engagemang och stor för de ungdomar som efter dess olika bestämmelser har att för en stor del av sitt liv bygga upp sin framtid och sina ekonomiska förhållanden.

Ur dessa synpunkter, herr talman, vill jag beklaga att propositionen blivit framlagd så sent att ärendet måst behandlas i brådskans tecken. Det har inte varit möjligt att i sådana frågor, där olika uppfattningar gjort sig gällande och där tveksamhet rått och bort råda, utreda och lägga fram så pass i detalj utformade förslag att dessa kunnat ställas fram såsom klara alternativ till propositionens paragrafer.

Att tidsnöd även tidigare fått göra sig gällande kan vi utläsa av den olika uppläggning, som givits studiehjälpsreglementet och studiemedelsförordningen. Jag vill peka på sådana detaljer som att studielån vid studiehjälpen lagts upp som konventionella avbetalningslån under det att studiemedelslånen skall återbetalas enligt propositionens nya och ännu oprövade avgifts-

system. Detta måste medföra att en och samma person kan ha att betala sina studier efter olika system, som knappast går att sammanjämka och i varje fall knappast i nuvarande form kan göras om till ett enda lån. Vidare föreligger i fråga om spärr på grund av inkomst och förmögenhet i studiehjälpsreglementet direkt angivna fixa belopp, under det att de i fråga om studiemedel är sammankopplade med basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Detta kan också vålla praktiska svarigheter och är ur alla synpunkter skönhetsfläckar som tyder på att tiden mätts för knapp för ordentlig sammanskrivning. I utskottet har det självklart inte varit möjligt att sammanjämka de båda principerna.

Innan jag går in på de reservationer, vilkas talan jag tidigare har förutskickat mig skola tala för, vill jag, såsom tidigare har skett här i kammaren, ytterligare beröra ett par principiella frågor. Enligt förslaget skall i enlighet med propositionen 16 § i studiemedelsförordningen få följande lydelse: »Studerande, som till följd av vad i 11 och 12 §§ sägs ej är berättigad till studiemedel, må likväl erhålla sådana medel, om synnerliga skäl äro därtill. Likaså må, om synnerliga skäl äro därtill, studiemedel utgå med högre belopp än som följer av 9—12 och 14 §§.»

Det har under beredningen diskuterats att ändra »synnerliga skäl» till det inte fullt så starka uttrycket »särskilda skäl». Emellertid har det senare bedömts såsom för allmänt hållet och svagt. Det må emellertid uttryckas en förhoppning att uttrycket »synnerliga skäl» bedöms så liberalt som möjligt. Vi har grupper av studerande som arbetar även sommartid med fältövningar o. d., och vi har studerande som är tvingade att skaffa sig dyrbar undervisningsmateriel. För sådana kategorier kan säkerligen inte de normala studiemedlen räcka till. Det bör därför vara möjligt för dem att utfå högre belopp. Vidare vill jag trycka på att särlingarna,

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

som av olika skäl inte har kunnat följa med i den normala studietakten och därmed kan riskera att inte få studiemedel, måtte bedömas med all önskvärd hänsyn. Det blir för dem ganska dyrbart att studera vid sidan av det studiesociala stödet, och det är därför dubbelvt viktigt att hänsyn tas till de förhållanden av personlig natur, varom talas i 6 § studiemedelsförordningen.

Herr talman! Jag vill övergå till reservationerna. I reservation C har reservanterna yrkat på förslag till nästa års riksdag om sådan ändring av studiehjälpsreglementet att inackorderade elever erhåller bidrag till resor mellan hemorten och skolan. Motivet för detta yrkande redovisas i motionerna I: 812 och II: 1004 och är helt enkelt att hjälpa eleverna att i största möjliga utsträckning uppehålla kontakterna med hemmet under skoltiden. Det rör sig ju här om ungdom i tonåren, och just i de åren bör det vara av särskild vikt att en nära kontakt hålles med hemmet. Därest bidrag skulle utgå borde man också kunna undvika den olustiga liftningen, som man nu på många håll kan se på vägarna och som det bör vara en samhällssak att få bort eller åtminstone minska ned såsom obehövlig av ekonomiska skäl.

Reservationerna Q och R avser båda det studiesociala stödets avgränsning. Reservation Q stöder flerpartimotionerna I: 801 och II: 984 och begär utredning och förslag i syfte att elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier och liknande läroanstalter skall erhålla rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen. Det må såsom stöd för reservationen räcka med ett citat ur skolöverstyrelsens yttrande, för övrigt intaget i motion II: 984. Jag citerar:

»Överstyrelsen vill också fästa uppmärksamheten på att det finns ett antal utbildningsanstalter, som ger ungdomsledarutbildning och teologisk utbildning av i princip samma karaktär som universitetens prästutbildning. Andra in-

stitutioner ger en ungdomsledarutbildning på ungefärligen samma nivå som fackutbildningen vid Sköndalsinstitutet. Som exempel på sådana institutioner kan nämnas KFUM:s ledarinstitut med tvåårig utbildning, Svenska missionsförbundets teologiska seminarium med upp till fyraårig utbildning, Evangeliska fosterlandsstiftelsens teologiska institut och RKU:s ungdomsledarinstitut i Sigtuna. — — — Enligt överstyrelsens mening bör det av utredningen föreslagna studiemedelsystemet även kunna omfatta studerande vid institutioner av ovannämnda karaktär, efter vederbörlig prövning och under samma villkor, som de av utredningen på s. 134 uppräknade studerandegrupperna.»

Reservation R stöder flerpartimotionerna I: 799 och II: 982 och vill att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giver till känna att elever vid diakonissanstalter skall äga rätt till studiemedel under hela sin studietid. När det gäller diakonissanstalterna gäller ju redan och skall för framtiden gälla, att utbildningen av sjuksköterskor står under medicinalstyrelsens tillsyn och får studiesociala förmåner. Det måste då enligt min mening te sig rätt egendomligt att skilja på olika delar av undervisningen, helst som behovet av människor med den utbildning som ges vid dessa anstalter är obegränsat stort i ett samhälle, där åldringsvården har så stora uppgifter som i vårt och där åldringarna för varje år ökar i antal men vårdmöjligheterna redan nu är otillräckliga. Rent allmänt tillkommer här att utbildningsmöjligheterna på de flesta områden är otillräckliga. Det borde därför vara en självklar sak att stödja alla former av erkänt god undervisning. Med dessa ord, herr talman, vill jag yrka bifall även till reservation R.

Slutligen må det tillåtas mig att uttala en förhoppning att de beslut som riksdagen i dag står i begrepp att fatta skall lända de studieintresserade till god hjälp att nå sina mål och även tjäna landet till gagn. Det har i vissa frågor

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

rests kritik från de studerande. Visst finns det oprövade lösningar i det framlagda förslaget, och nog är det synnerligen tillkrånglat på många områden, men jag tror dock, herr talman, att mycket av kritiken har berott på svårigheten att tolka bestämmelserna och se sammanhanget i hela systemet. Vi får nog därjämte vara beredda på att det inte är den slutgiltiga lösningen vi nu går att antaga. Tvärtom är det sannolikt att vi under de år som kommer både får ompröva och ändra mycket i förslaget. Propositionen medför dock en avsevärd utökning av samhällets stöd och bör vara en god grund att bygga vidare på.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! Behandlingen av detta ärende har gått utomordentligt snabbt, åtminstone i utskottet. Den har därför också blivit ganska ofullständig. Detta gör att man inte behöver känna ett alltför dåligt samvete för att göra en lång debatt åtminstone några minuter längre.

Den summariska behandlingen framgår inte minst av att varken utredningen, propositionen eller utskottsmajoriteten har givit sig tid att analysera problemet om hur man skall betrakta studierna. Skall studierna vara en investering? Skall de vara ett arbete som fordrar lön och där staten är arbetsgivare? Skall de till äventyrs vara någon form av konsumtion? Mycket talar för att utskottet valt den motiveringen att de närmast skall betraktas som ett arbete som mer eller mindre omedelbart skall ersättas i pengar, utgivna av skattebetalarna. Som tidigare utvecklats av högerpartiets representanter i kammaren har vi i stället för att anse studierna vara ett arbete som fordrar lön betraktat dem som en investering. Den tanken är ett fullföljande av en serie motioner och framställningar som högerpartiet gjort under det senaste decenniet.

Jag vill göra detta tillägg eftersom statsrådet Palme före middagspausen

gjorde gällande att högerpartiet har kastat från den ena ståndpunkten till den andra. Det var uppenbarligen en medvetet felaktig historieskrivning, eftersom vi från vårt håll ständigt hållit fast vid att investeringsprincipen skall ligga till grund för hur man finansierar studierna. Detta stämmer också helt överens med verkligheten. Kunskap och utbildning — har det ju sagts från en del andra talare här — kan jämföras med en investering i en maskin eller byggnad eller något annat som så småningom ger en god avkastning. Men konsekvensen av detta blir att studierna skall finansieras av den studerande själv och huvudsakligen lånevägen.

Man kommer då in på det resonemang som förts tidigare här i kammaren nämligen om de skattemässiga effekterna av att man betraktar studierna som en investering. Effekten blir närmast att man måste etablera ett system med avdragsrätt för studiekostnader. Det har gjorts gällande från en del håll att själva avdragsrätten skulle bli orättvis, därför att den särskilt skulle gynna de högre inkomsttagarna. Detta resonemang är välkänt och förs mycket ofta från regeringsbanken och från socialdemokraternas sida, vilka ju strängt taget aldrig har accepterat tanken på skatteavdrag. Det system som vi har föreslagit innebär emellertid att vi schablonmässigt kvantifierat avdragsbeloppen och även reglerat den tid under vilken avdragsrätten skulle få åtnjutas. På det sättet undviker vi att just höglönegrupperna eller de högst betalda grupperna särskilt skulle gynnas genom avdragsrätten. Jag har velat nämna detta, eftersom man tidigare här riktat anmärkningar mot själva principen om avdragsrätt i detta avseende.

Det finns naturligtvis många skäl och orsaker som bestämmer ett studiefinansieringssystem. Vi fick höra av statsrådet Palme, som var utredningsordförande i skattesociala utredningen, att han i stor utsträckning väglets av rekryteringssynpunkter och de förändringar

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

som skett på det området under senaste decenniet. För vår del är det inte i första hand rekryteringssynpunkter som bestämt vårt studiefinansieringssystem, utan det är två trygghetskrav som återkommit från våra tidigare gjorda framställningar. Det första kravet är trygghet när det gäller själva tilldelningen av studiemedel eller studielån. Här bör anmärkas att utskottet knappast beaktat de studerandes verkliga behov av studiemedel. Av någon inte närmare utvecklad orsak har regeringen och därmed utskottsmajoriteten inklusive folkpartiet och centern närmast utgått från vad en pensionär behöver när man bestämt det lånebelopp som de studerande skulle få upptaga. Beloppen har knutits till lagen om allmän försäkring — till 70 procent av basbeloppet. Man kan fråga sig om denna anknytning verkligen är riktig. Ungdomarna — det är ändå fråga om ungdomar, även om de är över 21 år — har ju helt andra behov, helt andra levnadsvanor än de som är pensionerade, som redan lämnat yrkesarbetet. För vår del har vi därför ansett att det funnits skäl att öka studiemedeltilldelningen med 1 500 kronor, och därmed har vi också ökat tryggheten för de studerande när det gäller tilldelningen av studielånen. Jag tror också att det belopp för studielån som vi har räknat med, 6 500 kronor, bättre stämmer överens med de studerandes faktiska omkostnader.

Den andra trygghetstanken är själva återbetalningsvillkoren. Det är på denna punkt som vi starkast skiljer oss i principiellt avseende från regeringen, folkpartiet och centern. Det försäkringssystem som har etablerats av majoriteten — jag vill erinra om att det finns skäl för att kalla det ett försäkringssystem, eftersom statsrådet Palme åtminstone i ett tidigare sammanhang har använt uttrycket »omvänd ATP» — ställer man sig onekligen ganska frågande inför. Man kan fråga sig: Vad försäkras man för? Var finns risken?

På de frågorna finns intet svar, eller ens något principiellt resonemang vare sig i propositionen eller i utskottsutlåtandet.

När man talar om återbetalningen kommer man omedelbart in på det system för indexreglering som tidigare diskuterats här och som utskottsmajoriteten accepterat. Det är viktigt att slå fast att man inte indexreglerat själva studiemedlen utan endast avgifterna — återbetalningen av lånen. Man har också introducerat ett helt nytt institut utan principiell debatt här i riksdagen. Det har tidigare sagts att flertalet av remissinstanserna blankt avstyrkt denna indexreglering, och redan det vore tillräckligt starkt skäl att avvisa indexregleringen, åtminstone i avvaktan på en mera ingående diskussion om huruvida man skall införa indexreglerade system inte bara på detta utan även på andra områden. För en tid sedan framlade värdesäkringskommittén ett betänkande om indexlån. Hade det då inte varit lämpligare att de förslag som framförts där åtminstone blivit diskuterade här i kammaren från allmän principiell utgångspunkt i samband med våra diskussioner om den ekonomiska politiken? Tillfälle härtil finns ju när vi diskuterar statsverkspropositionen, och man skulle kunna tänka sig att frågan togs upp också i den ekonomiska debatten.

För en tid sedan nämnde finansministern att det ekonomiska planeringsrådet diskuterat problem som sammanhänge med värdesäkringsproblemen. Han räknade därvid med att något av vad som diskuterats där förr eller senare skulle presenteras för riksdagen i ett större ekonomiskt sammanhang. Jag frågar mig då om det är meningen att vid ett senare tillfälle här i kammaren skall tas upp hela den principiella diskussionen om man skall införa värdebeständiga lån på flera områden än det område det här gäller. Det finns förslag härom från andra partier — om jag inte missminner mig har folkpartiet

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

under några år framfört tanken att man skulle indexreglera bostadslånen.

Slutligen vill jag ta upp en sak som gäller själva studiebidragets motive-ring. Det har talats en del om huruvida det i det av regeringen framlagda systemet verkligen är fråga om studielön eller inte. Såvitt jag förstår har statsrådet Palme, ecklesiastikminister Edenman och utskottet accepterat att det finns ett samband mellan studiebidragen och de allmänna inkomstförhållandena. Frågan är nu om man vill ta konsekvenserna av detta. Först och främst slår man alltså fast att det föreligger ett sådant samband, att inkomstutvecklingen kan göras till föremål för förändringar, och att detta förslag endast kan utgöra en etapp på vägen.

För att belysa tankegången bakom regeringens och utskottets resonemang skall jag citera tre ställen i det särskilda utskottets yttrande som refererar till propositionen. Det börjar med att ecklesiastikministern säger att han »be-traktar den förestående reformen som en betydelsefull etapp men inte som slutmålet för lagstiftningsarbetet på det studiesociala området». Vidare säger han: »I ett framtida samhälle där allt flera människor under olika skeden av sitt liv kommer att befinna sig under utbildning skulle studielönen kunna bli ett smidigt instrument för en med arbetsmarknadspolitiken nära samordnad utbildningspolitik.» Slutligen slår utskottsmajoriteten fast att det vore till-talande om man kunde lösa problemen helt enkelt genom att införa en studielön, men att det förutsätter en annan inkomststruktur. Utskottet anser också att man inte nu bör överväga tanken på en sådan stödåtgärd.

Dessa citat ger mig anledning att ställa två frågor. Hittills har ju inkomstutvecklingen i stort sett endast påverkats av statsmakerna skattevägen. Man har också från finansministerns sida senast i kompletteringspropositionen sagt att statsmakerna inte skall lägga sig i lönebildningen och inkomsterna.

Det är en sak som arbetsmarknadens parter skall klara. Men om finansministern säger detta, varför för då ecklesiastikministern ett resonemang som närmast pekar på att studielönen, det framtida målet, skall kunna påverka inkomstbildningen? Är det inte här, på längre sikt, även om man förnekar det, fråga om ett direkt statsingripande i lönebildningen, vars konsekvenser vi i dag inte kan se, men som på längre sikt säkerligen kommer att visa sig för de studerande?

Jag refererade också till att ecklesiastikministern hade antytt att detta bara är en etapp på vägen. Detta etapptänkande kanske anknyter till studiebidragets storlek. Här har ju onekligen inträffat en sorglig situation, där socialdemokraternas bud är 1 750 kronor, folkpartiets 2 000 kronor, centerpartiets 2 500 kronor och SACO:s 3 250 kronor. Man frågar sig nu vad som kommer att hända nästa år eller året därpå. Blir det som man skrev i tidskriften Tiden för en tid sedan, då studiestödet och jämlikheten diskuterades, nämligen att man under alla förhållanden har bäddat för årligen återkommande strider om stipendiedelens storlek, eller blir det på det sättet att man redan nästa år kan tänka sig att socialdemokraterna accepterar folkpartiets bud om 2 000 kronor och folkpartiet accepterar centerpartiets bud om 2 500 kronor och centerpartiet accepterar SACO:s bud som det föreligger i år om 3 250 kronor?

Jag har velat nämna detta, därför att jag är rädd för att man med detta system har introducerat ett tvisteämne som ständigt kommer att bli föremål för politisk auktion och politiska strider i riksdagen — och kanske också ute på valfältet.

Med detta tror jag mig ha angivit ytterligare några synpunkter på att vårt studiemedelssystem, som mera strikt håller sig till att studier är en fråga om investering, skulle kunna leda till både fredligare politiska förhållanden och effektivare ekonomi för den stude-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

rande än det system torde medföra som regeringen tillsammans med folkpartiet och centerpartiet nu kommer att genomdriva.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag misstänker att den som läser dagens protokoll från kammardebatten och som inte har läst propositionen och utskottsutlåtandet får en ganska förvirrad uppfattning om vad som egentligen har hänt. Vi torde nog vara överens om att man på den stora saken som sådan inte har använt många ord, men att en del detaljer ventilerats ganska ingående.

Har man tillhört den nuvarande studiehjälpsnämnden ett antal år, måste man känna verklig tillfredsställelse över att vi nu får ett förslag som vi ändå innerst inne måste erkänna vara en verklig hjälp för våra studerande. Eftersom bara ökningen från föregående år rör sig om cirka 200 miljoner kronor, kan man kanske förstå vad detta i verkligheten innebär. Utskottet har höjt beloppet med 7 miljoner kronor.

Här har man tidigare talat om den överenskommelse som träffats i utskottet, och på tal härom vill jag för min del säga att jag är glad över den samarbetsvilja som fanns i utskottet. Såvitt jag kan förstå försökte de flesta göra det bästa möjliga på den korta tid som stod oss till buds.

Herr talman! Det är denna principiella inställning som jag vill framhålla. Det förtjänar kanske också att nämnas att såvitt jag vet inget annat demokratiskt land har hunnit så långt på studiehjälps område som vi efter detta beslut. Detta är inget skryt i övermod. Vi konstaterar detta, och vi är väl ödmjukt tacksamma över att vi kommit i den situationen att vi kan genomföra detta förslag.

Vad gäller det egentliga innehållet i propositionen och utskottsutlåtandet vill jag för dem, som kanske inte haft tillfälle att läsa propositionen och utlåt-

tandet, bara erinra om att det här gäller tre olika ting.

För det första är det fråga om ett nytt studiehjälpsreglemente för gymnasiala och motsvarande studier.

För det andra gäller det en förordning om förlängt barnbidrag för barn över 16 år som av någon anledning, sjukdom eller dylikt, går kvar i vår grundskola eller motsvarande skola.

För det tredje föreslås en studiemedelsförordning för postgymnasiala studier.

Dessa tre olika ting kompletterar varandra, och det har ju varit statsrådets avsikt att så skulle vara fallet.

När vi i utskottet har haft att ta ställning till detta problem är det ju alldeles uppenbart att det med hänsyn till remissvaren och de många motionerna — ett tjugutal dubbelmotioner — har kommit fram olika synpunkter på en rad detaljer. Jag har lyssnat på samtliga talare här i dag, och jag vill bara med utgångspunkt från utskottsöverläggningarna kommentera några av de uttalanden som har gjorts här.

Fröken Ljungberg började sitt anförande med att erinra om att studiehjälp enligt detta förslag kommer att utbetalas även till de barn som ibland uteblir från skolan. Härom hade vi en ganska lång överläggning i utskottet. Med hänsyn till att ett berövande av studiebidraget drabbar inte det barn som burit sig illa åt utan föräldrarna, ville vi inte ansluta oss till tankegången att man skulle dra in studiehjälpen under tid då barnet uteblir från skolan. Detta ställningstagande hindrar inte att vi är fullt medvetna om att rektorer och andra behöver tillgång till korrekationsmedel.

En annan detalj, som vi också hade långa överläggningar om, gällde huruvida man skulle vid behovsprövning utgå från de naturliga föräldrarnas ekonomiska läge eller från de inkomster som fosterföräldrarna förfogade över. Detta spörsmål har i den nuvarande studiehjälpsnämnden visat sig vara

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

ganska besvärligt. Vi har i nämnden ibland fått uppgift om att de naturliga föräldrarna är obefintliga. Dessutom har det hänt att de s. k. naturliga föräldrarna — framför allt fadern — visserligen har betalat avtalsenligt underhåll men ingenting därutöver. Som alla vet släpar dessa underhållsbidragets verkliga värde efter i tiden, så att bidragen ofta är ganska blygsamma i förhållande till de verkliga kostnaderna, vilket visat sig medföra besvärliga problem. Betalar emellertid de naturliga föräldrarna bidrag till fosterföräldrarna, tas denna intäkt med vid bedömningen av fosterföräldrarnas ekonomiska läge.

Vi har vidare haft ganska långa föredragningar och överläggningar om avdrag för studier. Herr Wärnberg har varit inne på detta ämne, varför jag inte skall trötta kamraren med att beröra dessa spörsmål. Jag vill här endast instämma i vad herr Wärnberg har framhållit.

Fröken Ljungberg nämnde något om tentamens- och examenspremier. Vi har inte velat ansluta oss till denna tankegång och det av flera skäl, bl. a. därför att ersättningen i så fall skulle komma i efterhand.

Fröken Ljungberg påpekade också att man bör läsa rätt. Det skedde i en replik till herr Thorsten Larsson, som i ett citat skulle ha hoppat över det lilla ordet »nu». Fröken Ljungbergs påpekande var kanske riktigt, men å andra sidan får jag nog säga till fröken Ljungberg att vi inte hade kursiverat ordet »nu». Att detta ord kom med i texten berodde på att vi behandlade detta problem nu. Huruvida riksdagen kommer till ett annat ställningstagande om 10, 15 eller 20 år vet vi ingenting om, och vi bör kanske inte ens lägga oss i detta problem. Den dagen den sorgen — kanske finns många av oss inte kvar i kamraren då. Jag har på detta sätt bara velat förklara det av fröken Ljungberg berörda skrivsättet.

Herr Wallmark var inne på innehåll-

let i remissyttrandena, framför allt dem som gällde återbetalningsmetoden efter de postgymnasiala studierna. De som har läst propositionen nog vet att många — för att inte säga de flesta — av remissinstanserna som har haft en i förhållande till propositionen avvikande mening och har framhållit att detta förslag avser någonting nytt och oprövat. Det har varit huvudtesen i deras resonemang. Med anledning härav vill jag för min del erinra om hur många gånger vi i detta hus får ta itu med problem som är nya och oprövade. Varje år har vi att ta ställning till en rad sådana frågor. Om man nu hyser förmodanden om att detta blir någonting alldeles säreget, kan vi kanske framhålla att vi i skrivningen har framhållit att man genom broschyrer och olika meddelanden bör kunna ge samtliga som vill erhålla närmare upplysningar ingående kännedom om vad förslaget innebär.

Herr Stefanson framhöll med rätta att i de stora frågorna var socialdemokraterna, folkpartiet och centerpartiet överens. Jag för min del är glad över den överenskommelse som kunde träffas på dessa punkter, ty jag tror att hela syftet med denna ökade hjälp tjänar på att man när det gäller de väsentliga punkterna kan påpeka att det bakom dessa punkter stått en praktiskt taget enhällig riksdag.

Herr Stefanson framförde också vissa detaljanmärkningar, och de finns med i reservationen. För dem som inte närmare har läst utskottsutlåtandet kan det tyckas egendomligt att det trots denna överenskommelse finns ett 25-tal reservationer. Vid en närmare titt på dessa skall man emellertid finna att de inte är av den största storleksordningen. Dess bättre kunde vi komma överens om de stora problemen.

Fru Hamrin-Thorell nämnde att det krävs ytterligare insatser för att kunna få detta system att verka på ett bra sätt. Hon nämnde således att det bör finnas bostäder, lärare och lokaler. Dessa saker är vi kanske alldeles överens om.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Att det bör finnas bostäder vill jag för min del tolka som en i högsta grad kommunal angelägenhet. De städer och andra orter som har förmånen att ha framför allt högre utbildningsanstalter bör också känna ett ansvar på den punkten, så att de i tid skaffar bostäder till de ungdomar som skall studera där.

Beträffande lärarfrågan vet vi alla hur bekymmersam situationen är, men vi vet också att inte minst årets riksdag genom sina beslut har försökt att förbättra läget på det området.

Skollokaler utgör också ett problem, men vi försöker på allt sätt att förse vara undervisningsanstalter med goda sadana. Att inte allt kan ske på ett eller ett par år är vi väl ändå överens om.

Herr Adolfsson tog upp frågan om studielön, ett problem som också flera andra talare varit inne på. Utskottet har även ganska klart framfört sin mening på den punkten. I en demokrati med fri lönesättning har vi mycket svårt att förstå hur man skall kunna fullfölja ett eventuellt studielönesystem. Att införa studielön, om det finns gott om pengar, torde inte vara någon större svårighet. Hur det sedan skall bli med lönesättningen är det som alltid varit problemet, när vi har diskuterat detta.

Herr Adolfsson talade också om de stora begåvningsreserver som finns, vilket är alldeles riktigt. Han framhöll att om man studerar de olika socialgrupernas insats visar det sig att den minsta socialgruppen har det största antalet elever som vill få en högre utbildning, och så har det väl varit länge. Vi har dock kanske märkt att det under de senaste åren har skett en avsevärd omsvängning. För min del skulle jag tro att det i mycket hög grad beror på att vi har fått yrkesvalslärare på olika områden. Man brukar dra det gamla välkända exemplet om den fattiga prästänkan som på ett eller annat sätt ordnar så att hennes barn kan få studera vidare, under det att det inom andra yrken och stånd ibland har varit inte ett ekonomiskt problem utan ett ideologiskt att få

föräldrarna att gå med på att låta sina barn fortsätta studierna. Jag tror den vallen haller på att brytas, vilket också märks av antalet anmälningar till de teoretiska ämnena. Från grundskolan får vi rapporter om att en mycket hög procent av eleverna väljer studielinjer som för fram till teoretiska studier. Det kan tänkas att detta kommer att bli ett bekymmer för oss så småningom, såvida vi inte kommer i det ekonomiska läget att vi t. ex. anser att studentexamen bör vara en allmän bildningsgrund för alla. Jag misstänker att det dröjer några år innan så blir fallet. Skulle det ske vore det inget ont.

Herr Jacobsson höll ett intressant anförande. Han nämnde att han på vissa punkter inte kunde följa sina partivänner, medan han kunde göra det på andra. Sådant händer kanske inom alla partier, och det är därför inte så mycket att säga om det. När han emellertid talade om naturastipendier, som kanske har varit en av kärnpunkterna i den kritik som riktats mot propositionen, får vi nog erinra om att det föreliggande förslaget innebär en förbättring för alla ungdomar. Jag har haft möjlighet och tillfälle att följa med just på detta område och vet hur detta stipendium har verkat. Jag måste därför säga att det var mycket glädjande att vi nu får ett förslag som kan hjälpa de allra flesta, för att inte säga alla.

Någon talade tidigare om en liten detalj i detta sammanhang, nämligen frågan om de fria läroböckerna. Som alla vet är det kommunerna som nu beslutar huruvida eleverna i gymnasier och liknande skolor skall få fria läroböcker. Inom utskottet har vi inte haft tillfälle att nu ta ställning till det problemet. Det är ju i högsta grad en kommunal fråga.

Vi har ju i utskottet gjort vissa ändringar i departementschefens förslag. Jag vill bara erinra om några av dessa ändringar.

Vad gäller resettillägget har vi förbättrat det så till vida att avståndet fälgelvägen räknat har vi satt till sex ki-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

lometer i stället för enligt departementschefens förslag sju kilometer, och gränsen för den verkliga färdvägen har vi satt till tio kilometer, under det att propositionen hade tolv kilometer. Härutöver har vi i vår skrivning framhållit att när det är en mycket stor skillnad emellan fågelvägen och färdvägen, skall i bestämmelserna införas en sådan passus att man kan få bidrag inte bara en klass högre utan flera klasser högre, om detta är motiverat.

Här har tidigare nämnts att vi har gjort en förändring vad gäller förmögenhetsgränsen från 20 000 till 30 000 kronor. Vi har även på andra punkter gjort vissa ändringar, men jag vill framhålla att det inte är några större ändringar. Vad gäller basbeloppet har det ändrats från fyra till sex gånger, men jag vill ytterligare framhålla att utskottet har följt huvudtanken i departementschefens förslag, och vi tror också att det är den riktiga linjen. Jag är för min del glad över att vi har kommit i den ekonomiska situationen att departementschefen har kunnat lägga fram detta förslag som kostar stora pengar. Jag går ut ifrån att regeringen och andra som haft med detta att göra har resonerat som så att våra ungdomars framtid har så stor betydelse att det är värt för samhället att offra dessa pengar, om man nu skall tala om offer i ett sådant sammanhang, vilket jag inte gärna vill göra, ty jag anser att det är en plikt mot våra ungdomar att de får bästa möjliga utbildning och detta under så drägliga ekonomiska villkor som möjligt.

Herr talman! Jag skall inte trötta längre. Jag har endast velat framhålla dessa saker, och än en gång vill jag säga att jag är glad över den vilja till samarbete som har funnits i särskilda utskottet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till samtliga punkter i särskilda utskottets utlåtande.

Herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag hade hoppats att kunna deltaga i debatten här i kammaren tidigare i dag, men med hänsyn till att den sammanföll med debatten i andra kammaren har jag tyvärr varit förhindrad. Jag vill ändå nu när talarlistan är genomgången göra en enda liten kommentar och det närmast med anledning av herr Holmbergs inlägg här för en stund sedan. Han tog upp frågan om studielönen och ansåg sig vara något förvirrad när han citerade dels departementschefen, dels utskottet och också utredningen. Jag kan inte förstå det, utan jag tycker att det är en ganska klar framställning här om dessa ting.

Han började med att säga att departementschefen, alltså jag, betraktade den förestående reformen som en betydelsefull etapp men inte som slutmålet för lagstiftningsarbetet på det studiesociala området, och det gör jag verkligen. Jag betraktar det inte som slutmålet på det studiesociala området, men just i detta sammanhang var det inte tal om studielönen utan om gränsdragningen mellan gymnasiala skolorformer och studentstödet för postgymnasiala utbildningslinjer.

Vad sedan gäller studielönen — jag utgår från att den kommer att figurera då och då i den politiska debatten — är vi kanske överens om att vi med lön naturligtvis, som det står i propositionen, menar närmast en generell stipendiering och inte en ersättning för arbete. Vi tänker oss med studielön knappast förknippat organiserade studenter som deltagar i lönerörelser och placeras i lönegrader. Denna form av studielön, som jag en gång i min ungdom var med om att diskutera, är väl nu avförd från dagordningen. I propositionen finns det inte något avståndstagande i princip från denna studielön, alltså generell stipendiering. Det vill jag understryka.

Det finns heller intet i det system som kammaren om en stund kommer att antaga vilket i och för sig hindrar

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

en utbyggnad mot en mer generell stipendiering. Däremot har jag och utskottet enats om att anse att studielönen i dagens samhälle inte är en realitet, i varje fall inte en politisk realitet. Det står bl. a. i propositionen att studielönens förverkligande måste bli beroende bl. a. av de statsfinansiella förutsättningarna och inkomstutvecklingen i samhället. Ja, med inkomstutvecklingen i samhället har vi inte menat något annat än att så länge vi har en marknadshushållning på lönesättningens område och så länge akademikerna i den prissituation som råder på den akademiska arbetsmarknaden kommer att kunna ta ut ganska hyggliga löner, så är det orimligt att i samband med detta tillstånd också diskutera den generella stipendieringen. Det är helt enkelt vad som ligger bakom hela detta resonemang om studielönen. Märkvärdigare är det inte, men jag är övertygad om att frågan kommer igen många gånger.

Jag vill bara till sist, herr talman, säga att under den långa debatten om detta förslag är det egentligen den första reaktionen ifrån studenthåll och akademikerhåll som överraskade mig och nästan chockerade mig. Jag har inte kunnat inse — och då talar jag av ganska lång erfarenhet från slutet av 1940-talet och den dåvarande student-sociala utredningen — annat än att det förslag som nu föreligger och som den s. k. Palmeska utredningen lagt fram är ett mycket djärvt förslag till en storlagen reform på sitt område. Jag hade för några veckor sedan i London tillfälle att redogöra för det nu föreliggande förslaget, och jag måste säga att det inte är något tvivel om att vi i Sverige kommer att inta den absoluta tätplatsen bland Europas demokratier när det gäller studiestödet efter det beslut som kommer att fattas i dag.

På ett område som det studiesociala finns det givetvis alltid rum för divergerande synpunkter och önskemål om ytterligare förbättringar. Några av des-

sa önskemål har blivit tillgodosedda i utskottets utlåtande — vi hörde nyss utskottsordföranden räkna upp dem. Jag tror att vi därmed nått gränsen för vad vi för närvarande kan kosta på oss, och utskottet har — enligt min mening på goda grunder — avböjt i och för sig förställiga önskemål om något högre studiebidrag för vissa kategorier än vad regeringen föreslagit och om indexreglering också av studiebidragen.

Herr talman! Det är ett betydelsefullt beslut som kammaren i dag skall fatta, 50 år efter det att riksdagen första gången hade att behandla en studiesocial fråga, i anslutning till en motion till 1914 års riksdag av Erik Palmstierna.

Som framgått är det min förhoppning att dagens beslut skall kunna fattas med en stor majoritet, som tryggar den studiesociala reformens smidiga genomförande. Vi är väl alla här i kammaren ense om att vi med denna reform tar ytterligare ett stort steg på vägen mot en demokratisering av utbildningen. Men samtidigt anser jag mot bakgrund av vad jag sagt, att detta är en etapp, att vi inte bör känna oss alltför belåtna med oss själva och slå oss till ro med vad som nu utträttas. De studiesociala frågorna bör även i fortsättningen stå på dagordningen. Redan nu skymtar förbättringar som i en framtid bör genomföras. Bl. a. tänker jag då på behovet av en omprövning av de studiesociala förmånerna inom vuxenutbildningen. Den frågan bör tas upp så snart pågående utredningsarbete om vuxenutbildningens framtid avslutats.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att vid ställandet av propositioner komme att följas en till kammarens ledamöter i förväg utdelad stencilerad uppställning. Först komme sålunda, fortsatte herr talmannen, propositioner att framställas beträffande förslaget till studiehjälpsreglemente, därefter rörande förslaget till förordning om förlängt barnbidrag,

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

vidare angående förslaget till studiemedelsförordning, ytterligare avseende skrivelseförslag vid dels punkten I, dels ock punkten III i utskottets hemställan, härpå i vad anginge anslag till Studiebidrag m. m., sedermera i vad gällde vissa skrivelseförslag vid punkten XXI i utskottets hemställan, härefter i avseende å utskottets hemställan i övrigt samt slutligen vidkommande utskottets motivering i vissa delar.

Kungl. Maj:ts förslag till studiehjälpsreglemente, sådant det av utskottet tillstyrkts

1—17 §§

Godkändes.

18 §

Såvitt gällde denna paragraf, anförde herr talmannen, hade yrkats 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o), av herr *Stefanson*, att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna, med F 2 betecknade reservationen; samt 3:o), av herr *Larsson, Thorsten*, att förevarande paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i reservationen F1 av honom och herr *Gustavsson* i Alvesta.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Larsson, Thorsten*, begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Stefansons* yrkande.

Herr *Larsson, Thorsten*, äskade emellertid votering jämväl om kontrapro-

positionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående 18 § studiehjälpsreglementet i särskilda utskottets utlåtande nr 1 antager paragrafen med den lydelse som föreslagits i den av herr *Stefanson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med F 2 betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits paragrafen med den lydelse, som föreslagits i reservationen F 1, av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 26;

Nej — 27.

Därjämte hade 91 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 18 paragrafen i Kungl. Maj:ts av särskilda utskottet i dess utlåtande nr 1 i denna del tillstyrkta förslag till studiehjälpsreglemente, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta vid utlåtandet avgivna, med F 1 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppsresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Thorsten*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 101;
Nej — 20.

Därjämte hade 23 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

19—25 §§

Godkändes.

26 §

I fråga om denna paragraf gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Stefanson m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med E betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 26 paragrafen i Kungl. Maj:ts av särskilda utskottet i dess utlåtande nr 1 i denna del tillstyrkta förslag till studiehjälpsreglemente, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Stefanson m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med E betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppsresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;
Nej — 51.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

27 och 28 §§

Godkändes.

29 §

Beträffande förevarande paragraf, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fru *Hamrin-Thorell m. fl.* vid utlåtandet avgivna med A betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av paragrafen vara med övervägande ja besvarad.

Fröken *Ljungberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 29 paragrafen i Kungl. Maj:ts av särskilda utskottet i dess utlåtande nr 1 i denna del tillstyrkta förslag till studiehjälpsreglemente, röstar

Ja;

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna, med A betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken *Ljungberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 46.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

30—35 §§

Godkändes.

Rubrik, ingress och övergångsbestämmelser

Godkändes.

Kungl. Maj:ts förslag till förordning om förlängt barnbidrag, sådant förslaget av utskottet tillstyrkts

Godkändes.

Kungl. Maj:ts förslag till studiemedelsförordning, sådant det av utskottet tillstyrkts.

Fråga om avslag å förslaget till studiemedelsförordning, m. m.

I vad avsåge den av fröken *Ljungberg* m. fl. avgivna, med G betecknade reservationen gjorde herr talmannen propositioner, först på antagande av de förslag, som innefattades i densamma samt vidare på avslag å reservationen; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Fröken *Ljungberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår den vid särskilda utskottets utlåtande nr 1 av fröken *Ljungberg* m. fl. avgivna, med G betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antagas de förslag, som innefattas i reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fröken *Ljungberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 115;

Nej — 24.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

1—10 §§

Godkändes.

11 §

Rörande denna paragraf gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Stefanson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med J betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på paragrafens godkännande, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 11 paragrafen i Kungl. Maj:ts av särskilda utskottet i dess utlåtande nr 1 i denna del tillstyrkta förslag till studiemedelsförordning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr Stefanson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med J betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 91;

Nej — 48.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

12—14 §§

Godkändes.

15 §

Vidkommande denna paragraf, anförde nu herr talmannen, hade yrkats 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o), av herr *Stefanson*, att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som föreslagits i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna, med K 1 betecknade reservationen; samt 3:o), av herr *Larsson, Thorsten*, att kammaren skulle godkänna paragrafen med den lydelse, som förordats i reservationen K 2 av honom och herr *Gustavsson* i Alvesta.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och

förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Larsson, Thorsten*, begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog varadera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Stefansons* yrkande.

Herr *Larsson, Thorsten*, äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående 15 § studiemedelsförordningen i särskilda utskottets utlåtande nr 1 antager paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Stefanson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med K 1 betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits paragrafen med den lydelse, som föreslagits i reservationen K 2, av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 27;

Nej — 28.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Därjämte hade 89 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 15 paragrafen i Kungl. Maj:ts av särskilda utskottet i dess utlåtande nr 1 i denna del tillstyrkta förslag till studiemedelsförordning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes paragrafen med den lydelse, som föreslagits i den av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta vid utlåtandet avgivna, med K 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Thorsten*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 21.

Därjämte hade 45 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

16—26 §§

Godkändes.

27 §

Godkändes; och beslöts enligt utskottets förslag att paragrafen skulle flyttas och erhålla beteckningen 29 §.

28 och 29 §§

Godkändes. Därjämte beslöt kammaren, till följd av beslutet att 27 § skulle erhålla beteckningen 29 §, att förevarande paragrafer skulle flyttas och där-

vid erhålla beteckningarna 27 § respektive 28 §.

30—37 §§

Godkändes.

Rubrik, ingress och övergångsbestämmelser

Godkändes.

Skrivelseförslag vid punkten I i utskottets hemställan

Fråga om värdebeständighet av förmånerna inom studiehjälpsystemet

I vad anginge detta förslag gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet i punkten I mom. 3, såvitt avsåge yrkande under III i motionerna I: 807 och II: 1003, hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta vid utlåtandet avgivna, med B betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Larsson, Thorsten*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten I mom. 3, såvitt avser yrkande under III i motionerna I: 807 och II: 1003, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta vid utlåtandet avgivna, med B betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo upplästs, verkställdes till en bör-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

jan omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Thorsten*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 121;

Nej — 18.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Fråga om bidrag till inackorderade elevers hemresor

Beträffande utskottets hemställan i punkten I mom. 6, såvitt avsåge tredje yrkandet i motionerna I: 812 och II: 1004, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Stefanson m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med C betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan i förevarande del vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten I mom. 6, såvitt avser tredje yrkandet i motionerna I: 812 och II: 1004, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Stefanson m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med C betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 66.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Fråga angående det inkomstprövade tillägget

I vad gällde detta förslag gjordes propositioner, först på bifall till utskottets i punkten I mom. 4, såvitt avsåge yrkandet under A 2 (andra delen) i motionerna I: 810 och II: 1002, gjorda hemställan samt vidare därpå att kammarerna skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr *Stefanson m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med D betecknade reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Skrivelseförslag vid punkten III i utskottets hemställan**Fråga om barntillägg**

Angående denna fråga gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till utskottets hemställan i punkten III mom. 4, såvitt avsåge yrkandet under A 8 i motionerna I: 810 och II: 1002, samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Stefanson m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med H betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten III mom. 4, såvitt avser yrkandet under A 8 i motionerna I: 810 och II: 1002, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Stefanson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med H betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 27.

Därjämte hade 28 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Anslag till Studiebidrag m. m.

I fråga om utskottets hemställan i punkten XIII, yttrade herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Thorsten Larsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta vid utlåtandet avgivna, med N betecknade reservationen. Emellertid, fortsatte herr talmannen, torde sistnämnda yrkande vara ett följdyrkande till reservationerna F 1 och K 2, vilket genom kammarens redan fattade beslut finge anses hava fallit.

På gjord proposition bifölls utskottets i punkten XIII gjorda hemställan.

Vissa skrivelseförslag vid punkten XXI i utskottets hemställan

Fråga om rätt till studiemedel för elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier

Rörande utskottets hemställan i punkten XXI mom. 2, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels bifall till densamma, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Stefanson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med Q betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten XXI mom. 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Stefanson* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med Q betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 68.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

Fråga om rätt till studiemedel för elever vid diakonissanstalter under hela studietiden

I avseende å utskottets hemställan i punkten XXI mom. 1 gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till densamma samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Stefanson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med R betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan i förevarande del, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Stefanson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten XXI mom. 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Stefanson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med R betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Stefanson begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 67.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Fråga om avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande

Såvitt anginge denna fråga, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats

1:o) att vad utskottet i punkten XXI mom. 5 och 6 hemställt skulle bifallas;

2:o), av herr Stefanson, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna, med S 3 betecknade reservationen;

3:o), av fröken Ljungberg, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av henne m. fl. anförda reservationen S 2; samt

4:o), av herr Larsson, Thorsten, att det förslag skulle antagas, som innefattades i reservationen S 1 av honom och herr Gustavsson i Alvesta.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till vad utskottet i denna del hemställt vara med övervägande ja besvarad.

Herr Stefanson begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vart och ett av de återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr Stefansons yrkande.

Herr Larsson, Thorsten, äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de ovan under 3:o) och 4:o) angivna yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den sålunda begärda, närmast före huvudvoteringen infallande omröstningen (första förvoteringen); och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgiv-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

na svaren hava utfallit med överbärande ja för deras åsikt, som ville till kontraproposition antaga bifall till fröken Ljungbergs yrkande.

Herr *Larsson, Thorsten*, begärde likväl votering jämväl om innehållet i denna kontraproposition, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes för den andra förvoteringsen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen angående särskilda utskottets utlåtande nr 1 punkten XXI mom. 5 och 6 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av fröken Ljungberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med S 2 betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraproposition i förstnämnda votering antagits reservationen S 1, av herr Thorsten Larsson och herr Gustavsson i Alvesta.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 35;

Nej — 23.

Därjämte hade 85 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härefter uppsattes, upplästes och godkändes för den första förvoteringsen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraproposition i huvudvoteringen angående särskilda utskottets utlåtande nr 1 punkten XXI mom. 5 och 6 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr

Stefanson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med S 3 betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraproposition i nämnda votering antagits godkännande av reservationen S 2, av fröken Ljungberg m. fl.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 35;

Nej — 31.

Därjämte hade 77 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad särskilda utskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten XXI mom. 5 och 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Stefanson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med S 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befun-

Ang. studiesocialt stöd till studerande ungdom, m. m.

nos vid omröstningens slut rösterna ha-
va utfallit sålunda:

Ja — 76;
Nej — 56.

Därjämte hade 11 ledamöter tillkän-
nagivit, att de avstode från att rösta.

**Fråga om avdragsrätt vid beskatt-
ningen för studiekostnader**

I vad gällde förevarande fråga, an-
förde nu herr talmannen, hade yrkats
1:o) att utskottets i punkten XXI mom.
7—9 gjorda hemställan skulle bifallas;
2:o) av herr *Stefanson*, att det förslag
skulle antagas, som innefattades i den
av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna,
med T1 betecknade reservationen; samt
3:o), av fröken *Ljunberg*, att kamma-
ren skulle godkänna det förslag, som
innehölls i reservationen T 2 av hen-
ne m. fl.

Därefter gjorde herr talmannen pro-
positioner enligt berörda yrkanden och
förklarade sig finna propositionen på
bifall till utskottets hemställan i denna
del vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i
anledning varav herr talmannen upptog
vartdera av de båda återstående yrkan-
dena med hemställan, huruvida kamma-
ren ville antaga detsamma till kontrapro-
position i den förestående omröst-
ningen; och förklarade herr talmannen
sig anse de härå avgivna svaren hava
utfallit med övervägande ja för deras
mening, som ville till kontraposition
antaga bifall till herr *Stefansons* yrkan-
de.

Herr *Wallmark* äskade emellertid vo-
tering jämväl om kontrapositionens
innehåll, i anledning varav uppsattes
samt efter given varsel upplästes och
godkändes en så lydande omröstnings-
proposition:

Den, som till kontraposition i hu-
vudvoteringen angående särskilda ut-
skottets utlåtande nr 1 punkten XXI
mom. 7—9 antager godkännande av det
förslag, som innefattas i den av herr

Stefanson m. fl. vid utlåtandet avgivna,
med T 1 betecknade reservationen, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition
i nämnda votering antagits godkännan-
de av reservationen T 2, av fröken
Ljunberg m. fl.

Sedan denna voteringsproposition
ånyo upplästs, verkställdes till en bör-
jan omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kun-
na råda angående omröstningens resul-
tat, verkställdes härefter votering me-
delst omröstningsapparat; och befun-
nos vid omröstningens slut rösterna ha-
va utfallit sålunda:

Ja — 32;
Nej — 31.

Därjämte hade 78 ledamöter tillkän-
nagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och
godkändes för huvudvoteringen en om-
röstningsproposition av följande ly-
delse:

Den, som bifaller vad särskilda ut-
skottet hemställt i sitt utlåtande nr 1
punkten XXI mom. 7—9, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som
innefattas i den av herr *Stefanson* m. fl.
vid utlåtandet avgivna, med T 1 beteck-
nade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition
ånyo upplästs, verkställdes till en bör-
jan omröstning genom uppresning.
Herr talmannen förklarade, att enligt
hans uppfattning flertalet röstat för ja-
propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde
rösträkning, verkställdes nu votering
medelst omröstningsapparat; och be-

funnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 52.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Fråga om utredning rörande fria läroböcker

Beträffande utskottets i punkten XXI mom. 3 gjorda hemställan gjordes propositioner, först på bifall till densamma samt vidare på bifall till motionerna I: 749 och II: 911; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Utskottets hemställan i övrigt

Bifölls.

Utskottets motivering i vissa delar

Det avsnitt, som å sid. 90 i det tryckta utlåtandet började med orden »I ett» och å sid. 91 slutade med »denna del»

I fråga om utskottets motivering i förevarande del gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare därpå att den motivering skulle godkännas, som föreslagits i den av fröken Ljungberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med U betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på godkännande av utskottets motivering, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Wallmark begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner det avsnitt i motiveringen i särskilda utskottets utlåtande nr 1, som på s. 90 börjar med orden »I ett» och på s. 91 slutar med orden »denna del», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. höjning av vissa postavgifter

Vinner Nej, godkännes den motive-ring, som föreslagits i den av fröken Ljungberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med U betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Wallmark begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 115;

Nej — 25.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Det avsnitt, som å sid. 91 i det tryckta utlåtandet började med orden »I motionerna» och å sid. 92 slutade med »följaktligen motionsyrkandena»

Vidkommande utskottets motivering i denna del gjordes propositioner, först på godkännande av densamma samt vidare på godkännande av den motive-ring, som föreslagits i den av fröken Ljungberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med V betecknade reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. höjning av vissa postavgifter

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående höjning av vissa postavgifter jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 23 april 1964 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 155, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att besluta, att avgifterna för inrikes brev, postkort, korsband, postanvisningar, postförskott, pa-

Ang. höjning av vissa postavgifter

ket, assurans och rekommendation skul-
le från och med den 1 juli 1964 utgå
med de belopp, som av departements-
chefen vid ärendets föredragning inför
Kungl. Maj:ts förordats.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag hade
grundportot för brev föreslagits ökat
med 5 öre till 40 öre och för brev i
högre viktsatser med 10—50 öre. Höjda
avgifter hade även föreslagits för post-
kort, korsband, postanvisningar, post-
förskott, paket samt assurans och re-
kommendation.

Till utskottet hade hänvisats följän-
de i anledning av propositionen väckta
motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 824,
av herr *Petersson, Erik Filip*, och herr
Skärman, samt II: 1014, av herr *Ståhl*
m. fl.,

II) motionen II: 1013, av herrar *Bör-
jesson* i Falköping och *Dahlgren*.

I motionerna I: 824 och II: 1014 hade
yrkats, att riksdagen vid behandlingen
av Kungl. Maj:ts proposition nr 155
skulle besluta, att inrikes brevportot för
lägsta viktlassen (under 20 gram) icke
skulle höjas utan behållas oförändrat
vid 35 öre.

Utskottet hade i det nu föreliggande
betänkandet på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte bifalla Kungl.
Maj:ts förevarande proposition nr 155;

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 824,
av herrar *Erik Filip Petersson* och
Skärman, samt II: 1014, av herr *Ståhl*
m. fl., ävensom

2) motionen II: 1013, av herrar *Bör-
jesson* i Falköping och *Dahlgren*,

icke måtte föranleda någon riksdag-
ens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar
Yngve Nilsson, Lundström, Erik Filip
Petersson, Ottosson, Magnusson i Borås,
Christenson i Malmö, *Darlin* och *Bro-
berg*, vilka ansett, att utskottets yttran-

de bort i viss angiven del hava den ly-
delse, reservationen visade, samt att ut-
skottet bort hemställa,

A) att riksdagen måtte — med för-
klarande att Kungl. Maj:ts förevarande
proposition nr 155 icke kunnat av riks-
dagen oförändrad bifallas — i anled-
ning av de likalydande motionerna I:
824, av herrar *Erik Filip Petersson* och
Skärman, samt II: 1014, av herr *Ståhl*
m. fl., bifalla Kungl. Maj:ts förslag med
den ändringen, att det inrikes brevpor-
tot i första viktsatsen bibehölles oför-
ändrat vid 35 öre;

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 824,
av herrar *Erik Filip Petersson* och
Skärman, samt II: 1014, av herr *Ståhl*
m. fl., ävensom

2) motionen II: 1013, av herrar *Bör-
jesson* i Falköping och *Dahlgren*,

måtte, i den mån de icke kunde an-
ses besvarade genom vad reservanterna
anfört och hemställt, av riksdagen läm-
nas utan åtgärd.

Vid betänkandet fanns därjämte fogat
ett särskilt yttrande av herrar *Elofsson*
och *Vigelsbo*.

Herr PETERSSON, ERIK FILIP, (fp):

Herr talman! Efter varje lönerörelse
får man alltid en viss diskussion om
hur de höjda lönerna slår igenom i höj-
da priser, och man blir erinrad om den
gamla satsen att löner och priser jagar
varandra. Å andra sidan märker man
emellertid alltid en olust när man upp-
täckar denna företeelse. Man har ju
många gånger mött det uttalandet, att
man från samhällets sida måste göra
krafttag för att hejda inflationen och
försöka bryta denna onda cirkel. Från
samhällets sida måste det vara en ange-
lägenhet av första ordningen att be-
gränsa inflationen. Ingen människa tjä-
nar på den, men många blir lidande.

Man bör inte heller ta lönehöjning-
arna till intäkt för att genomföra större
prishöjningar än vad som absolut är av

nöden — i varje fall inte större än som betingas av de kostnadsökningar inom företagen, som löneökningarna motive- rar och som är aktuella för varje tids- period.

I den föreliggande propositionen redovisas för postverket en ökning av lönekostnaderna med cirka 34 miljoner kronor. För att täcka in denna summa föreslås en höjning av portosatserna med 68 miljoner kronor eller med den dubbla summan.

Systemet att tillmäta lönekostnaden en så kraftigt prishöjande verkan be- tecknar vi reservanter som inte rim- ligt. Vi skulle väl inte heller acceptera ett sådant system, om det blev en all- män regel, inom näringslivet, utan detta skulle säkert utlösa våldsamma protes- ter.

Frågan om att söka hejda prissteg- ringarna bör tillmätas ett sådant värde, att man speciellt vid de statliga företa- gen bör observera denna.

Med dessa motiv har vi reserverat oss mot utskottets beslut. När det gäller beräkningarna av det framtida över- skottet inom postverket finns det många obekanta faktorer att räkna med. Det är mycket svårt — för att inte säga omöj- ligt — att exakt pricka in hur många miljoner överskottet kommer att uppgå till i det ena eller andra fallet. Jag vill endast peka på att den i propositionen nämnda minskningen i tillväxttakten i inkomsterna — eller med andra ord köpmotståndet — om 16 miljoner kro- nor vid ett bifall till reservationen skul- le bli väsentligt mindre. Enligt kom- pletteringspropositionen befinner sig synbarligen också postverket i en pe- riod av stegrad lönsamhet. Det redovi- sas exempelvis att enligt en utfallsbe- räkning den 2 april 1964 skulle post- verkets för innevarande budgetår inle- vererade överskott uppgå till en miljon kronor. Enligt uppgifter, som låg till grund vid propositionens skrivande se- nare i april, säger man att man kan räkna med ett gynnsammare budgetut- fall, och det förutses att det inlevere-

Ang. höjning av vissa postavgifter
rade överskottet för innevarande bud- getår skall uppgå till 9 miljoner kronor. I beräkningarna för det kommande budgetåret var man i december månad av den uppfattningen, att det vid oför- ändrade löner endast skulle bli ett över- skott på 7 miljoner kronor. I mars må- nad hade man höjt beloppet till 11 mil- joner kronor. Detta visar sålunda att det finns skäl antaga att ett bifall till reservationen skulle ge ett fullt försvar- ligt överskott för kommande budgetår.

Jag ber, herr talman, att få yrka bi- fall till reservationen.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Till detta betänkande är fogat ett särskilt yttrande av herrar Elofsson och Vigelsbo. I anledning av herr Elofssons frånvaro skall jag lämna några kommentarer.

De som har avgivit det särskilda ytt- randet är medvetna om att den höjning som här föreslås i och för sig ger ett visst överskott. Att man från deras håll ändock har kunnat ansluta sig till ut- skottsmajoriteten beror dels på rådande budgetläge — vilket framhålls i det särskilda yttrandet — dels också på att en höjning i flera intervaller skulle va- ra sämre än utskottets förslag.

Dessutom vill jag, herr talman, an- föra den synpunkten, att kräver man en bättre service från postverkets sida — detta gäller inte minst den del av vårt land som kallas landsbygden — måste man väl för att över huvud taget få detta önskemål tillgodosett också va- ra med och betala. Härtill vill jag foga även den synpunkten, att det ju finns möjligheter för postverket att höja vissa posttaxor utan riksdagens hörande. Skulle man följa reservationen, kan man väl förmoda att sådana höjningar skul- le komma till stånd.

Detta är, herr talman, skälen till att vi ansluter oss till utskottsmajoriteten.

Herr ERICSSON, JOHN, (s):

Herr talman! Det är inte särskilt po- pulärt att förorda taxehöjningar. Det

Ang. höjning av vissa postavgifter

känner vi till från många andra tillfällen. Om man skall betrakta postverket som ett företag som skall vara självbärande, och om skattebetalarna inte skall behöva betala särskilt för det, är man tvingad att vidta dessa åtgärder, och det är därför som utskottet har tillstyrkt Kungl. Maj:ts proposition. Det innebär visserligen ett överskott för nästa år — dock inte med 45 miljoner kronor av själva poströrelsen utan med bara 25 miljoner kronor. Kanske det inte ens blir detta belopp. Dessutom tar man i anspråk postsparbankens överskott, och då får man fram den i komplementeringspropositionen angivna summan 45 miljoner kronor. Den propositionen skall vi behandla i morgon.

Det är klart att om man skall betrakta detta verk från rent affärsmässiga synpunkter — och det kan man kanske i viss utsträckning göra — vore det av intresse att få reda på vilket kapital statsmakterna investerat i postverket. Vilka medel används där, och vilken skälig förräntning kan man räkna med på de pengar skattebetalarna satt in i postverket? Det är litet svårt att få fram denna siffra. Motionärerna säger att 100 miljoner kronor har anvisats, men detta kan ju inte vara riktigt. En mängd andra investeringar har gjorts, som med den metodik vi använder avskrivs. Det är ändå så, att om det vore ett privatföretag, och härtill hänvisar man ofta, och om det skulle göras räntabelt, skulle vi få räkna med alla de miljoner som staten investerat.

Nu anför vi i vårt betänkande, att riksdagen flera gånger uttalat, att postverket borde lämna ett överskott på mellan 20 och 40 miljoner kronor årligen. Nu är att märka att dessa pengar, som bildar överskott, inlevereras till statskassan. De behålles alltså inte inom postverkets rörelse, motsvarande vad som sker inom andra företag. Det blir rätt snäva marginaler för postverket, när det skall beräkna sina kostnader, och jag har fått den uppfattningen att

den löneförhöjning som är beräknad till nästa budgetår, alltså 1964/65, kommer att uppgå till 34 miljoner kronor.

Vi känner alltså redan nu till att vi måste ta dessa lönehöjningar. Jag kan därför inte förstå, att företrädarna för reservationen tycker, att det är ändamålsenligt att förfara på det sätt som här skett. Ni som företräder vad ni kallar för rationellt skötta företag, skulle ju aldrig i det privata livet vilja driva en verksamhet, om ni inte får förräntning på det investerade kapitalet, men i riksdagen går det att tala som om ni skulle göra det. Jag tycker inte det är någonting rekommendabelt, att inte erkänna det faktum att man här har en verksamhet, där man måste se till att inkomsterna kommer fram.

Utskottsmajoriteten anser att vi bör godkänna detta förslag. Det är klart att man kan säga, att det innebär, att man för brevporto tar ut litet mer än man behöver göra för att täcka kostnaderna, men det finns andra rörelsegrenar som inte bär sig. Jag är inte främmande för tanken att betrakta postverket på det sättet, att det kan finnas anledning att säga, att om vi vill att postverket skall åstadkomma en viss service till ett lägre pris, d. v. s. till ett pris som faktiskt innebär underskott, kan detta diskuteras. Jag hyser emellertid den uppfattningen, att om postverket som affärsdrivande verk blir ålagt att utföra vissa serviceuppgifter, skall man via budgeten anvisa detta affärsverk motsvarande belopp. Detta är ungefär vad som är fallet med SJ nu. SJ får således en summa per år, därför att SJ utför en viss verksamhet inom järnvägsdriften, d. v. s. man vill inte lägga ned de banor som man har underskott på, utan man betalar för att SJ skall kunna driva dem. Jag är inte främmande för att det i framtiden kan uppkomma en sådan situation, att vi vill att posten skall utföra en viss serviceverksamhet till en kostnad som den inte får täckning för, men då skall riksdagen anvisa medel

härför på budgeten. Det tycker jag är bättre ur redovisningstekniska synpunkter.

I det läge vi nu har utskottet funnit att vi bör tillstyrka propositionen och jag hemställer om bifall till utskottets betänkande.

Herr **PETERSSON, ERIK FILIP**, (fp):

Herr talman! Jag vill endast säga, att när utskottets ärade ordförande efterlyste förräntning av kapitalet, får vi väl räkna så att det överskott som inlevereras är förräntning av kapitalet, och poströrelsen behöver inte i nuvarande läge anlita några subventioner för icke lönsam rörelse i likhet med vad järnvägen får. Det finns därför inrymt även en viss verksamhet av social natur i postverket.

Herr **ERICSSON, JOHN**, (s):

Herr talman! Om man har investerat låt oss säga 700 à 800 miljoner kronor i ett företag och får ett överskott på 4 à 5 miljoner kronor, anser herr Petersson då att det är en skäligen förräntning på det kapitalet?

Herr **PETERSSON, ERIK FILIP**, (fp):

Herr talman! Ja, kan det bevisas att det är 700 à 800 miljoner kronor som är investerade och som rätteligen skall förräntas, så får det bli diskussion om den saken, men det torde vara svårt att få fram en sådan siffra.

Herr **ERICSSON, JOHN**, (s):

Herr talman! Jag har tidigare sagt att jag skulle önska att detta affärsdrivande verk verkligen haft en bokföring, där man registrerar vad som har investerats i postverket. Motionärerna anger siffran 100 miljoner kronor. Det är direkta medelsanvisningar. Härtill kommer kapitalinvesteringar på olika områden inom postverket som skrives av.

Ang. höjning av vissa postavgifter

Det är skattebetalarnas pengar som vi sätter in. Då menar jag att när riksdagen en gång har sagt att ett överskott på 20—40 miljoner kronor kan vara skäligt, finns det inte någon anledning att nu göra något avsteg från detta. Har vi fixerat ett sådant belopp skall man öka vinsten om man investerar ännu mer, låt oss säga i datamaskiner och liknande.

Herr **PETERSSON, ERIK FILIP**, (fp):

Herr talman! Enligt reservationen bör överskottet för nästa år bli cirka 20 miljoner kronor.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande betänkande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Petersson, Erik Filip*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd

Då emellertid herr *Petersson, Erik Filip*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 48.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets memorial nr 6, angående uppskov med behandlingen av vissa till utrikesutskottet hänvisade ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 18, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

I detta memorial hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte besluta att till höstsessionen med innevarande riksdag uppskjuta behandlingen av följande motioner, nämligen:

- 1) II: 361 från år 1963;
- 2) a) I: 57 och II: 75,
b) I: 390 och II: 467,
c) I: 803;
- 3) II: 62;
- 4) I: 454 och II: 544;
- 5) I: 94 och II: 118;
- 6) II: 303;
- 7) I: 143 och II: 174;
- 8) II: 550;
- 9) I: 456 och II: 543;
- 10) II: 181;
- 11) I: 142 och II: 182;
- 12) II: 119;
- 13) I: 389 och II: 468;
- 14) I: 58 och II: 120;
- 15) I: 262 och II: 306; samt
- 16) II: 183.

De under punkterna 2 a—c i utskottets hemställan upptagna motionerna gällde fråga om kvinnlig tronföljd.

Reservation hade anförts av herrar *Sveningsson, Hübinette, Braconier* och *Anners*, vilka ansett, att behandlingen av de under punkterna 2 b och c i utskottets memorial upptagna motionerna I: 390 och II: 467 samt I: 803 ej skulle uppskjutas till höstsessionen med innevarande riksdag.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Det brukar vara vanligt i riksdagsarbetet, tycker jag mig ha märkt, att önskemål som begränsar sig till formerna för handläggning av ärenden, remisser, föredragningar o. d. brukar tillmötesgås, även om de inte delas av en majoritet. En sådan praxis är värdefull — riksdagen kan ägna sina krafter åt viktigare ting än procedurfrågor.

I det memorial från konstitutionsutskottet som nu behandlas redovisas ett undantag. Utskottet har beslutat föreslå kammaren att uppskjuta behandlingen av ett motionspar till i höst trots protester häremot av en minoritet. Det gäller två motioner, väckta vid vårsessionens början och berörande införandet av kvinnlig tronföljd. Vi anser från vårt håll att dessa motioner har klart reellt samband med den sedermera i proposition nr 140 föreslagna grundlagsändringen om höjning av tronföljarens myndighetsålder.

När denna proposition avlämnades till riksdagen väcktes ytterligare en motion, som med hänvisning till motiveringen i de tidigare motionerna upprepade deras yrkanden. Denna motion mottogs av talmannen och remitterades till konstitutionsutskottet i anledning av propositionen. Därigenom fastlades enligt vår åsikt även det formella sambandet.

Trots detta har konstitutionsutskottets majoritet föreslagit skild behandling och förelägger kammaren förslag till beslut i anledning av proposition nr 140 utan att i sammanhanget ha behandlat motionerna. Dessa föreslår ut-

Ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd
skottet skola uppskjutas till höstsessionen.

Då vi alltså från vårt håll i hög grad känner sambandet levande mellan motionerna och propositionen och också finner att ett formellt samband föreligger, ber jag, herr talman, att få yrka avslag på konstitutionsutskottets memorial i vad det avser framställning om proposition om behandling av motionerna under punkterna 2 b och c.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! När det gäller detta memorial med förslag om uppskov med behandlingen till höstsessionen av ett antal motioner som hänvisats till konstitutionsutskottet för beredning så har den mycket ovanliga händelsen inträffat, som herr Virgin redan har nämnt och som framgår av memorialet, att vi inte blivit eniga i detta beslut, utan där finns en reservation av högerledamöterna till detta utskottsmemorial. Detta kan säkert betecknas — såsom också herr Virgin redan har gjort — som en mycket ovanlig händelse, ty, som han sade, nog brukar vi vanligen bli eniga om formerna för och tidpunkten för ärendenas utskottsbehandling.

Det finns emellertid också här en händelse och ett förslag som är ännu mycket mer ovanligt, ja, troligen något som aldrig tidigare har förekommit i riksdagens arbete, nämligen det förhållandet, att här lämnar Kungl. Maj:t denna grundlagsproposition med nr 140, och med anledning av denna proposition väckes ett antal motioner. Bland dessa motioner fanns även en motion från högerhåll med förslag om skyndsamt utredning om kvinnlig tronföljd. Det var bara ett utredningsyrkande, det vill jag påpeka. Den kungl. propositionen och alla andra motioner som väckts med anledning av propositionen blir slutbehandlade vid vårriksdagen och kommer att behandlas i kamrarna i denna vecka, men högermotionen om kvinnlig tronföljd knuffas undan, och

den föreslås nu av utskottsmajoriteten att behandlas först under höstriksdagen.

Det verkliga förhållandet och resultatet av det förslag som här föreligger kommer således att bli, om utskottets förslag på denna punkt bifalles, att här lämnar Kungl. Maj:t en proposition i viktiga grundlagsfrågor, här i kammaren väckes en motion med anledning av den kungl. propositionen, den blir i vanlig ordning remitterad för utskottsbehandling samtidigt med propositionen, men några veckor därefter så är propositionen slutbehandlad och bara en av motionerna har som sagt knuffats undan för behandling först till hösten. Detta är ett sätt att behandla en proposition och en motion som jag i utskottet inte har kunnat få uppgift om har förekommit tidigare. Utan att själv ha gjort några efterforskningar tror jag inte, att något liknande förslag förts fram i riksdagen. Jag skulle heller inte tro att något liknande beslut, om det nu blir ett beslut i överensstämmelse med utskottsmajoritetens förslag, tidigare har fattats. Nog räknar man med att om en motion blir remitterad för utskottsbehandling i samband med en kungl. proposition, så skall motionen också behandlas i samband med behandlingen av propositionen. Vart skulle det leda här om det skulle bli praxis framdeles att motioner, som man av någon anledning inte vill behandla i samband med en kungl. proposition, skulle uppskjutas till ett senare tillfälle bara för att komma ifrån dem?

En motion med samma yrkande om utredning av frågan om kvinnlig tronföljd väcktes av högerpartiet under den allmänna motionstiden vid riksdagens början. Det skedde då med tanke på det grundlagsförslag, som enligt vad som då var känt skulle komma. I fråga om den motionen passade utskottet på att strax innan behandlingen av grundlagspropositionen började besluta, att motionens slutgiltiga behandling skulle uppskjutas till hösten. Detta beslut fat-

Ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd

tades trots en fullständig föredragning av motionen förekom den 3 mars. När detta första uppskofsbeslut fattades var meningarna i utskottet starkt delade om man verkligen skulle gå till väga på detta underliga sätt. Vid den votering som då förekom röstade sex ledamöter tillhörande tre olika partier för att motionen skulle behandlas vid vårriksdagen, medan tre ledamöter avstod från att rösta — majoriteten i utskottet bestod av nio ledamöter.

Under vintermanaderna gjordes vid flera tillfällen i utskottet uttalanden om att de motioner som berörde eller gränsade till de frågor, som enligt vad som redan då i stort sett var känt skulle läggas fram i den väntade grundlagspropositionen, skulle behandlas nu under varen, medan ärenden av annat slag eventuellt kunde uppskjutas till hösten. Utskottet har även mottagit propositioner och motioner senare än dessa båda motioner och även behandlat dem.

Jag är väl medveten om att de båda högermotionerna inte innehåller något yrkande om ändring i grundlagen, varför det inte ur den synpunkten är angeläget att de blir behandlade före höstens riksdagsmannaval. Men det finns i motionen om kvinnlig tronföljd en stark anknytning till ett av grundlagsförslagen, nämligen beträffande successionsordningen och tronföljarens myndighetsålder. Det måste vara detta, som är orsaken till att den sist lämnade motionen blev remitterad till behandling i konstitutionsutskottet vid detta tillfälle.

Ofrånkomligt finns det ett starkt samband mellan myndighetsåldern och kvinnlig tronföljd. Man kan säga att om kvinnlig tronföljd hade varit införd i vår författning, så hade det inte funnits någon anledning att i år aktualisera frågan om en höjning av myndighetsåldern för den som är arvtagare till kronan. Om både kvinnliga och manliga medlemmar av kungafamiljen i framtidens Sverige kan bli arvtagare till kronan, kommer inte tronföljarens myndig-

hetsålder att vara det problem som det från vissa håll anses vara i dagens situation.

Vad är då orsaken till att utskottet handlat på det mycket underliga sätt, som det här är fråga om?

Ja, den verkliga orsaken kan inte vara något annat än motionens innehåll. Det har i utskottet gjorts gällande att utskottet befunnit sig i tidsnöd, men det är helt naturligt inte den verkliga orsaken. Jag hävdar bestämt den uppfattningen, att någon tidsnöd av något slag icke har förekommit, åtminstone inte före den 11 maj, då behandlingen av Wennerströmsärendet började. Jag vill också bestämt framhålla, att det hade funnits gott om tid före den 11 maj att slutbehandla motionen om kvinnlig tronföljd, och det finns tid alltså. Men viljan har inte funnits där till en normal och vanlig behandling av dessa motioner.

Om riksdagen i dag beslutar i överensstämmelse med reservationen, så kommer utskottet, har det utlovats, utan några särskilda bekymmer att klara av att vid vårriksdagen behandla den här motionen; det blir inte på något sätt någon katastrof i konstitutionsutskottet.

Av denna anledning och med de skäl som jag här har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsmemoriet fogade reservationen och således instämma i det yrkande som framställts av herr Virgin, vilket innebär avslag på utskottets förslag under punkten 2 b och c.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! I sak vill jag säga, att majoriteten inom utskottet inte tycker att de här motionerna har sådant samband med proposition 140, att de skall behöva behandlas samtidigt med den. Jag vill påpeka att motionerna inte avser att bryta den aktuella tronföljden, utan det är en utredning på längre sikt som föreslås.

Herr Sveningsson sade, att det här

Ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd

är en unik situation och en ovanlig behandling. Ja, herr talman, nog är det ganska ovanligt! Här har vi motionerna 1:57 och 11:75 om kvinnlig tronföljd, och man har ingenting emot att de skjuts till hösten, men de fyra övriga motionerna vill man behandla nu. Det påminner om en hushållsgris' öde under andra världskriget. Det var två grannfamiljer som gemensamt hade en hushållsgris, och när det lackade mot jul skrev båda familjerna var för sig till kristidsnämnden och anhöll att få slakta grisen. Den ena familjen fick bifall, och den andra fick avslag på sin framställning. Den familj som fått avslag skrev sedan på nytt till kristidsnämnden: »När vår grannfamilj i enlighet med meddelat tillstånd slaktade sin del av hushållsgrisen, råkade även vår halva av grisen avlida.»

Nu vill alltså herr Sveningsson att två av motionerna skall slaktas i höst och att de andra skall slaktas nu. Skulle inte herr Sveningsson kunna medge, att denna motionsslakt borde ske på en gång?

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Det kan naturligtvis vara trevligt med ett skämtsamt inslag, och det kanske behövs för att lätta upp stämningen vid denna sena timme, men vad konstitutionsutskottets behandling av dessa motioner har med slakt av julgrisar att göra har jag ingen möjlighet att inse.

Utskottets ärade ordförande försöker blanda in ett par andra motioner och tycker det är underligt att inte vi från högerhåll har tagit upp även dem i reservationen. Det har sin förklaring i att vi tycker att det räcker att behandla vid vårriksdagen de motioner, som har väckts från högerhåll. Men är det så att herr ordföranden vill vara med om att även dessa andra motioner i samma ämne behandlas under denna vecka, så har jag ingenting emot det.

Sedan sade ordföranden i utskottet, att majoriteten i utskottet inte hade den uppfattningen, att dessa motioner borde behandlas vid vårriksdagen. Det verkliga skälet vill han inte tala om — det var naturligtvis motionernas innehåll som inte riktigt passade. I motsats till utskottets uppfattning har ju kamrarna ansett att dessa motioner borde remitteras och räknat med att de skulle behandlas, och det var utskottets skyldighet att behandla motionerna, som remitterades i anledning av en proposition vid vårriksdagen.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! Det är väl alldeles oöversägligt att dessa motioner handlar om samma sak, nämligen kvinnlig tronföljd, och då bör de väl behandlas samtidigt.

För övrigt sade herr Sveningsson i sitt första anförande, om jag inte fattade fel, att det hade utlovats från utskottets sida att utskottet utan vidare besvär skulle kunna behandla dem i vår. Jag undrar: Vem har lovat det?

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Det uttalandet om möjligheten till behandling nu i vår gjordes av utskottets sekreterare, när utskottet höll sammanträde. Det är kanske inte riktigt att utskottet som sådant har gjort uttalandet, men från utskottets sekretariat har det sagts, att det går mycket bra att behandla dessa motioner, om kammaren så beslutar i dag.

Överläggningen ansågs härmed sluttad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt beträffande punkterna 2 b och c av utskottets i förevarande memorial gjorda hemställan samt därefter särskilt angående utskottets hemställan i övrigt.

Ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner rörande kvinnlig tronföljd

I fråga om punkterna 2 b och c, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till vad utskottet hemställt, dels ock att kammaren skulle avslå utskottets hemställan i nämnda punkter.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt memorial nr 18 punkterna 2 b och c, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan i nämnda punkter.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och be-

funnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 26.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På sedermera gjord proposition bifölls vad utskottet i övrigt hemställt i detta memorial.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Herr talmannen hemställde, att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde statsutskottets utlåtanden nr 134 och 135, bevillningsutskottets betänkande nr 55 samt bankoutskottets utlåtande nr 38 måtte i nu nämnd ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden.

Denna hemställan bifölls.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 23.33.

In fidem

K.-G. Lindelöw